

ØF-rapport 9/2013

Evaluering av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

av

Hans Olav Bråtå og Merethe Lurfald

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984. Instituttet har siden 2011 vært organisert som et aksjeselskap med Hedmark fylkeskommune, Oppland fylkeskommune, Høgskolen i Lillehammer, Sparebanken Hedmark og Stiftelsen Østlandsforskning som eiere. Østlandsforskning er lokalisert på Lillehammer, men har også et kontor på Hamar.

Instituttet driver anvendt, tverrfaglig forskning og utvikling. Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

- Næringsliv og regional utvikling
- Velferd, organisasjon og kommunikasjon

Østlandsforskning viktigste oppdragsgivere er departementer, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

ØF-rapport 9/2013

Evaluering av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

av

Hans Olav Bråtå og Merethe Lurfald

Tittel: Evaluering av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Forfatter: Hans Olav Bråtå og Merethe Lurfald

ØF-rapport nr.: 9/2013

ISBN nr.: 978-82-7356-725-3

ISSN nr.: 0809-1617

Prosjektnummer: 1184

Prosjektnavn: Evaluering utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Oppdragsgiver: Statens landbruksforvaltning

Prosjektleder: Hans Olav Bråtå

Referat: Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket startet i 2009 og omfatter 22 områder i hele landet. Den er finansiert av Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet. Fylkesmannens landbruksavdeling sammen med lokalt landbrukskontor er de viktigste offentlige aktørene regionalt og lokalt. Grunneierne er godt tilfredse med dagens organisering. Satsingen er basert på frivillighet og det er frivillig for grunneiere om de vil delta. Mange grunneiere har inngått frivillige avtaler og er godt tilfredse med dem. Den regionale organisering i forbindelse med de enkelte kulturlandskap formes av de som deltar regionalt. Kort virketid har gitt begrensede muligheter til å måle effekter, men satsingen har blant annet ført til økt stolthet for verdiene i det enkelte området. Andre offentlige ordninger kan brukes og brukes til å ivareta de sammensatte verdiene i jordbrukets kulturlandskap, men satsingen synes spesielt fordelaktig fordi den fokuserer på området som helhet, er fleksibel og langsiktig. Den bør videreføres.

Emneord: Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, jordbrukets kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturminner, evaluering

Dato: Desember 2013

Antall sider: 150

Pris: Kr 220,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 223
2601 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00

Telefaks 61 25 41 65

epost: post@ostforsk.no

<http://www.ostforsk.no>

Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

FORORD

Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket startet i 2009 og er en oppfølging av det nasjonale målet om at utvalgte verdifulle kulturlandskap i jordbruket skal være dokumentert og ha fått en særskilt forvaltning innen år 2010. Det er per desember 2013 valg ut 22 slike områder og de finnes i alle landets fylker.

Det er bestemt at denne satsingen skulle evalueres og Østlandsforskning fikk dette oppdraget som er dokumentert i denne rapporten.

I løpet av evalueringen har vi hatt nær kontakt med sekretariatet som består av Miljødirektoratet, Riksantikvaren og Statens landbruksforvaltning. Vi takker sekretariatet for god hjelp underveis i prosjektet med å framskaffe data og for nyttige kommentarer. Vi takker også referansegruppa for interessen selv om det dessverre ble litt for liten tid til å kommentere. Takk også til de som velvillig har stilt opp til intervjuer og som har svart på våre spørsmål. Eventuelle feil og mangler samt analyse og konklusjoner er imidlertid helt og holdent Østlandsforskning sitt ansvar.

Rapporten er utarbeidet av forskerne Hans Olav Bråtå og Merethe Lerfald.

Lillehammer, desember 2013

Kjell Overvåg
forskningsleder

Hans Olav Bråtå
prosjektleder

INNHold

Sammendrag.....	7
1 Innledning	13
1.1 Kort om satsingen på utvalgte kulturlandskap	13
1.2 Evalueringen.....	15
1.2.1 Fire grupper av overordnede problemstillinger	16
2 Metode og datagrunnlag.....	19
2.1 Spørreundersøkelser.....	19
2.1.1 Undersøkelser til grunneiere, drivere og rettighetshavere	19
2.1.2 Undersøkelse til offentlige aktører, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag	24
2.2 Intervjuer og dokumentstudier	25
2.2.1 Intervjuer.....	25
2.2.2 Dokumentstudier	26
2.2.3 Bruk av ulike metoder.....	26
2.3 Avgrensing.....	27
2.4 Involvering av styringsgruppe og referansegruppe	27
3 Organisering og gjennomføring av satsningen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket	29
3.1 Hovedtrekk i dagens forvaltning og oppgaver	29
3.1.1 Nasjonalt nivå	29
3.1.2 Fylkesnivået.....	29
3.1.3 Kommunalt nivå.....	31
3.1.4 Grunneiere/ brukere/forvaltere	31
3.1.5 Hovedtrekk i finansieringen av midler til skjøtsel og drift	31
3.2 Frivillige avtaler.....	32
3.3 Planer og tiltak innenfor Utvalgte kulturlandskap i jordbruket	32
3.3.1 Forvaltningsplaner og skjøtselsplaner for utvalgte kulturlandskap	32
3.3.2 Tiltak	33
3.4 Støtte via andre ordninger enn Utvalgte kulturlandskap i jordbruket	34
3.4.1 Kort om ordningen spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-ordningen).....	34
3.4.2 Regionale miljøprogram (RMP).....	35
3.4.3 Utvalgte naturtyper	35
3.4.4 Norsk Kulturminnefond.....	36
3.4.5 Skjøtselstiltak i verneområder	37
4 Hovedtrekk i bevilgninger, bruk av midler fra Utvalgte Kulturlandskap og samspill med andre midler	39
4.1 Årlige bevilgninger til Utvalgte kulturlandskap i jordbruket – hovedtrekk	39
4.1.1 Bevilgninger på landsbasis, til ulike fylker og tiltak	39
4.1.2 Tilskudd via andre kilder enn Utvalgte kulturlandskap	42
4.1.3 Detaljert oversikt over disponering av midler i 2013	44
5 Organisering, deltakelse, samhandling – planlegging, utadrettet aktivitet	47
5.1 Rolle- og oppgavefordeling på ulike nivå	47
5.1.1 Lokal forvaltning og frivillighet	47
5.1.2 Organiseringen på nasjonalt nivå.....	48
5.1.3 Fylkesnivået, og forholdet til kommunalt nivå	49
5.1.4 Rolle- og oppgavefordeling på lokalt nivå	59
5.1.5 Andre aktører, særlig FoU institusjoner.....	62

5.1.6	Offentlige aktører og næringsorganisasjonenes syn på rolle- og ansvarfordeling	63
5.2	Områdeplaner og skjøtselsplaner	64
5.2.1	Områdeplaner – deltakelse og påvirkning.....	65
5.2.2	Skjøtselsplaner	68
5.2.3	Kunnskap om satsingen i forvaltningen og informasjon til grunneiere mfl.	71
5.2.4	Samlinger for forvaltningen og grunneiere/drivere	73
5.3	Formidling og tilrettelegging for allmennheten	73
5.3.1	Synliggjøring og formidling	73
5.3.2	Grunneiernes vurdering av informasjon og tilrettelegging.....	75
6	Direkte forvaltningsrettede tilskudd og tiltak.....	81
6.1	Antall grunneiere med tilskudd	81
6.2	Frivillige avtaler.....	82
6.3	Planlegging og gjennomføring av tiltak	86
6.4	Er nivået på tilskuddene hensiktsmessig for ulike tiltak?	90
6.5	Forvaltning av tilskudd og administrative rutiner	91
6.5.1	Hvordan er arbeidsdeling og ressursbruk mellom ulike aktører når det gjelder forvaltning av tilskuddsordning	91
6.6	Samfinansiering med andre midler.....	94
7	Måloppnåelse og effekt av satsingen.....	99
7.1	Er tiltakenes antall, omfang og innretning slik at miljøverdiene i de utvalgte områdene kan opprettholdes eller økes?	99
7.1.1	Generelt om miljøverdiene	99
7.2	Generell tilfredshet med ordningen og egnethet til å ivareta jordbrukets kulturlandskap	111
8	Utfordringer eller «trusler» for områdene.....	115
9	Diskusjon	119
9.1	Om forvaltning og effektivitet av forvaltningen	119
9.2	Ulike temaer i forbindelse med kostnadseffektivitet	125
9.3	Måloppnåelse og effekt av Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.....	127
9.4	Sammenligning av Utvalgte kulturlandskap i jordbruket med andre ordninger.....	129
9.5	Oppsummerende konklusjoner og anbefalinger	130
10	Referanseliste	133
11	Vedlegg.....	135
11.1	Vedlegg 1: Intervjuguider	135
11.2	Vedlegg 2: Spørreskjema til grunneiere, brukere/drivere og rettighetshavere.....	138
Figurer		
Figur 1.	Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og andre økonomiske virkemidler.	15
Figur 2.	Evalueringsens hovedproblemstillinger.	17
Figur 3.	Sentrale aktører på ulike nivå i forbindelse med Utvalgte kulturlandskap og viktige veier for kontakt mellom aktører.....	30
Figur 4.	Oversikt over sentrale finansieringsmidler til skjøtsel og drift.	32
Figur 5.	Årlige bevilgninger innen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i 2011 til ulike formål. 1000 kroner.	41
Figur 6.	Årlige bevilgninger innen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i 2012 til ulike formål. 1000 kroner.	41

Figur 7. Samfinansiering mellom Utvalgte kulturlandskap og andre ordninger. Landsbasis 2012. 1000 kr.....	44
Figur 8. Grunneiere m.fl. sitt syn på fylkesmannens landbrukskontor sin deltakelse, etter type område. Prosent.	52
Figur 9. Grunneiere mfl. sitt syn på kommunalt landbrukskontor sin deltakelse, etter type område. Prosent.	53
Figur 10. Grunneierne mfl. som har inngått en avtale sin tilfredshet med den frivillige avtalen, etter type område. Prosent.	85
Figur 11. Hvilke typer områder eller objekter som tiltakene gjelder. Antall grunneiere mfl. som har igangsatt eller gjennomført et tiltak, etter type tiltak.	87
Figur 12. Grunneiere m.fl. sitt syn på ressursbruk til henholdsvis planlegging, gjennomføring og oppfølging. Prosent.	88
Figur 13. Offentlige aktører mfl. syn på ressursbruk til henholdsvis planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak. Prosent.	88
Figur 14. Grunneiere mfl. sine oppfatninger av hvorfor de ikke er tildelt midler via satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Antall.	94
Figur 15. Grunneiere sin vurdering av om de har fått tilskudd til tiltak fra andre ordninger enn satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Antall.	95
Figur 16. Grunneiere mfl. sitt syn på hvordan ulike ordninger virker sammen eller ikke. Antall.	96
Figur 17. Offentlige aktører mfl. sitt syn på hvordan ulike ordninger virker sammen eller ikke. Antall.....	97
Figur 18. Økt stolthet for området som helhet som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket? Etter type område. Prosent.	104
Figur 19. Grunneiere mfl. sin samlede vurdering av hvor tilfredse de er med satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, etter type område. Prosent.	113
Figur 20. Grunneiere m.fl. sin vurdering av hvor godt egnet ulike virkemidler er til å ta vare på jordbrukets kulturlandskap på deres eiendom, etter type ordning. Prosent.....	114
Figur 21. Offentlige aktører m.fl. sin vurdering av hvor godt egnet ulike virkemidler er til å ta vare på jordbrukets kulturlandskap. Prosent.	114

Tabeller

Tabell 1. Oversikt over antall utsendte og returnerte spørreskjema til grunneiere m.fl.	20
Tabell 2. Antall grunneiere mfl. som har respondert etter område. Antall og prosent av total....	22
Tabell 3. Fordeling av de som har svart ved undersøkelsen til grunneiere mfl. etter type hovedområde. Antall svarere og prosent.	24
Tabell 4. Respondenter etter type aktør, offentlige aktører m.fl. Antall og prosent.	25
Tabell 5. Oversikt over sentrale oppgaver som ulike offentlige aktører har i forhold til Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.	30
Tabell 6. Årlige bevilgninger til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. 2009-2013. 1000 kr.....	39
Tabell 7. Faktiske tilskudd per fylke og område. Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. 2009-13. 1000 kr.	40
Tabell 8. Mottatte tilskudd via andre finansieringskilder enn Utvalgte kulturlandskap i 2011 og 2012. 1000 kr.....	42
Tabell 9. Samfinansiering mellom Utvalgte kulturlandskap og andre ordninger. Landsbasis 2011. 1000 kr.....	43
Tabell 10. Samfinansiering mellom Utvalgte kulturlandskap og andre ordninger. Landsbasis 2012. 1000 kr.....	43
Tabell 11. Detaljert oversikt over planlagte typer tiltak per 1.6. 2013 samt overføringer til 2013.	45
Tabell 12. Grunneiere mfl. sitt syn på ulike aktører sin deltakelse. Prosent.	51
Tabell 13. Offentlige aktørers og næringsorganisasjoner sitt syn på ulike aktører sin deltakelse. Prosent.	52
Tabell 14. Grunneiere mfl. sine svar på utsagnene: «Det er for mange offentlige aktører involvert» og «Ordningen er byråkratisk». Prosent.	54
Tabell 15. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Det er for mange offentlige aktører involvert», etter type område. Prosent.	57
Tabell 16. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Ordningen er byråkratisk», etter type område. Prosent.	57

Tabell 17. Offentlige aktører mfl. sine svar på utsagnene: «Det er for mange offentlige aktører involvert» og «Ordningen er byråkratisk». Prosent.	57
Tabell 18. Grunneiere mfl. sitt syn på deltakelsen fra fylkesmannens miljøvernavdeling, etter type område. Prosent.	58
Tabell 19. Grunneiere mfl. sitt syn på fylkeskommunens kulturminneforvaltning sin deltakelse, etter type område. Prosent.	59
Tabell 20. Grunneiere sitt syn på SNO sin deltakelse, etter type område. Prosent.	62
Tabell 21. Offentlige aktører mfl. sitt syn på hvem som bør ha hovedansvar for ulike oppgaver knyttet til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Prosent.	64
Tabell 22. Grunneiere mfl. sitt syn på om det foreligger en områdeplan. Antall og prosent.	65
Tabell 23. Grunneiere mfl. sitt syn på om de ble invitert med, deltok og påvirket områdeplanen, etter type område. Prosent.	66
Tabell 24. Offentlige aktører mfl. sitt syn på deltakelse i prosess med områdeplanen. Prosent.	67
Tabell 25. Grunneiere mfl. sin tilfredshet med områdeplanen, etter type område. Prosent.	67
Tabell 26. Offentlige aktører mfl. sin tilfredshet med områdeplanen. Alle og Forvaltning. Prosent.	68
Tabell 27. Grunneiere mfl. sitt syn på om de ble invitert med, deltok og påvirket skjøtselsplaner som berørte deres eiendom, etter type område. Prosent.	69
Tabell 28. Offentlige aktører mfl. sitt syn på prosess knyttet til skjøtselsplaner. Prosent.	70
Tabell 29. Grunneiere mfl. sin tilfredshet med skjøtselsplanen, etter type område. Prosent.	70
Tabell 30. Offentlige aktører mfl. sin tilfredshet med skjøtselsplaner. Forvaltning, næringsorganisasjoner og alle. Prosent.	71
Tabell 31. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Det er god kunnskap om satsingen og dette området hos fylkesmannens landbruksavdeling», etter type område. Prosent.	71
Tabell 32. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Det er god kunnskap om satsingen og dette området på kommunalt nivå», etter type område. Prosent.	72
Tabell 33. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet «Det er god informasjon til grunneiere, drivere og rettighetshavere», etter type område. Prosent.	72
Tabell 34. Oversikt over utadrettede formidlingstiltak i 20012 og 2009-2012. Antall områder. ..	74
Tabell 35. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Det er utarbeidet god informasjon til besøkende i område», etter type område. Prosent.	75
Tabell 36. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Det er utarbeidet brosjyrer med informasjon om området», etter type område. Prosent.	76
Tabell 37. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet; «Det er satt opp informasjonstavler i tilknytning til område», etter type område. Prosent.	76
Tabell 38. Offentlige aktører mfl. sine svar på følgende utsagn. Prosent.	76
Tabell 39. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet; «Det er gode parkeringsmuligheter for besøkende til områder», etter type område. Prosent.	78
Tabell 40. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet; «Det er god tilrettelegging for funksjonshemmede i området», etter type område. Prosent.	78
Tabell 41. Offentlige aktører mfl. sine svar på spørsmål om parkering og tilrettelegging. Prosent.	80
Tabell 42. Antall grunneiere, aktive grunneiere og antall med tilskudd i de enkelte utvalgte kulturlandskapene.	82
Tabell 43. Frivillige avtaler som hensiktsmessig virkemiddel til å realisere mål om forvaltning og skjøtsel av utvalgte kulturlandskap, etter type område. Prosent.	83
Tabell 44. Frivillige avtaler som virkemiddel for å realisere mål og skjøtsel. Offentlige aktører mfl.	83
Tabell 45. Grunneiere mfl. sitt svar på om det er inngått en frivillig avtale på deres eiendom, etter type område. Prosent.	84
Tabell 46. Offentlig aktører mfl. sitt svar på om det er inngått frivillige avtaler. Prosent.	85
Tabell 47. Grunneiere sitt svar på om det er planlagt eller gjennomført tiltak i forbindelse med satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket på eiendommen som de eier, disponerer eller har rettighet til, etter type område. Prosent.	87
Tabell 48. Ressursbruk i planleggingsfasen for ulike typer områder/tiltak. Prosent.	89
Tabell 49. Ressursbruk i gjennomføringsfasen for ulike typer områder/tiltak. Prosent.	89
Tabell 50. Ressursbruk i forbindelse med oppfølging av tiltak for ulike typer områder/tiltak. Prosent.	90
Tabell 51. Grunneiere mfl. sin oppfatning av samsvar mellom tilskudd fra utvalgte kulturlandskap og omfanget på tiltaket som skal gjennomføres. Prosent.	90

Tabell 52 Offentlige aktører mfl. sin oppfatning av samsvar mellom tilskudd fra utvalgte kulturlandskap og omfanget på tiltaket som skal gjennomføres. Prosent.....	91
Tabell 53. Respondentenes oppfatning av om det er lett eller vanskelig å få økonomisk støtte via satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.	92
Tabell 54 Offentlige aktører mfl. sin oppfatning av om det er lett eller vanskelig å få økonomisk støtte via satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Prosent.	92
Tabell 55. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Jeg får tilstrekkelig veiledning og råd i forbindelse med planlegging av tiltak», etter type område. Prosent.	93
Tabell 56. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet «Jeg får tilstrekkelig veiledning og rådgivning i forbindelse med gjennomføring av tiltak», etter type område. Prosent.....	93
Tabell 57. Offentlige aktører mfl. og deres syn på veiledning og råd i forbindelse med planlegging og gjennomføring av tiltak. Prosent.	93
Tabell 58. Grunneiere mfl. sin vurdering av om de har fått tilskudd til å gjennomføre tiltak fra andre ordninger enn utvalgte kulturlandskap. Prosent.	95
Tabell 59. Ivaretagelse av gamle slåttemark og beiter på respondentens eiendom som følge av utvalgte kulturlandskap, etter type område. Prosent.	100
Tabell 60. Ivaretagelse av gamle slåttemark og beiter i området som helhet som følge av utvalgte kulturlandskap, etter type område. Prosent.....	101
Tabell 61. Ivaretagelse av gamle slåttemark og beiter under forutsetning av tilskudd til tiltak i slåttemark eller beiter. Prosent.....	101
Tabell 62. Ivaretagelse av naturmangfoldet på respondentens eiendom som følge av utvalgte kulturlandskap, etter type område. Prosent.	102
Tabell 63. Ivaretagelse av naturmangfoldet i området som helhet som følge av utvalgte kulturlandskap, etter type område. Prosent.	102
Tabell 64. Ivaretagelse av henholdsvis bygninger og andre kulturminner forutsatt at det er gjennomført tiltak innen hver av disse. Prosent.	103
Tabell 65. Offentlige aktører mfl. og ivaretagelse av henholdsvis bygninger og andre kulturminner forutsatt at det er gjennomført tiltak innen hver av disse. Prosent.	103
Tabell 66. Økt stolthet for sin eiendom som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, etter type område.	104
Tabell 67. Om grunneiere mfl. vil fortsette som aktive brukere som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, etter type område. Prosent.	105
Tabell 68. Om grunneiere mfl. tror inkludering av eiendommen i utvalgte kulturlandskap vil føre til de vil fortsette å bo på eiendommen, etter type område. Prosent.....	106
Tabell 69. Om grunneiere mfl. tror inkludering av eiendommen i utvalgte kulturlandskap vil føre til at neste generasjon vil ta over, etter type område. Prosent.....	106
Tabell 70. Offentlige aktører mfl. sin vurdering i forhold til økt stolthet etc som følge av satsingen. Prosent.....	107
Tabell 71. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet. «Forvaltningen av det utvalgte området legger til rette for jordbruksbasert næringsutvikling», etter type område. Prosent.	107
Tabell 72. Har inkludering av området i utvalgte kulturlandskap hindret drift og utvikling av den enkelte sin eiendom, etter type område Prosent.....	108
Tabell 73. Grunneiere sitt svar på utsagnet: «Forvaltningen av det utvalgte området legger til rette for næringsutvikling utover den direkte jordbrukstilknnyttede», etter type område. Prosent.	109
Tabell 74. Har inkludering i satsingen Utvalgte kulturlandskap ført til at det for området som helhet utvikles ny næringsvirksomhet, etter type område. Prosent.	109
Tabell 75. Har inkludering av området i utvalgte kulturlandskap ført til det er blitt mer attraktivt i forhold til turisme, etter type område. Prosent.	110
Tabell 76. Om områdets status som utvalgt kulturlandskap påvirket muligheten til å drive næringsvirksomhet, etter type område. Prosent.	110
Tabell 77. Hva ville skjedd dersom tiltaket ikke fikk tilskudd? Antall.....	111
Tabell 78. Om tiltakene fører til en mer positiv holdning til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, etter type område. Prosent.....	111
Tabell 79. Grunneiere mfl. sin vurdering av hvor godt egnet utvalgte kulturlandskap er som virkemiddel til å ivareta kulturlandskapet på eiendommen de eier eller disponerer, etter type område. Prosent.	112
Tabell 80. Grunneiere mfl. sin vurdering av hvor godt egnet utvalgte kulturlandskap er som virkemiddel til å ivareta kulturlandskapet i området som helhet, etter type område. Prosent..	112

Tabell 81. Eksempler på tilbakemeldinger fra grunneiere m.fl. på spørsmålet: «Ser du på kort eller lang sikt noen spesielle utfordringer for satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket for å ivareta kulturlandskapet med tilhørende verdier». Anonymisert, men eller ordrett gjengitt. 117

SAMMENDRAG

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er en oppfølging av det nasjonale målet om at verdifulle kulturlandskap skal være dokumentert og ha fått en særskilt forvaltning innen år 2010. Jordbrukets kulturlandskap inkluderer biologiske og kulturhistoriske verdier, og er samtidig avhengig av aktiv landbruksdrift. Formålet med satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er å sikre en «helhetlig» forvaltning av kulturlandskapet.

I dette ligger et mål om at en gjennom en levedyktig jordbruksdrift samtidig ivaretar det biologiske mangfoldet, den verdifulle bygningsarven og andre natur- og kulturverdier. Dette medfører at ulike sektorer og grunneierne bør samarbeide for å ivareta disse verdiene og forutsetningen for dem. Satsingen startet i 2009 og det har de tre siste årene vært bevilget til sammen 14 millioner per år over Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet sine budsjetter. Det er per november 2013 22 utvalgte kulturlandskap i jordbruket og de er lokalisert i alle landets fylker.

Evalueringen er basert på et spørreskjema til berørte grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere. Disse omtales her i sammendraget og i resten av rapporten som «grunneiere mfl.». En e-postundersøkelse, med mange av de samme spørsmål, ble sendt til kommunalt landbrukskontor, fylkesmannens landbruksavdeling og miljøvernnavdeling, til kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen, Sametingets kulturminneforvaltning, og til lokallag og fylkeslag av Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Disse omtales her i sammendraget og i resten av rapporten samlet som «offentlige aktører mfl.». Det har vært intervjuer med representanter for fylkesmannens landbruksavdeling, kommunalt landbrukskontor og grunneiere i tre områder. I tillegg er medlemmene i sekretariatet intervjuet. Dokumenter er gjennomgått.

Satsingen på Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er organisert som et samarbeid mellom landbruksmyndigheter og miljømyndigheter. Sentralt er det et samarbeid mellom direktoratene Statens landbruksforvaltning, Miljødirektoratet og Riksantikvaren som sammen utgjør sekretariatet for satsingen. Statens landbruksforvaltning har koordineringsansvaret. På direktoratsnivå har samarbeidet fungert bra.

Det er lagt opp til et samarbeid på fylkesnivået hvor fylkesmannens landbruksavdeling er tillagt rollen som koordinator og økonomiansvarlig. Det er også forutsatt at fylkesmannens miljøvernnavdeling og fylkeskommunens kulturminneforvaltning skal delta i arbeidet. I

områder med samiske kulturminner skal Sametingets kulturminneforvaltning ha ansvar for slike spørsmål. Kommunalt landbrukskontor er i utgangspunktet en viktig aktør som lokal faginstans, som forvalter av ulike virkemidler slik som Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-ordningen) og som lokal kontakt til grunneiere og andre berørte samt til andre deler av kommunal forvaltning og politikk.

Grunneiere mfl. og offentlige aktører m.fl. som har svart på undersøkelsene er godt tilfredse med arbeidsdelingen mellom regionalt og kommunalt nivå. Gitt nåværende fordeling av ressurser og miljøfaglig og kulturminnefaglig kompetanse, bør dagens fordeling av oppgaver opprettholdes. Våre funn tyder også på at dagens administrative praksis er hensiktsmessig og bør fortsette. Funnene underbygger at fylkesmannens landbruksavdeling og kommunalt landbrukskontor er og skal være sentrale aktører.

I hovedsak synes grunneiere mfl. det er passende ressursbruk når det gjelder planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak. Likevel mener vel en ¼ at det er for liten ressursbruk i gjennomføringsfasen. Samtidig er det grunn til å se på om det er mulig med en mer effektiv bruk av ressurser i denne fasen. Når det gjelder oppfølgingsfasen, altså fasen etter gjennomføring av tiltaket, mener særlig respondenter fra offentlig forvaltning at det er for liten ressursbruk.

Etter hvert som flere og flere av tiltakene kommer over i oppfølgingsfasen vil det være mer behov for ressurser til oppfølging og vedlikehold av det som er oppnådd i de tidligere fasene. Det er imidlertid forskjeller mellom områdene, og tiltakene i mellom, mht hvilken fase en er i.

Til forskjell fra mange andre virkemidler, er satsingen ikke hjemlet i lov og forskrift. Satsingen bygger på frivillighet, samarbeid og avtaler mellom myndigheter og grunneiere. Avtalene mellom staten ved Fylkesmannen og den enkelte grunneier erstatter lovhjemmel og forskrift. Til forskjell fra andre virkemidler som reguleres og forvaltes med hjemmel i lov og forskrift, gir denne myndighetene som forvalter ordningen stor frihet i gjennomføringen.

De frivillige avtalene er et sentralt virkemiddel for å nå målene i satsingen. Avtalene regulerer gjennomføring av tiltak og virksomhet på egen eiendom mot en fastsatt økonomisk støtte. De som har inngått frivillige avtaler er fornøyde med dette. Det er derfor viktig at denne frivilligheten fortsetter.

Satsingen gir rom for lokale tilpassinger og fleksibilitet mht organisering. Grad av lokal organisering og form for organisering varierer mellom områdene. I en del områder er det etablert en form for felles utvalg/gruppe mellom offentlige aktører på ulike nivå, landbrukets organisasjoner, representanter for grunneier og andre aktører. Slike utvalg er positive for fellesforvaltningen av området. Det kan også være utfordringer med dem for

eksempel i forhold til habilitet. I flere områder er det årlig en eller flere samlinger der alle aktører inviteres, herunder grunneiere og andre berørte. Lokal og regional forvaltningsmyndighet kan også delta. Slike fellessamlinger er trolig viktig for å utvikle et fellesskap om området, herunder sikre lokal forankring, felles forståelse og motivasjon. Slike samlinger gir alle tilgang på god informasjon, noe som også er viktig. Frivilligheten og fleksibiliteten innen forvaltningen bør opprettholdes.

I flere områder var grunneierne fra starten skeptiske til å delta i satsingen. Det skyldes at dette var et nytt «grep» og fordi at grunneierne var usikre på om dette var en ny form for «vern». Over tid er denne skepsis avtatt og en ser at dette ikke er en ny form for vern.

De fleste ser nå positivt på satsingen. De ser den som en god mulighet til å ivareta dette kulturlandskapet. Prinsippet om frivillighet er her sentralt. Den enkelte har et valg om å delta eller ikke. Satsingen gir også fylkesnivået en mulighet til å møte grunneiere med et «positivt» virkemiddel for å ivareta større og mindre jordbrukslandskap på en helhetlig måte.

Det aller meste av de bevilgede midler fra nasjonalt hold går til ulike typer tiltak direkte ute i de utvalgte områdene. I forbindelse med utarbeidelse av planer er midler blitt brukt på selve planprosessen. Det er også noe bruk av midler til fellestiltak som fellessamlinger i form av nettverkssamlinger, felles logo og profilering mv. Som ellers i sentralforvaltningen arbeider en med å utvikle et system for måling av effekter og sammenhengene mellom mål, tiltak og effekter.

Grunneiere mfl. synes i hovedsak at nivået på tilskudd som gis er i godt samsvar med omfanget av tiltaket. Dette skyldes trolig at en prioriterer tiltak heller enn å gi litt til mange. Tilfredshet mht samsvar varierer noe. Det synes ifølge grunneiere mfl. å være minst samsvar mellom tilskudd og omfang av bygningstiltak. Satsingen fører til at tiltak som ellers ikke ville blitt gjennomført blir gjennomført eller at de gjennomføres raskere enn ellers. Det at det gjennomføres tiltak har ført til at flere er positive til satsingen.

Det er ikke innfor denne evalueringens mandat å gi en vurdering av miljøeffekter eller miljøresultater. Til det har satsingen eksistert for kort tid. Grunneiere mfl. synes imidlertid at gamle slåttemark og beiter er ivarettatt i stor grad som følge av denne satsingen, selv om det er variasjoner områdetypene i mellom på dette punktet. Bare halvparten av de som har fått tilskudd til bygninger mener en i stor grad har varetatt det målet.

Utvalgte kulturlandskap har ført til økt stolthet for egen eiendom og det utvalgte området. Satsingen har i mindre grad påvirket at en vil fortsette som aktiv bruker, fortsette å bo der og at neste generasjon vil overta. Disse spørsmålene må trolig, i større grad enn om stolthet, forstås i lys av at det er mange faktorer som påvirker arbeidssituasjonen, bolyst og

rekruttering til landbruket. Det er grunn til å anta at den generelle jordbrukspolitikken samt generelle trender i samfunnet i større grad påvirker svarene for denne type spørsmål.

Det er i liten grad utviklet ny næringsvirksomhet, men mange mener at deres område som helhet er blitt mer attraktivt for turisme. Næringsaktiviteter og utvikling av ny næringsvirksomhet er så langt ikke så mye vektlagt. Dette må ses i sammenheng med at satsingen er så vidt ny og fokus har vært på istandsetting av områdene. Det er grunn til å tro at dette vil endres framover og i tråd med utviklingen av områdene. Dette vil involvere flere og andre aktører, slik som andre deler av kommunen og Innovasjon Norge. I dag er andre avdelinger og politikere etter grunneiere mfl. sin vurdering ikke så involverte.

Grunneiere mfl. mener at satsingen på utvalgte kulturlandskap er godt egnet til å ivareta jordbrukets kulturlandskap og de er godt tilfredse med satsingen. Via arbeidet med satsingen synes en å ha fått en lokal forankring av arbeidet med jordbrukets kulturlandskap.

Det er i dag samfinansiering med ulike andre virkemidler, særlig spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL), regionale miljøprogram (RMP) og utvalgte naturtyper. De ulike ordningene utfyller hverandre.

I forarbeidet til denne satsingen ble det gjort en vurdering av om tiltak rettet mot utvalgte kulturlandskap kunne forvaltes innenfor eksisterende ordninger og virkemidler. En kom da til at «Det er behov for et nytt økonomisk virkemiddel på nasjonalt nivå for å sikre langsiktig forvaltning av Utvalgte kulturlandskap i jordbruket uavhengig av produksjonskrav. Dette må supplere eksisterende ordninger og være av en størrelse som gjør det realistisk å få på plass planer og langsiktig skjøtsel og vedlikehold av verdiene i området. (s.VII)».

Vi kan ikke se at det i perioden fra 2009 fram til i dag er framkommet momenter som tilsier at denne satsingen kan erstattes av andre enkeltordninger, som bl.a. de to forannevnte. Det er flere grunner, bl.a. at en ser området som helhet, det er mulig med flerårige avtaler og at det er en fleksibilitet i forhold til behovene for tiltak over tid. Fleksibiliteten er særlig viktig da jordbrukets kulturlandskap inneholder så mange ulike verdier. Felles er at disse er basert på /knyttet til aktiv jordbruksdrift. Det er derfor også viktig at en innen de utvalgte områdene har mulighet for å videreutvikle driften, hvilket er tilfellet med dagens satsing.

Opprettholdelse av jordbrukets kulturlandskap forutsetter aktiv jordbruksdrift og ivaretagelsen av denne typen landskap vil derfor avhenge av attraktiviteten til jordbruket som næring.

Evalueringen gir grunnlag for følgende anbefalinger:

- Dagens roller og fordeling av oppgaver mellom de ulike forvaltningsnivåene og innad på disse bør beholdes, herunder muligheten til selv å velge organisering regionalt.
- Det bør gjennomføres minst ett årlig fellesmøte for alle interessenter i hvert av områdene. Samarbeidsorganer bør vurdere hvordan de kan ivareta balansegangen mellom nærhet til beslutninger og distanse for å unngå spørsmål om habilitet.
- Dagens administrative rutiner og praksis er hensiktsmessig, men raskere prosesser ved utarbeiding av skjøtelsesplaner bør vurderes. Viktig at grunneier mfl. faktisk er involvert og påvirker.
- En må fokusere på effektiv bruk av ressurser i de ulike fasene.
- Frivillighet og frivillige avtaler er viktig og må videreføres som prinsipp.
- Frivillige avtaler må sikre en balansegang mellom verdiene en ønsker å ivareta og den langsiktige utviklingen av det «levende» landbruket, som er det bærende element i et aktivt jordbrukslandskap.
- Nivået på tilskudd er generelt bra nok, men at det er grunn for å se nærmere på nivået for tilskudd til bygningstiltak.
- Få bedre kunnskap om sammenhengen mellom mål og resultater innen ulike deler av denne ordningen.
- Utvikling av indikatorer vil være viktig. Det vil også være viktig å få erfaringstall fra ønskede effekter av andre ordninger.
- Det er behov for økt fokuset på nye typer næringsvirksomhet fordi det er utviklet lite av dette.
- Målsetting og effekter kan ikke oppnås bedre ved bare bruk av andre etablerte ordninger enn Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.
- Utvalgte kulturlandskap i jordbruket bør fortsette i hvert fall til de enkelte områdene er vel etablert og velfungerende som områder i forhold til målene med satsingen.

1 INNLEDNING

1.1 Kort om satsingen på utvalgte kulturlandskap¹

Verdiene i jordbrukslandskapet er skapt gjennom bosetting og bruk av landskapet gjennom flere tusen år. Her finnes gravhauger, bygninger, steingjerder og ferdselsveier. Her er åkrer, slåtteenger, beitemarker, lyngheier og lauvingslier. Helheten av tun, innmark og utmark inneholder store kulturhistoriske og biologiske verdier. Disse verdiene er avhengig av fortsatt bruk, skjøtsel og vedlikehold for å opprettholdes. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL) er en satsing der landbruks-, natur- og kulturminneforvaltningen har gått sammen med grunneiere/brukere og andre for å ivareta et representativt utvalg av særegne norske kulturlandskap med store biologiske og kulturhistoriske verdier.

Satsingen på Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er en oppfølging av det nasjonale målet om at spesielt verdifulle kulturlandskap skal være dokumenterte og ha fått en særskilt forvaltning innen 2010 (Landbruks- og matdepartementet, 2005). Den baseres også på det nasjonale resultatmålet i Miljøverndepartementet (2005) om at "kulturlandskapet skal forvaltes slik at kulturhistoriske og estetiske verdier, biologisk mangfold og tilgjengelighet opprettholdes". De Utvalgte kulturlandskapene i jordbruket skal fungere som nasjonale referanseområder og utstillingsvinduer jf. Tilråding til Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet fra Direktoratet for naturforvaltning² (DN), Riksantikvaren (RA) og Statens landbruksforvaltning (SLF) (Direktoratet for naturforvaltning, Riksantikvaren & Statens landbruksforvaltning, 2008).

Landbruks- og matdepartementet (LMD) og Miljøverndepartementet ga i fellesskap SLF, DN og RA et felles oppdrag om å operasjonalisere målet om at spesielt verdifulle kulturlandskap skulle være dokumenterte og gitt en særskilt forvaltning. Sentrale elementer i oppdraget var å:

- Utarbeide kriterier for utvelgelse av spesielt verdifulle kulturlandskap i landbruket
- Vurdere behov for å samordne dagens nasjonale kulturlandskapsmål
- Gjennomgå og vurdere virkemidlene knyttet til jordbrukets kulturlandskap

¹ Deler av beskrivelsen er hentet fra utlysningen av evalueringsoppdraget (Saksnummer 201222019)

² Direktoratet for naturforvaltning er fra 2013 en del av Miljødirektoratet. Vi henviser til henholdsvis Direktoratet for naturforvaltning og Miljødirektoratet, avhengig av når de ble involvert i denne satsingen.

- Etablere et samlet opplegg for rapportering og oppfølging av de utvalgte områdene

En rapport om dette ble avgitt juli 2007 (<https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap#publikasjoner>).

På bakgrunn av denne rapporten fikk RA, DN og SLF følgende oppdrag av Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet (Direktoratet for naturforvaltning, Riksantikvaren & Statens landbruksforvaltning, 2008, s. 4):

Miljøverndepartementet og Landbruks- og matdepartementet legger i første omgang opp til en begrenset utvelgelse av kulturlandskap i jordbruket. Departementene ber Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren om å iverksette arbeidet med utpeking av områder og om å foreslå 20 områder som skal godkjennes av departementene, dvs. ca ett område pr. fylke. De foreslåtte 20 områdene skal utgjøre et representativt utvalg av områder fra hele landet, og bør baseres på forslag fra fylkene på 2-3 områder pr. fylke. Forslagene bes sendt departementene innen 1. oktober 2008.

Oppdraget ble rapport i desember 2008 i form av rapporten; Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Tilråding til Landbruks- og matdepartementet (Direktoratet for naturforvaltning, Riksantikvaren & Statens landbruksforvaltning, 2008).

Utvelgelsesprosessen startet i 2008, og i 2009 ble de første 20 kulturlandskapene valgt ut. Senere har to nye områder kommet med på listen. Alle fylker er representert med ett område, med unntak av fylkene Sogn og Fjordane, Sør-Trøndelag og Nordland hvor det er to områder. De utvalgte områdene er i ulik utvikling i forhold til denne satsingen; enkelte er i startfasen, mens andre har kommet langt og har mye aktivitet. Med unntak av Finnmark, hvor det ble et bytte av område, er alle de utpekte områdene fortsatt med i satsingen.

Grunnleggende for valg av områder har vært at de i størst mulig grad omfatter kulturlandskap i jordbruket med både svært store biologiske verdier og kulturhistoriske verdier. En forutsetning for utvelgelsen har også vært at det er realistisk å få til langsiktig skjøtsel og vedlikehold av disse verdiene. Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet har i et spleiselag avsatt spesielle tilskudd til istandsetting og skjøtsel av områdene. SLF har ledet og koordinert arbeidet med utvelgelsen av områder, i nært samarbeid med DN og RA og regional landbruks, natur- og kulturminneforvaltning.

Sentralt i arbeidet fram mot Utvalgte kulturlandskap har vært prosessen mot berørte grunneiere/drivere og kommuner, med tanke på at det er lagt opp til at forvaltning og skjøtsel av områdene skal være basert på frivillighet (Direktoratet for naturforvaltning, Riksantikvaren & Statens landbruksforvaltning, 2008).

Allerede ved opprettelsen av Utvalgte kulturlandskap ble det gjort en vurdering av virkemidlene knyttet til landbrukets kulturlandskap, herunder økonomiske, juridiske og

administrative virkemidler (Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren, 2007). Den gang konkluderte man med at det var «behov for et nytt økonomisk virkemiddel for å sikre en langsiktig forvaltning av Utvalgte kulturlandskap i jordbruket uavhengig av produksjonskrav» (Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren 2007 s. VII). Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og forholdet til andre økonomiske virkemidler er forsøkt skissert i Figur 1.

I 2013 var bevilgningen til Utvalgte kulturlandskap i jordbruket på 14 mill. kroner, hvorav 8 mill. kroner over jordbruksavtalen og 6 mill. kroner over Miljøverndepartementets budsjett.

Figur 1. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og andre økonomiske virkemidler³.

1.2 Evalueringen

Det ble i jordbruksoppgjøret for 2012 (Landbruks- og matdepartementet, 2012) bestemt at Utvalgte kulturlandskap i jordbruket skal evalueres. Av utlysningen framgikk bl.a. følgende (Saksnummer 201222019):

Det skal foretas en evaluering av forvaltning og forvaltningseffektivitet, samt kostnadseffektivitet knyttet til tilskuddsordningen for Utvalgte kulturlandskap. Videre skal måloppnåelse og effekten av denne satsningen vurderes opp mot å løse utfordringene gjennom Regionalt miljøprogram (RMP) og Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL), samt midler til Utvalgte naturtyper (UN), skjøtselsmidler i verneområder og Kulturminnefondet.

Det skal foretas en evaluering som viser i hvilken grad valgt organisasjonsmodell/ administrasjon av satsingen og ulike forvaltningsprosesser har støttet opp om ønsket aktivitet og å unngå uønsket aktivitet, i de utvalgte områdene. Dersom det i evalueringen avdekkes

³ Figuren er utarbeidet med grunnlag i Rapport av 1.juli 2007 Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Utarbeidet av Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren.

svakheter, skal behov og muligheter for forbedringer påpekes. Oppdragstaker skal gi råd for veien videre, med vekt på muligheter for bedre måloppnåelse og forenkling av støtteordningene og/eller forvaltning og organisering.

Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket har eksistert i fire år, og det anses å være for tidlig å vurdere miljøresultater eller miljøeffekter. Evalueringen skal derfor ikke vurdere miljøresultater eller miljøeffekter, men vurdere forvaltningsmodellen som ligger i satsingen og transaksjonskostnadene knyttet til dette.

1.2.1 Fire grupper av overordnede problemstillinger

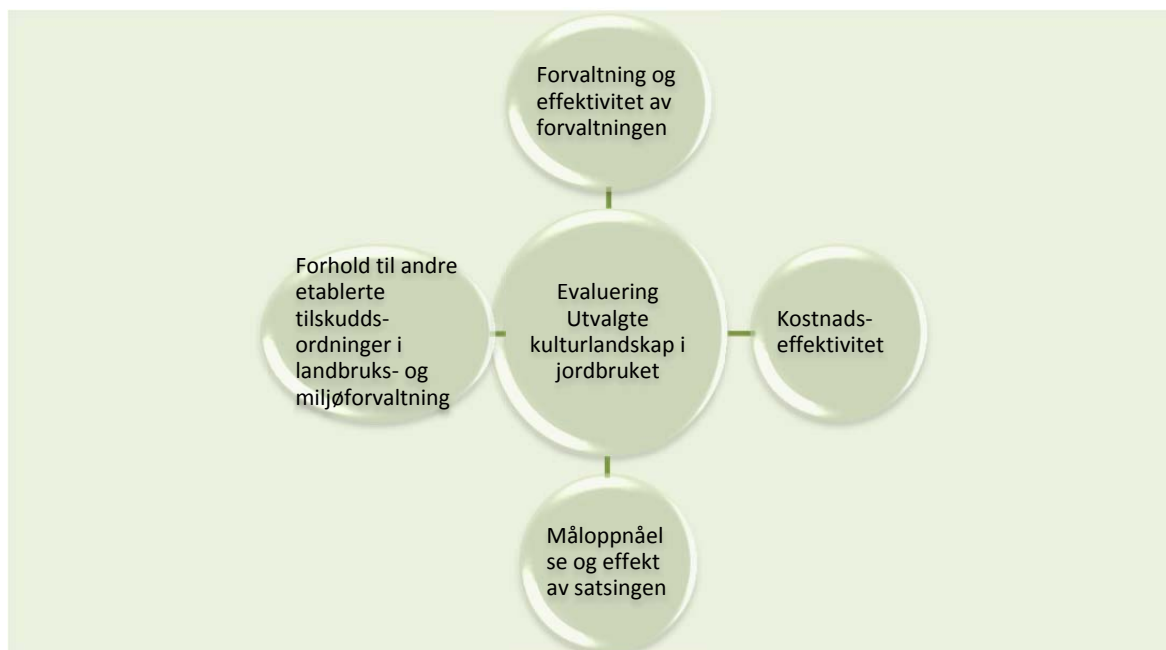
Oppdragsgiver har satt opp fire overordnede problemstillinger for evalueringen. Disse er ytterligere konkretisert gjennom et sett av spørsmål som ønskes belyst i evalueringen.

Evalueringen skal vurdere forvaltningsmodellen som ligger i satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og transaksjonskostnadene knyttet til dette. Evalueringen består av fire overordnede problemstillinger (se Figur 2);

- A. Forvaltning og effektivitet av forvaltningen for satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket
- B. Kostnadseffektivitet
- C. Måloppnåelse og effekt av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket
- D. Forvaltning, mål og effekter for satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i forhold til andre etablerte offentlige tilskuddsordninger i landbruks- og miljøforvaltningen.

Evalueringen skal ikke omfatte en vurdering av miljøresultater eller miljøeffekter, da ordningen bare har eksistert i fire år.

Figur 2. Evalueringens hovedproblemstillinger.

De detaljerte problemstillingene

A. Belyse forvaltning og effektivitet av forvaltningen vedrørende satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket ved å vurdere følgende spørsmål/tema:

- 1) Er det en hensiktsmessig rolle- og oppgavefordeling mellom de ulike forvaltningsnivåene regionalt og lokalt, og mellom ulike aktører lokalt?
- 2) Er det en hensiktsmessig arbeidsdeling og ressursbruk rundt forvaltning av tilskuddsordning (eiere/brukere, kommune, fylkesmann, fylkeskommune, eventuelt Sametinget og sekretariatet)?
- 3) Er det en hensiktsmessig ressursbruk/ressursinnsats i planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak?
- 4) Er de administrative rutiner/systemer/praksis for forvaltningen av midler hensiktsmessig?
- 5) Fungerer frivillige avtaler om forvaltningen av de utvalgte områdene som et egnet verktøy for å nå målene med satsingen *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket*?

B. Belyse kostnadseffektivitet vedrørende satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket ved å vurdere følgende tema:

- 1) Er nivået på tilskudd hensiktsmessig for ulike tiltak?
- 2) Er tilskuddsomfanget hensiktsmessig i forhold til antall gjennomførte tiltak og områder?
- 3) Er den samlede effekt av satsingen god i forhold til de samlede kostnader knyttet til drift/skjøtsel, investeringer/engangskostnader og planlegging/tilrettelegging for de ulike områdene?

C. Belyse måloppnåelse og effekt av satsingen ved å vurdere følgende tema:

1. Er tiltakenes antall, omfang og innretning slik at miljøverdiene i de utvalgte områdene kan opprettholdes eller økes?
2. Er tiltakene igangsatt og gjennomført på en tilfredsstillende måte for å ivareta målet om en lokal forankring?
3. Har satsingen hatt andre positive eller negative effekter?

D. Belyse hvorvidt forvaltning, mål og effekter av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er god sammenlignet med andre offentlige tilskuddsordninger i landbruks- og miljøforvaltningen.

1. Kan målsetting og effekter oppnås bedre ved bare bruk av andre etablerte ordninger?

2 METODE OG DATAGRUNNLAG

2.1 Spørreundersøkelser

2.1.1 Undersøkelser til grunneiere, drivere og rettighetshavere

Ifølge sekretariatet berører ordningen 949 grunneiere/drivere. Av disse er 478 betegnet som aktive og 421 mottar tilskudd.

Målgruppen i undersøkelsen er grunneiere, brukere/drivere og rettighetshavere⁴ som eier, driver eller har rettighet til en landbrukstilknyttet drift. I dette ligger bl.a. rettigheter til slått og beite. Det vil si at f.eks. eiere av rene fritidseiendommer og «vanlige» fraskilte boligeiendommer ikke tilhører vårt primære univers.

Foreliggende lister over e-post og adresser ga ikke grunnlag for å foreta dette skillet på utsendelsestidspunktet. Det ble derfor sendt ut spørreskjema til langt flere enn de som var i den primære målgruppen. Spørreskjemaet er gjengitt i vedlegg 2. Det ble etter avtale med styringsgruppa ikke sendt ut spørreskjema til grunneiere mfl. i Goarahat og Sandvikhalvøya i Finnmark fordi det var så kort tid siden dette området ble inkludert i satsingen⁵.

Oversikten over potensielle respondenter viste at det var mange en bare hadde vanlig postadresse til. Det var grunn til å anta at denne gruppen hadde en annen bakgrunn med hensyn til bl.a. alder enn de med e-postadresse. For å få et så bredt grunnlag som mulig ble derfor undersøkelsen til grunneiere mfl. delt i en e-post og en postal del.

E-postundersøkelse

Det ble sendt ut 424 e-poster. Av dette kom 13 i retur som følge av feil ved e-postadresse. Nettoutvalget innen e-post er dermed 411. Av disse var det 247 lagra svar. Det gir 60 prosent svar på denne delen.

⁴ I det følgende bruker vi for korthet begrepet *grunneiere mfl.* som en forenklet angivelse av den sammensatte gruppen grunneiere, brukere/drivere og rettighetshavere.

⁵ Goarahat og Sandvikhalvøya kom med i satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i 2012.

Postal undersøkelse

Det ble sendt ut 269 spørreskjema per post. Av disse adressatene var det 28 personer som vi enten hadde feil adresse på, vedkommende var død eller vedkommende ville av ulike grunner ikke besvare undersøkelsen. Dette gir et nettoutvalg på 241 personer for den postale undersøkelsen. Det er registrert 54 besvarelser fra den postale delen, hvilket gir 24 prosent svar på denne delen.

Sammenligning av respondentene i den postale og e-postundersøkelsen

I rapporten har vi slått sammen data fra den postale og den elektroniske delen. En sammenligning av respondentenes bakgrunn viser imidlertid at de som besvarte den postale undersøkelsen er eldre enn de som besvarte den elektroniske. I den postale undersøkelsen er det flest respondenter i aldersgruppen 61-70 år, mens det i den elektroniske er flest respondenter i aldersgruppen 41-50 år. Ved en sammenligning av hvor godt respondentene kjenner satsingen mener hovedtyngden av de som besvarte per post at de kjenner «litt til satsingen», mens hovedtyngden i den elektroniske «kjenner godt til» satsingen.

Svarprosent og grunnlag for beskrivelse og analyse

Nettoutvalget er 411 (e-post undersøkelse) og 241 (postal undersøkelse), hvilket tilsammen gir et totalt nettoutvalg på 652 personer, jf Tabell 1. Dersom en summerer svarene i den elektroniske og den postale delen så gir det til sammen 301, hvilket gir en totalsvarprosent på 46.

Tabell 1. Oversikt over antall utsendte og returnerte spørreskjema til grunneiere m.fl.

	Antall spørreskjema
Utsendte spørreskjema via e-post eller vanlig post	652
Ikke-returnerte spørreskjema	- 351
Innkomne spørreskjema	= 301
Nærmest blanke skjema	- 42
Besvarte spørreskjema som kan brukes til analyse	= 259
Spørreskjema besvart av andre enn de som er knyttet til jordbruket	- 64
Målgruppen grunneiere, drivere/bruker og rettighetshavere	= 195

Av disse 301 var 42 spørreskjema nærmest blanke, med unntak av avkryssing av område m.m. De hadde således ingen analytisk verdi og er holdt utenfor den videre analysen. Vi har dermed til sammen 259 spørreskjema som er besvart via enten den elektroniske eller den postale delen og som kan brukes som utgangspunkt for analyse.

I denne undersøkelsen er grunneiere, drivere og rettighetshavere som er tilknyttet jordbruket den primære målgruppen. På bakgrunn av ulike kombinasjoner av bakgrunnsdata har vi skilt ut de respondentene som tilhører denne målgruppen.

Bakgrunnsdata som er lagt til grunn for å identifisere målgruppen er:

- type grunneier, driver og rettighetshaver
- utøvelse av jordbruk/skogbruk som næringsvirksomhet samt
- om vedkommende har fast bopel, seter eller fritidsbolig i området

De ulike kombinasjonene gir til sammen 195 respondenter som er tilknyttet jordbruket og som er vår primære målgruppe. Det er denne gruppen som ligger til grunn for det materialet som analyseres og presenteres.

Som påpekt i forbindelse med diskusjonen om utsendelsen så vet vi ikke med sikkerhet hvem som er i målgruppen og dermed det eksakte antall personer i denne gruppen. Vi har imidlertid forsøkt å beregne størrelsen av denne gruppen utfra adresselister og opplysninger i forvaltningsplanene. Utfra dette antar vi at det er maksimalt 592 grunneiere, rettighetshavere eller drivere tilsammen som har en eiendom, bruksrett eller lignende som gjør dem relevante i større eller mindre grad i forhold til denne ordningen. Tallet kan imidlertid være for høyt. Gitt dette utgangspunktet har vi svar fra 33 prosent av de aktuelle respondentene.

Nærmere om utvalget på 195 respondenter

Tabell 2 viser antall grunneiere m.fl. som ligger til grunn for undersøkelsen per område. Tabellen viser at det er stor variasjon mellom områdene mht antall respondenter. Dette har trolig mest sammenheng med variasjonen i antall grunneiere per område, men er også påvirket av andelen som fikk spørreskjema henholdsvis via e-post og per vanlig post.

Tabell 2. Antall grunneiere mfl. som har respondert etter område. Antall og prosent av total.

Område	Antall respondenter	Prosentvis fordeling i forhold til totalt antall svar
Bøensætre og plasser	1	1
Øya-Nordre Eik	8	4
Nordmarksplasser	5 ¹⁾	3
Vangrøftdalen - Kjurrudalen	47	24
Nordherad	16	8
Steinssletta	20	10
Skjærgård øst for Nøtterøy og Tjøme	2	1
Jomfruland og Stråholmen	4	2
Rygnestad og Flateland	8	4
Vest-Lista	6	3
Hodne-Vikevåg, Helland-Bø og Førsvoll	8	4
Gjuvslandslia	3	2
Grinde-Engjasete	1	1
Hoddevik-Liset	10	5
Fjellgardane og seterdalane i Øvre Sunndal	6	3
Seterdalane i Budal	32	16
Tarva	2	1
Skei og Skeinesset	2	1
Engan-Ørnes og Kjelvik	2	1
Blomsøy-Hestøy og Skålvær	9	5
Skårfvaggi/Skardalen	3	2
Goarahat og Sandvikhalvøya	Ikke inkludert	
Total	195	100

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere mfl.

¹ Inkluderer Oslo kommune, friluftsetaten som grunneier/bruker.

Den store forskjellen i antall respondenter per område medfører en skjevhet i materialet fordi noen områder blir klart overrepresentert i forhold til andre områder. For eksempel utgjør Vangrøftdalen-Kjurrudalen 24 % av det totale materialet. På bakgrunn av dette ønsket vi å gruppere områdene i noen typeområder. Det gir bl.a. en noe bedre oversikt over « hvor i materialet » de to av de områdene som har flest svar, nemlig Vangrøftdalen-Kjurrudalen og Seterdalene i Budal, befinner seg. En gruppering gir dermed mulighet for et noe mer nyansert syn på hele materialet.

Spørsmålet ble da hvilke hovedtyper av områder som skulle benyttes. I samråd med oppdragsgiver ble de Utvalgte kulturlandskapene som inngår i undersøkelsen samlet i 5 grupper som reflekterer ulike typer geografiske forhold og utfordringer.

Tabell 3 viser de 5 typene områder og hvilke Utvalgte kulturlandskap som inngår i hver av dem. I den tabellen oppgis også, på typeområdenivå, antatt antall grunneiere m.fl. for hver

type område. På grunn av usikkerhet oppgis ikke antall potensielle respondenter for hvert utvalgt område⁶. De samla tall for hver områdetype gir en pekepinn på «svarprosenten» i forhold til antallet i målgruppen per område. Tabell 3 viser at denne varierer fra 30 til 50 avhengig av typeområde, hvilket medfører forsiktighet i tolkningen av data.

Det er viktig å påpeke at selv om grupperingen i områdetyper gir grunnlag for et mer nyansert syn enn dersom man bare behandlet hele materialet samlet, så er gruppene fremdeles noe heterogene mht antall og bakgrunn for det enkelte Utvalgte området som inngår. Det tilsier også forsiktighet mht tolkningen på bakgrunn av hvert av typeområdene. Ideelt sett burde en i en del tilfeller ha foretatt analyser i forhold til flere enkeltområder, men da ville det statistiske grunnlaget ofte blitt svært lite.

⁶ Det er denne usikkerheten som også er årsaken til at det ble sendt ut så mange spørreskjema: Vi sendte ut flere skjema og bredt fordi vi ikke visste eksakt hvem som var i målgruppen.

Tabell 3. Fordeling av de som har svart ved undersøkelsen til grunneiere mfl. etter type hovedområde. Antall svarere og prosent.

Type område	Antatt antall grunneiere m.fl. for hver områdetype	Antall svar i målgruppen per område og områdetype	Prosent i forhold til antatt antall grunneiere m.fl.
Produktive jordbruksområder	122	42	34
Øya-Nordre Eik		8	
Steinssletta		20	
Vest-Lista		6	
Hodne-Vikevåg, Helland-Bø og Førsvoll		8	
Fjell- og seterområder	279	85	30
Vangrøftdalen - Kjurrudalen		47	
Fjellgardane og seterdalane i Øvre Sunndal		6	
Seterdalane i Budal		32	
Dal- og fjordområder	91	27	30
Nordherad		16	
Rygnestad og Flateland		8	
Skårfvåggi/Skardalen		3	
Goarahat og Sandvikhalvøya		Ikke inkludert	
Kystområder	76	29	38
Skjærgård øst for Nøtterøy og Tjøme		2	
Jomfruland og Stråholmen		4	
Hoddevik-Liset		10	
Tarva		2	
Skei og Skeinesset		2	
Blomsøy-Hestøy og Skålvær		9	
Små områder	24	12	50
Bøensætre		1	
Nordmarksplasser		5	
Gjuvslandslia		3	
Grinde-Engjasete		1	
Engan-Ørnes og Kjelvik		2	
Total	592	195	

Tabellen viser at de 195 respondentene fordeler seg slik prosentmessig i forhold til typeområde; Produktive jordbruksområder 22 prosent, fjell- og seterområder 44 prosent, dal- og fjordområder 14 prosent, kystområder 15 prosent og små områder 6 prosent.

2.1.2 Undersøkelse til offentlige aktører, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Det er viktig å få fram hvordan satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket vurderes av ulike offentlige aktører som kan, bør eller er involvert i satsingen i større eller mindre grad. Videre er det viktig å få kunnskap om hvordan Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag vurderer de ulike sidene av satsingen. For å klarlegge dette ble det sendt ut spørreskjema til henholdsvis fylkesmennenes landbruksavdelinger og miljøvern avdelinger, til fylkeskommunens kulturminneforvaltning, til Sametingets kulturminneforvaltning og til

landbrukskontorene i kommunene. Spørreskjemaet har mange av de samme spørsmål som skjemaet til grunneiere m.fl. og er av hensyn til rapportens lengde ikke inkludert i denne rapporten, men det finnes som upublisert vedlegg. Oppdragsgiver ga oversikt over kontaktpersoner og epost-adresser.

Spørreundersøkelsen ble sendt til 189 epost-adresser. Fire av disse ble strøket som følge av feil med epost-adresse, eller at vedkommende ikke ønsket å delta i undersøkelsen. Nettoutvalget for undersøkelsen var på 185. Av disse var det 134 lagra svar. Av disse 134 var 27 spørreskjema nærmest blanke, med unntak av avkryssing av område m.m. De hadde således ingen analytisk verdi og er holdt utenfor den videre analysen. Vi har dermed 107 spørreskjema som kan brukes som utgangspunkt for analyse. Dette gir en svarprosent på 58 prosent. Respondentenes fordeling på ulike aktører framgår av Tabell 4.

Tabell 4. Respondenter etter type aktør, offentlige aktører m.fl. Antall og prosent.

	Antall svar	Prosentandel av totalt antall svar
Fylkesmannens landbruksavdeling	19	18
Fylkesmannens miljøvernnavdeling	15	14
Fylkeskommunens kulturminneforvaltning	12	11
Sametingets kulturminneforvaltning	2	2
Kommunalt landbrukskontor	21	20
Norsk Bonde- og småbrukarlag	13	12
Norges Bondelag	21	20
Andre	4	4
Total	107	100

2.2 Intervjuer og dokumentstudier

2.2.1 Intervjuer

Intervjuer med fylkesmannens landbruksavdeling, kommunalt landbrukskontor og grunneiere

Spørreskjemaundersøkelser gir innsikt for en større populasjon, men det er også viktig å få mer detaljert kunnskap der landskapet og ulike aspekter ses i sammenheng. Vi valgte derfor ut tre fylker der vi intervjuet en representant for fylkesmannens landbruksavdeling, en fra lokalt landbrukskontor og grunneiere. Fylkene og områdene ble valgt slik at en fikk kombinert ulike typer områder og inkludert det samiske aspektet.

Til sammen ble det intervjuet tre personer i fylkesmennenes landbruksavdelinger, tre ved kommunale landbrukskontor og 8 representanter for grunneiere, drivere og rettighetshavere. Med unntak av ett intervju, ble alle gjennomført over telefon.

Informantene fikk tilsendt en intervjuguide i forkant. Denne var litt tilpasset den enkelte aktør. Intervjuguider er presentert i vedlegg 1. Av hensyn til behovet for anonymisering av de som ble intervjuet, og som heretter kalles informanter, er områdene og hvem som ble intervjuet anonymisert.

Intervjuer med sekretariatet

Det ble gjennomført intervjuer med to representanter for henholdsvis Statens landbruksforvaltning, Miljødirektoratet og Riksantikvaren. Alle intervjuene ble gjennomført «ansikt til ansikt».

2.2.2 Dokumentstudier

Oppdragsgiver har velvillig tilgjengeliggjort relevante dokumenter. Dette inkluderer kommunikasjon mellom departementer og sekretariatet, og mellom sekretariatet og ytre etat. Videre omfatter det tildelingsbrev og rapportering m.m. Det er et omfattende materiale som er stilt til evaluators disposisjon.

2.2.3 Bruk av ulike metoder

Ved å bruke ulike typer datakilder, såkalt metodetriangulering, blir det mulig å se ulike sider av det vi ønsker å finne ut og det blir mulig å vurdere de ulike datakildene i forhold til hverandre: Er det sider ved selve operasjonaliseringen og datainnsamlingen som påvirker våre funn og dermed kan gi grunnlag for feil, eller trekker de ulike metodene og kildene i samme retning? Gir ulike typer kilder grunnlag for nyansering og nye spørsmål?

Etter vår vurdering styrker de ulike typene data hverandre her, og de utfyller hverandre. I vår gjennomgang av materialet har vi lagt stor vekt på det som framkommer via spørreundersøkelsene og har latt dette være «bærende» i presentasjonen. Andre typer data, som intervjuer, presenteres derfor ikke i samme grad dersom de understøtter det som er hovedfunnene fra spørreundersøkelsen. Resultater fra f.eks. intervjuer blir dermed ofte presentert for å nyansere beskrivelse eller forståelse, eller de brukes for å antyde mulige forklaringer.

Det er viktig å ha et kritisk blikk på alle sider av materialet, herunder mulige direkte feil eller at data i særlig grad farges av den som produserer data. Det kan f.eks. være at den som skriver, underforståtte eller bevisst, farger det som framkommer i en eller annen retning. Dette medfører f.eks. at rapporter som kommer fra områdene, herunder UKL-rapporteringen for 2012 – som er en interessant datakilde, påvirkes av den som skriver. Det skal presiseres at vi ikke ser at disse f.eks. er «vridd» i en spesiell retning, men de er eksempler på forhold en prinsipielt må vurdere ved forskning.

2.3 Avgrensning

Ved gjennomgangen av data om satsingen har vi lagt vekt på å få fram en del hovedtrekk mht områdene som er inkludert, organisering, planer, tiltak samt finansiering og bruk av midler mv.

Studier av selve forvaltningen er avgrenset til 2012 samt det en vet om 2013 så langt. Det er flere grunner til dette. En grunn er at evalueringen gjennomføres innenfor begrensede ressurser og dermed må fokusere på utvalgte deler av materialet. En annen grunn er at en i de fleste områder er kommet over fra en oppstarts-/etableringsfase og over i en mer «driftspreget» fase. Det er mer relevant å klarlegge hvordan forvaltningen er i dag, enn å få fram detaljer om forvaltningen i oppstarts-/etableringsfasen. Eksempelvis nevnes at en fra og med 2012 fra sekretariatets side la vekt på en mer systematisk og kvantifisert rapportering enn for de foregående årene. Ved gjennomgang av det skriftlige materialet har vi derfor fokusert på 2012 og 2013. Intervjuene har derimot vært mer åpne mht aktiviteter og utvikling over tid og gir dermed større bredde mht data.

Fokusering på dokumenter fra og med 2012 kan gi et skjevt bilde, særlig i forhold til at en del typer tiltak varierer mellom årene og at de startes på ulike tidspunkt. Vi har likevel prøvd å fange opp noen slike hovedtrekk ved å presentere en del aggregerte data for satsingen fra 2009, og ved at intervjuene har åpnet for kunnskap og refleksjoner for utviklingen av satsingen over en lengre periode.

Ifølge utlysningen av dette prosjektet ligger det utenfor ambisjonen å si noe om miljøeffekter. Likevel er det problemstillinger som berører dette tema, hvilket vi har forsøkt å forholde oss til.

2.4 Involvering av styringsgruppe og referansegruppe

Evalueringen har hatt en styringsgruppe med representanter for Statens landbruksforvaltning, Miljødirektoratet og Riksantikvaren. Det har også vært en referansegruppe bestående av grunneiere og representanter for forvaltningen på fylkesnivå fra ulike deler av landet.

I prosjektet har vi, særlig av kapasitets og praktiske grunner, forholdt oss mest til styringsgruppen. De har gitt oss tilgang på data og har vært en partner for diskusjon av opplegg og funn. Både styringsgruppa og referansegruppa har fått et utkast av rapporten til kommentar for å få synspunkt på mulige feil i faktagrunnlag samt forhold som burde klargjøres i større grad. Dette har vært nyttig, selv om referansegruppen dessverre fikk for kort tid på seg til å kommentere utkastet til rapport. Analyse og konklusjoner er imidlertid helt og holdent Østlandsforskning sitt.

3 ORGANISERING OG GJENNOMFØRING AV SATSNINGEN UTVALGTE KULTURLANDSKAP I JORDBRUKET

3.1 Hovedtrekk i dagens forvaltning og oppgaver

3.1.1 Nasjonalt nivå

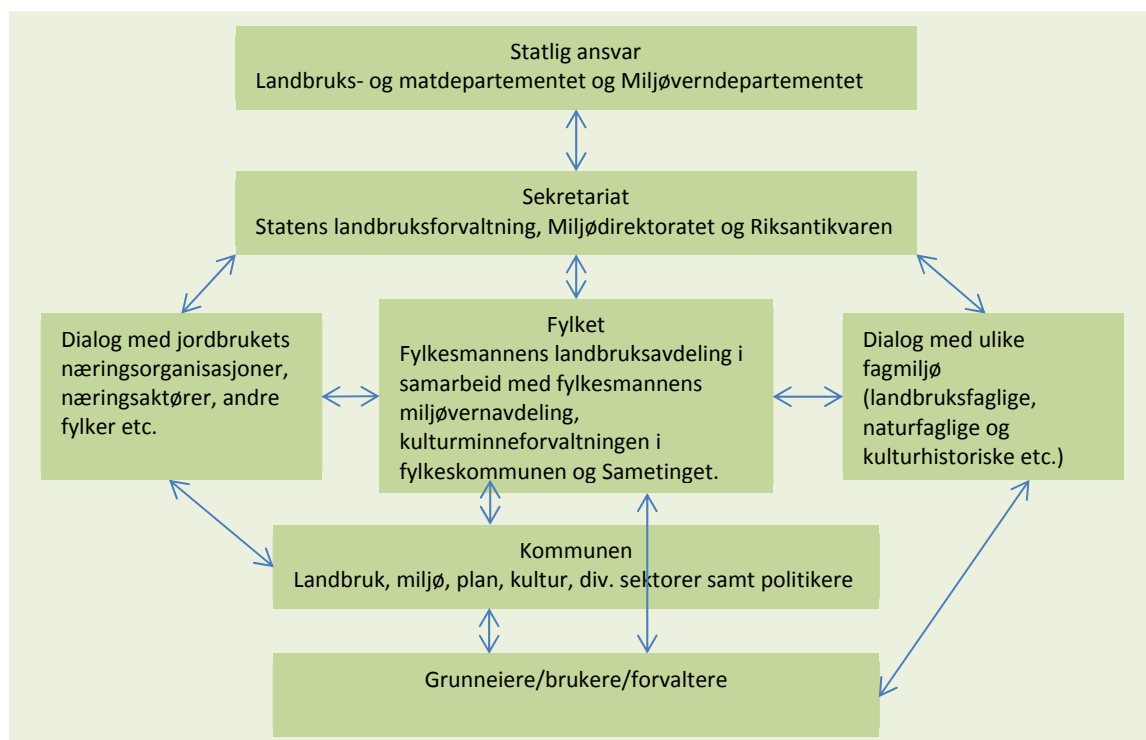
På nasjonalt nivå er Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet garantister for virkemidlene. Sentralt på nasjonalt nivå er også *sekretariatet*. Sekretariatet består av Statens landbruksforvaltning (SLF), Miljødirektoratet (tidligere Direktoratet for naturforvaltning (DN)) og Riksantikvaren (RA). Statens landbruksforvaltning er koordinator for etatssamarbeidet. Figur 3 gir en oversikt over forvaltningsnivåene og ansvarsfordeling mellom de ulike aktørene, og den illustrerer mulige kontakter mellom aktører.

3.1.2 Fylkesnivået

Fylkesnivået er sentralt som bindeledd mellom nasjonalt nivå, kommunene, landbrukets organisasjoner og andre næringslivsaktører, samt de ulike fagmiljøene. Fylkesmannens landbruksavdeling er koordinator på fylkesnivået og har et samarbeid med andre offentlige aktører som fylkesmannens miljøvernavdeling, fylkeskommunens kulturminneforvaltning og Sametingets kulturminneforvaltning. Sentrale oppgaver for slike aktører i forhold til Utvalgte kulturlandskap er vist i Tabell 5. I tillegg vil ulike aktører ha ansvar for en del oppgaver som er av mer generell karakter, som å utarbeide og uttale seg til kommunale arealplaner, og disse oppgavene vil også gjelde i forhold til Utvalgte kulturlandskap selv om dette ikke er spesielt nevnt her.

Det er i flere fylker etablert arbeidsgrupper/ samarbeidsgrupper/ styringsgrupper der de fire nevnte aktørene deltar sammen med enkeltgrunneiere eller grunneiere som representerer grunneierlag, hamnelag mv. Norges bondelag eller Norsk bonde- og småbrukarlag kan også være representert i slike grupper.

Figur 3. Sentrale aktører på ulike nivå i forbindelse med Utvalgte kulturlandskap og viktige veier for kontakt mellom aktører.

Kilde: Utarbeidet med grunnlag i Avdelingsmøte i K-avdelingene, MD, 30. april 2009: Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

Tabell 5. Oversikt over sentrale oppgaver som ulike offentlige aktører har i forhold til Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

Fylkesmannens landbruksavdeling (FMLA):

Koordinerer arbeidet på fylkesnivå
 Tar initiativ overfor kommunene
 Dialog med jordbrukets næringsorganisasjoner og andre næringsaktører
 Leder prosesser ved utarbeiding av forvaltningsplaner og skjøtselsplaner samt oppdateringer av disse
 Koordinere arbeidet med forvaltningsplaner i samarbeid med kommuner, eiere/forvaltere og aktuelle fagmiljø.
 Gir innspill til sekretariatet om behov for tilskudd
 Har ansvar for oppsetting av kriterier for tiltak, og for prioritering og tildeling av tilskuddsmidler
 Har ansvar for årlig rapportering om de enkelte områdene mht utvikling, bruk av midler og tilskudd og kunnskaps/fagspørsmål
 Inngår, som statens representant, avtaler med grunneiere i forbindelse med skjøtselsplaner
 Har ansvar for dokumentasjon og overvåkning
 Har ansvar for utadrettet informasjon

Fylkesmannens miljøvern- og kulturminneforvaltning:

Bistår FMLA med miljøfaglig kvalitetssikring, innspill og vurderinger i forbindelse med UKL-arbeidet

Fylkeskommunens kulturminneforvaltning:

Bistår FMLA med kulturminnefaglige kvalitetssikring, innspill og vurderinger i forbindelse med UKL-arbeidet

Sametingets kulturminneforvaltning:

Bistår FMLA med faglig kvalitetssikring, innspill og vurderinger i forbindelse med Samiske kulturminner

3.1.3 Kommunalt nivå

Det kommunale landbrukskontoret har en sentral faglig rolle innen jordbruksspørsmål i forbindelse med Utvalgte kulturlandskap ved at de bl.a. vurderer og gir anbefalinger i forbindelse med søknader. De er også kontaktpunkt i forhold til grunneiere og lag og foreninger og vurderer spørsmål om tiltak i forhold til kommunale arealplaner, verneplaner mv. De forvalter tilskuddsordninger som Spesielle Miljøtiltak i Jordbruket (SMIL) ved at de behandler og avgjør søknader om tilskudd. Kommunen har generelt en viktig rolle via sitt arbeid med kommunale arealplaner, næringsutvikling, tilrettelegging for friluftsliv i form av stier og løyper mv.

3.1.4 Grunneiere/ brukere/forvaltere

Antall grunneiere, drivere og rettighetshavere varierer de Utvalgte kulturlandskapene i mellom; i noen områder er det få grunneiere mfl. mens det er mange i andre områder. Disse kan ha fast bopel i området og drive næringsvirksomhet innenfor jordbruk og /eller skogbruk eller innenfor andre næringer. Andre kan ha fast bopel uten å være direkte knyttet til landbruket mens atter andre kan ha en fritidseiendom /fritidsbolig og være bosatt utenfor det Utvalgte områder. I flere sammenhenger kan den faktiske bruk av eiendommen være en annen enn den som framkommer ved å se på formell tilknytning f.eks. kan mange setrer i praksis først og fremst være fritidsboliger, selv om de formelt er tilknyttet en jordbrukseiendom.

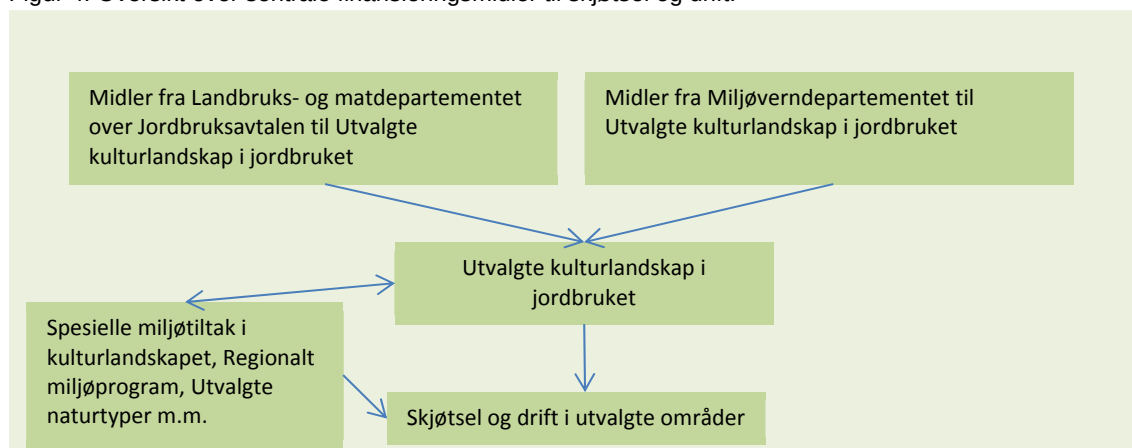
En del eiendommer kan være *drevet* av andre enn de som faktisk eier eller har rettighet til grunnen. Eieren eller rettighetshaveren kan være en privatperson, en kommune eller staten ved Statskog. Det siste er vanligst når en kommer opp mot fjellområder eller i Nord-Norge. I andre tilfeller kan f.eks. ulike bønder ha ulike typer rettigheter i et område, f.eks. rett til vedhogst, beiterett mv.

Grunneiere mfl. er ofte de som har ansvar for, og utfører, det praktiske arbeidet på eiendommen. De er derfor svært sentrale i selve forvaltningen av de eiendommer som omfattes av satsingen Utvalgte kulturlandskapet i jordbruket.

3.1.5 Hovedtrekk i finansieringen av midler til skjøtsel og drift

Figur 4 illustrerer at satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket finansieres med midler over jordbruksavtalen og fra Miljøverndepartementet. Det er fylkesmannens landbruksavdeling som forvalter midlene på fylkesnivå i henhold til krav i det statlige økonomiregelverket. I forbindelse med de enkelte tiltak ser en at det i varierende grad er en samfinansiering med andre virkemidler, som Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-ordningen), Regionalt miljøprogram som er fylkesvise ordninger for miljøtiltak i landbruket (RMP) og andre virkemidler (eksempelvis Norsk Kulturminnefond).

Figur 4. Oversikt over sentrale finansieringsmidler til skjøtsel og drift.

3.2 Frivillige avtaler

I forbindelse med satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er det understreket at forvaltning av områdene skal baseres på frivillighet og at tiltak skjer via frivillige privatrettslige avtaler. Avtalene inngås mellom staten ved fylkesmannen og den enkelte grunneier. En grunn til at man valgte en ordning med frivillige avtaler er tidligere erfaringer med at det er vanskelig å få til oppfølging og vedlikehold av aktuelle landskap (Miljøverndepartementet, presentasjon 30.4.2009).

En avtale kan f.eks. omfatte skjøtsel av et stykke jord eller en eiendom, eller den kan omfatte istandsetting og vedlikehold av en bygning.

Det er utarbeidet en mal for disse avtalene. Avtalen omfatter bl.a. formål, avgrensning av området avtalen gjelder for, økonomisk godtgjørelse og vilkår, arbeidsfrist samt rapportering og kontroll. I tillegg omfatter avtalen mulighet for avtalerevisjon. Bestemmelser om mislighold, oppsigelse og opphør, overdragelse og tvist omfattes også av avtalen.

3.3 Planer og tiltak innenfor Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

3.3.1 Forvaltningsplaner og skjøtselsplaner for utvalgte kulturlandskap

Forvaltningsplan/områdeplan

For hvert av de 22 områdene innenfor satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket skal det utarbeides en plan for området som helhet, som bl.a. omtaler bruk og drift av området samt verdier knyttet til naturmangfold og kulturminner. I noen av områdene kalles slike planer for forvaltningsplan mens de i andre Utvalgte områder kalles en områdeplan. Fylkesmannens landbruksavdeling er ansvarlig for at slik plan utarbeides og de står som

ansvarlig utgiver av planen. Forvaltningsplanen skal utarbeides i samarbeid med berørte kommuner og grunneiere.

Hovedformålet med forvaltningsplanen/områdeplanen er å beskrive de langsiktige målsettinger for utviklingen av området og forvaltningen av det. Grunneiere og brukere er en sentral målgruppe, men det er også intensjonen at planen skal være viktig for andre aktører, som fylkesmannsembetet, kommunene, næringsorganisasjoner og aktører innen rådgivningstjenesten i jordbruket. I forbindelse med disse planene kan det angis tiltak. Dette kan være tiltak av mer generell karakter, som råd for driften av området, for næringsutvikling, for forvaltning av spesielle naturtyper eller områder etc.

Skjøtselsplaner

Skjøtselsplaner utarbeides for avgrensede tema eller delområder. Disse planene er grunnlaget for den mer konkrete skjøtsel for en del av området, oftest en eiendom eller del av en eiendom. Skjøtselsplanen har gjerne et kart, en områdebeskrivelse og en angivelse av hva som er målet med skjøtselstiltaket for enkelte deler av eiendommen. Videre kan det være beskrevet metoder ved registrering, hva som skal gjøres i en restaurerings-/anleggsfase og i en vedlikeholdsfase, og en detaljert oversikt over kostnader ved gjennomføringen av tiltaket. Flerårige tiltak forutsetter i de fleste tilfeller at det foreligger en skjøtselsplan.

Sekretariatet vektla i sitt opplegg for slike planer at de skulle kalles «Skjøtsels- og vedlikeholdsplaner» for å signalisere at planene skulle omfavne både arealskjøtsel og vedlikehold av det bygde.

Som vi kommer tilbake til i kapittel 5 kan det være forskjellige måter å bygge opp forvaltningsplaner/områdeplaner og skjøtselsplaner på. Dels kan skjøtselsplanene framstå som et eget dokument og dels som en del av forvaltningsplanen. Skjøtselsplanen skal utarbeides i samarbeid med berørte parter, ofte grunneier.

3.3.2 Tiltak

Det grunnleggende elementet i denne satsingen er at det gjennomføres en rekke frivillige tiltak som skal bidra til å oppfylle målene med satsingen som helhet, målene for de enkelte områder og eiendommer. Den primære målgruppen for satsingen er den enkelte grunneier/rettighetshaver og de tiltak som gjennomføres på vedkommende sin eiendom. Dette kan være både engangsinvesteringer/engangstiltak og tiltak som strekker seg over flere år. Det er også noen fellestiltak på nasjonalt nivå og for satsingen som helhet, og det er fellestiltak innen det enkelte utvalgte kulturlandskapsområdet.

Tildeling av midler til tiltak skjer på bakgrunn av områdeplanen og skjøtselsplaner, men i noen områder initieres tiltakene også på bakgrunn av søknader fra grunneiere innen en angitt tidsfrist.

Det er lagt vekt på at tiltakene som gjennomføres på en grunneier sin eiendom gjennomføres som et lønnet arbeid samt at direkte utgifter dekkes. Det er ulike måter å gjennomføre dette på, hvilket vi kommer nærmere tilbake til i den empiriske gjennomgangen i kapittel 5.

Tiltakene deles generelt inn i følgende typer:

- Beiterelaterte tiltak
- Setring
- Istandsetting/skjøtsel av kystlynghei
- Istandsetting/skjøtsel av slåtte mark
- Istandsetting/vedlikehold av bygninger
- Istandsetting/vedlikehold av andre kulturminner (arkeologiske og fra nyere tid)
- Andre tiltak

3.4 Støtte via andre ordninger enn Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

3.4.1 Kort om ordningen spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-ordningen)⁷

Formålet med ordningen er å ivareta natur- og kulturminneverdiene i kulturlandskapet til jordbruket, samt å redusere forurensning fra jordbruket. Et viktig mål med ordningen er å få til en mer målretta innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger. Igangsetting av prosesser som leder fram til gode og konkrete kulturlandskaps- og forurensningstiltak, der forholdene blir lagt til rette for helhetlige prosjekt over større område, er ønskelig.

Det kan gis tilskudd til de som eier eller driver en landbrukseiendom, eller de som har fått tillatelse fra eieren til å gjennomføre tiltak. Grunneiere, lag og foreninger, kommuner og andre berørte parter kan delta. Det er kommunene som behandler og avgjør søknadene om tilskudd. Kommunene utarbeider overordna planer for prioritering av søknadene. Det er imidlertid fylkesmannen som tildeler tilskuddet.

Eksempel på tiltak innen kulturlandskapet kan være ivaretagelse av biologisk mangfold, gammel kulturmark, kulturminner og kulturmiljø (inkludert freda og verneverdige bygninger). Videre kan aktuelle tiltak være tilrettelegging for bedre tilgjengelighet og

⁷ <https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/jordbruk-og-miljo/spesielle-miljotiltak#tilskot-til-planleggings-og-tilretteleggingsprosjekt->, nedlastet 12.9.2013.

opplevelser i landskapet. SMIL-midler gis til enkelttiltak og er således ikke så godt egnet som grunnlag for flerårig skjøtsel.

3.4.2 Regionale miljøprogram (RMP)⁸

Regionale miljøprogram er fylkesvise ordninger for miljøtiltak i landbruket. Jordbruksforetak kan søke om regionale miljøtilskudd via kommunene. Miljøprogrammene skal fremme særskilte miljømål i jordbruket:

- redusere forurensning til vann og luft
- ivareta kulturlandskap og kulturminner
- tilrettelegge for friluftsliv
- ivareta biologisk mangfold

Kulturlandskapstiltak kan være å ivareta gamle kulturminner eller å opprettholde verdifulle slåtte- og beitemarker. Innsatsen her sees i sammenheng med Miljøverndepartementets midler til utvalgte naturtyper. Tiltak mot forurensning kan være å hindre erosjon og avrenning ved en mer skånsom jordbearbeiding. Fylkene bestemmer selv hvilke tiltak som skal inngå i det regionale miljøprogrammet og gjør en prioritering av tilskuddssatser. Tilskuddene betales ut direkte til bønder som oppfyller vilkårene for de ulike ordningene, på samme måte som for produksjonstilskudd. Hovedvekten av midlene i ordningene utbetales per areal eller per beitedyr.

De regionale miljøprogrammene blir laget gjennom en prosess hvor frivillige organisasjoner, kommuner og fylkeskommunen involveres. Tiltakene i miljøprogrammene blir prioritert ut i fra hva som er de største miljøutfordringene i fylket. Programmene gir føringer for bruken av kommunale miljøvirkemidler i SMIL-ordningen (Spesielle miljøtiltak i jordbruket).

3.4.3 Utvalgte naturtyper⁹

Dette er et nytt virkemiddel som har sin bakgrunn i naturmangfoldloven og den er en av Miljøverndepartementets tilskuddsordninger. Utgangspunktet er at noen typer natur bør tas spesielt hensyn til og at det kan søkes om midler til tiltak og aktiv skjøtsel for å ta vare på disse naturtypene. Dette kan være alt fra mindre områder med hule eiker til slåttemark og slåttemyr.

Målet med tilskuddsordningen er å bidra til gjennomføring av tiltak og aktiv skjøtsel for å ta vare på utvalgte naturtyper og arts mangfoldet som kjennetegner den enkelte naturtype.

⁸ <https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/jordbruk-og-miljo/regionalt-miljo-program>, nedlastet 12.9.2013.

⁹ <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/For-offentlig-sektor/Tilskuddsordninger/Tilskuddsordning-for-utvalgte-naturtyper/>, nedlastet 26.11.2013

For 2103 kan det søkes om tilskuddsmidler rettet til bl.a. følgende naturtyper: hule eiker, kystlynghei, slåttemark inkludert lauveng og slåttemyr. De som kan søke er grunneiere, lag og foreninger på lokalt og regionalt nivå, privatpersoner, landsdekkende organisasjoner kommuner og institusjoner.

Det kan gis tilskudd til

- skjøtsel, som rydding, hogst, slått brenning m.v.,
- tilpasset driftsform i jord- og skogbruk, tilpasset beiting
- restaurering, som rydding av buskoppslag og trær
- gjerding
- informasjon

Søknaden skjer via Miljødirektoratets elektroniske skjema og ordinær søknadsfrist er 15.januar. Fylkesmannen behandler og prioriterer søknadene. Hun kan kreve at søknaden er basert på en godkjent skjøtelsesplan eller stille vilkår om at en plan blir utarbeidet. Søknader om tilskudd til skjøtselstiltak som er forankret i en skjøtelses- eller tiltaksplan prioriteres.

3.4.4 Norsk Kulturminnefond¹⁰

Norsk kulturminnefond ble opprettet av Stortinget 21.6.2002 som et statlig organ under Miljøverndepartementet. Formålet med Kulturminnefondet er å gi tilskudd til verneverdige kulturminner og kulturmiljøer og fondet skal:

- stimulere til økt verneinnsats fra eiere og næringsliv
- bidra til å sikre at et mangfold av kulturminner og kulturmiljøer bevares og aktiviseres som grunnlag for opplevelse, kunnskap, utvikling og verdiskaping
- støtte prosjekter hvor det er samspill mellom offentlige og private aktører

Det kan søkes om tilskudd til istandsetting av bevaringsverdige kulturminner og kulturmiljøer når disse omfattes av kategoriene:

- arkeologiske kulturminner
- bygg og anlegg
- hager, parker og landskap
- veier og stier
- teknisk-industrielle kulturminner
- fartøyer

Den primære målgruppen for Kulturminnefondet er private eiere, ideelle organisasjoner, stiftelser og foreninger som eier eller forvalter bevaringsverdige kulturminner og

¹⁰ <http://www.kulturminnefondet.no/content/1245080932/Brosjyre>, nedlastet 5.11.2013.

kulturmiljøer. Kommuner kan også søke når kulturminnet har betydelig allmenninteresse. Dette tilskuddet går i hovedsak til bygg og anlegg.

Fondet har et særskilt søknadsskjema, som samme med veiledning og annen informasjon er tilgjengelig på www.kulturminnefondet.no Kulturminnefondets administrasjon til råd om tilskuddsordningen og utfylling av søknadsskjema. Fondets søknadsfrist kunngjøres i media og på fondets hjemmeside tre måneder før fristens utløp.

I tillegg til kulturminnefondets tilskudd kan det gis tilskudd til bygninger via en rekke andre ordninger. Det finnes både nasjonale ordninger¹¹ og regionale ordninger¹².

3.4.5 Skjøtselstiltak i verneområder¹³

I mange verneområder er det behov for skjøtsel fordi endra arealbruk kan føre til gjengroing. Det vil da være behov for en restaureringsfase med rydding av skog og kratt eller tynning av skog for å åpne opp området før selve skjøtselen kan starte. Skjøtselstiltak kan da være slått, beiting, styving av trær og brenning, særlig i kystlynghei. Statens naturoppsyn gjennomfører skjøtselstiltak i verneområder, vanligvis på bestilling fra forvaltningsmyndigheten. Dette tar utgangspunkt i gjeldende skjøtelsplan der det er utarbeidet.

¹¹ http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/rundskriv/2013/t-1-13-tilskotsordningar-for-2014.html?id=747424&WT.tsrc=epost&WT.mc_id=epostvarsel_md#kulturminnetiltak

¹² <http://www.oppland.no/Aktuelt/Sok-stotte/Verneverdig/>

¹³ <http://www.naturoppsyn.no/content/586/Skjotsel>

4 HOVEDTREKK I BEVILGNINGER, BRUK AV MIDLER FRA UTVALGTE KULTURLANDSKAP OG SAMSPILL MED ANDRE MIDLER

4.1 Årlige bevilgninger til Utvalgte kulturlandskap i jordbruket – hovedtrekk

Midler over jordbruksavtalen og fra Miljøverndepartementet

Her presenteres en del hovedtall når det gjelder bevilgninger og bruk av midler innenfor satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Dette er ikke en oversikt som viser den helt eksakte bruken av midler de enkelte år, men den gjenspeiler en del hovedtrekk. Vi har derfor ikke gått inn på bl.a. eventuelle overføringer fra ett år til et annet eller mellom ulike typer tiltak.

4.1.1 Bevilgninger på landsbasis, til ulike fylker og tiltak

Årlige bevilgninger av midler – landsbasis

Tabell 6 viser at det til sammen for 2009-2013 er bevilget 64 millioner kroner til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

Tabell 6. Årlige bevilgninger til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. 2009-2013. 1000 kr.

	2009	2010	2011	2012	2013	Sum
Over jordbruksavtalen	5 000	8 000	8 000	8 000	8 000	37 000
Fra Miljøverndepartementet	3 000	6 000	6 000	6 000	6 000	27 000
Sum	8 000	14 000	14 000	14 000	14 000	64 000

Kilde: MD og LMD (2012): Utvalgte kulturlandskap i Jordbruket Rapport for 2011 og videre arbeid, 13.3.2012, s. 8.; MD og LMD (2013): Utvalgte Kulturlandskap i Jordbruket Rapport for 2012 og videre arbeid, 8.3.2013, s. 9.

Årlige tilskudd per fylke og utvalgt kulturlandskap 2009 - 2013

Tabell 7. Faktiske tilskudd per fylke og område. Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. 2009-13. 1000 kr.

	Område	2009	2010	2011	2012	2013	Sum
Østfold	Bøensætre m. plasser	275	300	285	280	250	1 390
Akershus	Øya-Nordre Eik	365	750	970	915	565	3 565
Oslo	Nordmarksplasser	275	550	360	440	330	1 955
Hedmark	Vangrøftdalen - Kjurrudalen	550	960	575	1 060	960	4 105
Oppland	Nordherad	640	1 200	1 250	1 160	875	5 125
Buskerud	Steinssletta	410	950	1 150	1 060	1000	4 570
Vestfold	Skjærgård øst for Nøtterøy og Tjøme	320	460	450	435	625	2 290
Telemark	Jomfruland og Stråholmen	320	600	650	675	625	2 870
Aust-Agder	Rygnestad og Flateland	275	600	800	770	720	3 165
Vest-Agder	Vest-Lista	410	700	750	725	670	3 255
Rogaland	Hodne-Vikevåg, Helland-Bø og Førsvoll	460	850	800	770	710	3 590
Hordaland	Gjuvslandslia	175	230	85	190	170	850
Sogn og Fjordane	Grinde-Engjasete	320	420	285	160	430	1 615
	Hoddevik - Liset	365	380	600	435	385	2 165
Møre og Romsdal	Fjellgardane og seterdalane i Øvre Sunndal	410	1 050	950	915	870	4 195
Sør-Trøndelag	Seterdal i Budal	500	830	800	725	670	3 525
	Tarva		200	480	530	550	1 760
Nord-Trøndelag	Skei og Skeisnesset	550	800	800	820	770	3 740
Nordland	Engan-Ørnes og Kjelvik	230	520	550	530	450	2 280
	Blomsøy-Hestøy og Skålvær		200	450	480	450	1 580
Troms	Skårfvåggi/Skardalen	230	510	600	725	678	2 743
Finnmark ¹	Goarahat og Sandvikhalvøya	175	140	60	0	490	865
Sum		7 255	13 200	13 700	13 800	13 243	61 198

Kilder: Statens landbruksforvaltning.

Tallene for 2013 inkluderer ekstrabevilgninger sommeren 2013.

¹ Finnmark: Tallene for 2009-2011 gjelder Makkenes i Vadsø kommune. Finnmark startet med et nytt område, Goarahat og Sandvikhalvøya, i 2012.

Tabell 7 viser de årlige tilskuddene per fylke. I tillegg til disse tilskuddene er det brukt midler til sentrale fellestiltak. Dette går ikke fram av Tabell 7. Tabellen viser at det er noe variasjon per fylke over tid. Det området som totalt sett har fått mest midler innenfor satsningen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er Nordherad i Oppland, mens området Gjuvslandslia i Hordaland har fått minst.

Fordelingen av midler er ifølge sekretariatet basert på innspill, rapporteringer og ønsket økonomisk ramme fra fylkene. Det er grunn til å anta at dette blant annet reflekterer typer tiltak det er behov for og i hvilken grad det er mulig å samfinansiere med andre virkemidler. I tillegg vil de ulike områdene være i ulike faser mht istandsetting kontra

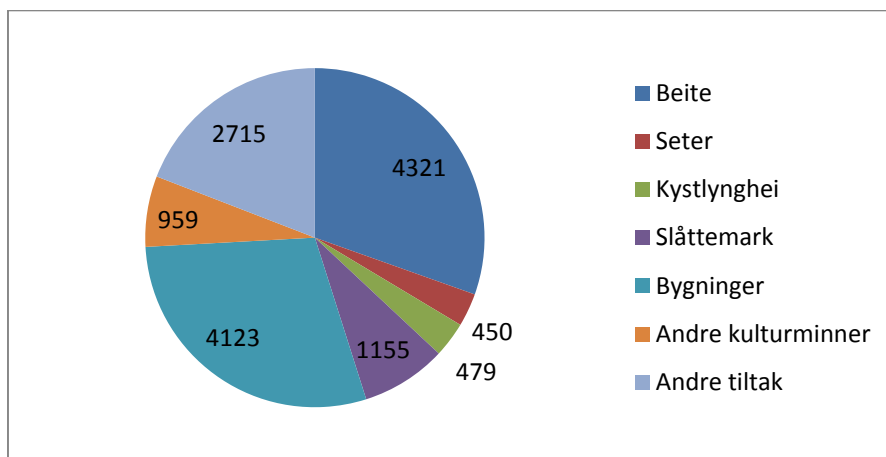
skjøtsel og drift. På bakgrunn av innspill prioriterer sekretariatet hvor mye som skal bevilges til de enkelte områdene. Ved fordelingen av midler f.eks. i 2012 så tok dette utgangspunkt i det sekretariatet kaller en «helhetlig vurdering», men de la ifølge deres rapportering også vekt på:

- gjennomføringsevne/framdrift og oppnådde resultater
- evnen til å etablere spleiselag
- store områder, i forhold til areal, omfang av tiltak og antall eiere/drivere
- tildelingen tilpasses variasjoner i behovene fra år til år, sammen med stor grad av forutsigbarhet (dvs. ikke store/dramatiske endringer)

Det bevilges mest til beite og bygninger

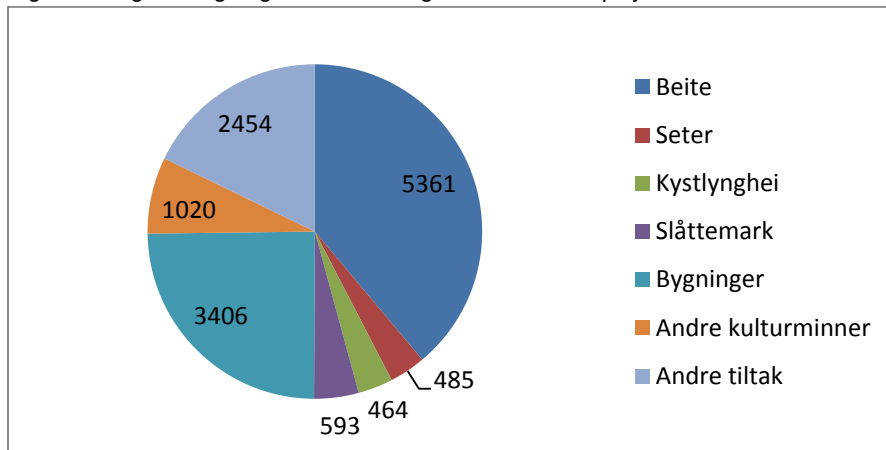
For 2011 og 2012 finnes det oversikt over tildelte midler til ulike typer formål, se henholdsvis Figur 5 og Figur 6 som viser at det bevilges mest til beite og bygninger.

Figur 5. Årlige bevilgninger innen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i 2011 til ulike formål. 1000 kroner.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Figur 6. Årlige bevilgninger innen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i 2012 til ulike formål. 1000 kroner.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Midler til planlegging og tilrettelegging, investeringer/engangskostnader, drift/vedlikehold og prosess

Det finnes ifølge sekretariatet rapporter over faktisk forbruk i forhold til planlegging, investeringer/engangskostnader, drift/vedlikehold og prosess. Det har over tid skjedd en endring i dette rapporteringssystemet og fra og med 2013 vil fylkesmannen legge inn alle tilsagn/utbetalinger i fagsystemet Saturn. Det vil da bli lettere å skille mellom prosessmidler og skjøtselsmidler/investeringsmidler. Det mulig å lage rapporter/statistikk fra Saturn for årene 2009-2013, men slik statistikk har ikke blitt oversendt Østlandsforskning.

4.1.2 Tilskudd via andre kilder enn Utvalgte kulturlandskap

Mest samfinansiering med SMIL-midler og regionale miljøprogram (RMP)

Vi har oversikt over samfinansieringen i de utvalgte kulturlandskapene fra andre kilder enn satsingen Utvalgte kulturlandskap for 2011 og 2012. Tabell 8 viser at det er samfinansiering med en rekke ulike kilder, men særlig fra spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL), regionale miljøprogram (RMP) og utvalgte naturtyper.

Tabell 8. Mottatte tilskudd via andre finansieringskilder enn Utvalgte kulturlandskap i 2011 og 2012. 1000 kr.

	SMIL/RMP	Utvalgte naturtyper	Skjøtselsmidler til verneområder	Kulturminnefondet	Andre	Sum
2011	3 709	1 001	105	404	398	5 618
2012	2 392	516	33	130	996	4 068

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Denne oversikten fra Statens landbruksforvaltning er basert på fylkenes rapporter. Det er da f.eks. ikke hentet tall fra Kulturminnefondet eller fagsystem. Det kan derfor være underrapportering på oversikten over samfinansiering.

Tabell 9 og Tabell 10 viser samfinansiering mellom satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og andre kilder i henholdsvis 2011 og 2012 etter type tiltak. Hovedtrekkene er de samme for de to årene og de viser at midler fra Utvalgte kulturlandskap brukes til en lang rekke typer tiltak. Det er mest samfinansiering mellom Utvalgte kulturlandskap og RMP/SMIL. Tallene viser også at i forbindelse med tiltak til beite, setrer, kystlynghei og slåttemark samfinansieres de utvalgte kulturlandskapsområdene særlig med RMP/SMIL og utvalgte naturtyper. Når det gjelder bygninger og andre kulturminner så er det en samfinansiering med Norsk kulturminnefond. Dette er i tråd med formål og innretning for de andre ordningene.

Figur 7 illustrerer samfinansieringen mellom Utvalgte kulturlandskap og andre ordninger på landsbasis i 2012.

Tabell 9. Samfinansiering mellom Utvalgte kulturlandskap og andre ordninger. Landsbasis 2011. 1000 kr.

	UKL	RMP/ SMIL	Utvalgte Natur- typer	Kultur- minne- fondet	Skjøtselsmi- dler til verneområ- der	Annet	Sum
Beite	4 321	851	401		95	160	5 828
Seter	450	1 440	0	0	0	0	1 890
Kystlynghei	479	0	0		0	0	479
Slåttemark	1 155	339	310		10	25	1 840
Bygninger	4 123	739		376	0	0	5 238
Andre kultur minner	959	151		28	0	0	1 137
Andre tiltak	2 715	189	290			213	3 406
Sum	14 201	3 709	1001	404	105	398	19 819

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Ifølge andre kilder skal det ha vært samfinansiering mellom UKL og RMP/SMIL i forbindelse med kystlynghei.

Denne oversikten fra Statens landbruksforvaltning er basert på fylkenes rapporter. Det er da f.eks. ikke hentet tall fra Kulturminnefondet eller fagsystem. Det kan derfor være underrapportering på oversikten over samfinansiering.

Tabell 10. Samfinansiering mellom Utvalgte kulturlandskap og andre ordninger. Landsbasis 2012. 1000 kr.

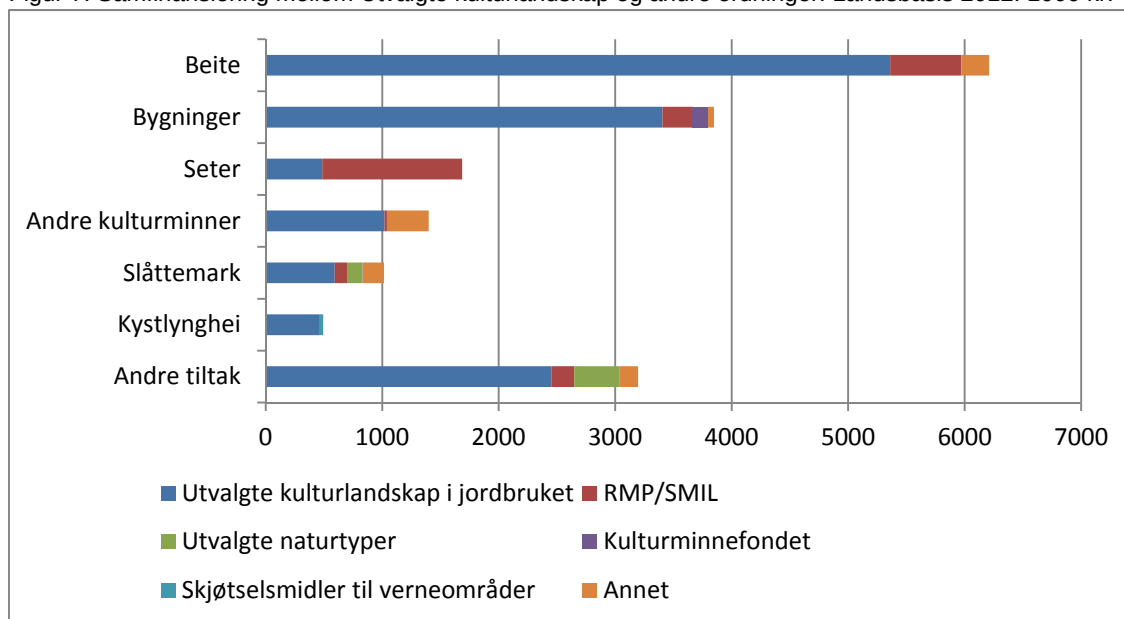
	UKL	RMP/ SMIL	Utvalgte Natur- typer	Kultur- minne- fondet	Skjøtsels- midler til verneomr- åder	Annet	Sum
Beite	5 361	610	0		0	239	6 211
Seter	485	1 202	0	0	0	0	1 687
Kystlynghei	464	0	0		30	0	494
Slåttemark	593	105	130		3	185	1 015
Bygninger	3 406	261		130	0	51	3 848
Andre kultur minner	1 020	21		0	0	358	1 399
Andre tiltak	2 454	194	386	0	0	163	3 197
Sum	13 783	2 392	516	130	33	996	17 851

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Ifølge andre kilder skal det ha vært samfinansiering mellom UKL og RMP/SMIL i forbindelse med kystlynghei.

Denne oversikten fra Statens landbruksforvaltning er basert på fylkenes rapporter. Det er da f.eks. ikke hentet tall fra Kulturminnefondet eller fagsystem. Det kan derfor være underrapportering på oversikten over samfinansiering.

Figur 7. Samfinansiering mellom Utvalgte kulturlandskap og andre ordninger. Landsbasis 2012. 1000 kr.

Kilde: Statens landbruksforvaltning.

Ifølge andre kilder skal det ha vært samfinansiering mellom UKL og RMP/SMIL i forbindelse med kystlynghei.

4.1.3 Detaljert oversikt over disponering av midler i 2013

Over tid er det endringer med hensyn til hva som vektlegges av ulike typer aktivitet. Det er også endringer i måten det rapporteres på. For 2013 finnes det en mer detaljert oversikt enn tidligere på hva en planlegger av pengebruk. Ifølge sekretariatet ser det nå ut til at planleggingsfasen i form av forvaltningsplaner i stor grad er over og at skjøtsel/istandsetting/drift står mer sentralt i det videre arbeid. En er også ifølge sekretariatet kommet så smått i gang med næringsutvikling og ulike formidlingstiltak. Som det går fram av Tabell 11 så satses det fortsatt mye på bygninger og beiterelaterte tiltak.

Tabell 11. Detaljert oversikt over planlagte typer tiltak per 1.6. 2013 samt overføringer til 2013.

Tiltak		Overf. 2009-12 (1000kr)	2013 (1000 kr)	Sum disp. 2013
Planlegging/tilrettelegging	Forvaltningsplaner	0	0	0
	Skjøtselsplaner	230	160	390
	Tilstandsrapporter m.v. for bygninger	0	126	126
	Registrering av kulturminner	40	215	255
	Annen kartlegging/registrering	0	220	220
	Arbeid/møter i grunneierlag m.v.	82	153	235
	Annet	176	250	426
Kulturminner	Istandsetting/vedlikehold av bygninger	542	2 569	3 111
	Istandsetting/vedlikehold av steingjerder	0	251	251
	Istandsetting/vedlikehold av automatisk freda kulturminner	150	146	296
	Istandsetting/skjøtsel av andre kulturminner	0	110	110
	Annet	0	5	5
Biologisk mangfold og landskapsskjøtsel	Beiterelaterte tiltak	42	2 673	2 715
	Istandsetting/skjøtsel av kyslynghei	0	522	522
	Istandsetting/skjøtsel av slåttemark m.v.	5	829	834
	Generell landskapsskjøtsel/vegetasjonsrydding	95	1 190	1 285
	Annet	0	553	553
Andre tiltak	Næringsutviklingstiltak	60	160	220
	Drift av seter	0	485	485
	Turstier og veier	0	580	580
	Maskiner og utstyr m.v.	70	286	356
	Lokale kurs/kompetansetiltak	13	125	138
	Annet	225	389	614
Overvåking/dokumentasjon	Prøveflater/registrering i marka	100	35	135
	Annen dokumentasjon	10	5	15
Formidling	Skilting/profilering	70	362	432
	Slåttedager/markdager/lokale arrangementer o.l	12	57	69
	Erfaringsformidling til/fra andre UKL-områder	0	15	15
	Deltakelse i andres arrangementer/prosjekter	10	0	10
	Tiltak rettet mot fagtidsskrifter og media	0	0	0
	Brosjyrer/bøker	0	165	165
	Nettsider	0	20	20
	Annet	4	264	268
Totalt		1 936	12 920	14 856

Kilde: Statens landbruksforvaltning

5 ORGANISERING, DELTAKELSE, SAMHANDLING – PLANLEGGING, UTADRETTET AKTIVITET

5.1 Rolle- og oppgavefordeling på ulike nivå

5.1.1 Lokal forvaltning og frivillighet

Ifølge sekretariatet er det et grunnleggende utgangspunkt for satsingen at etableringen av et område som utvalgt kulturlandskap i jordbruket er frivillig. Det er fylkene, på oppdrag fra direktoratene som fremmer forslag om etablering av slike områder, men etter å ha forsikret seg om at kommuner og grunneiere er positive og ønsker å være med.

Det er også frivillig om den enkelte grunneier /driver/ rettighetshaver vil inkludere sin eiendom i det aktuelle området og om vedkommende vil forplikte seg til tiltak (istandsetting / skjøtsel etc.) via frivillige privatrettslige avtaler mellom staten og grunneier, driver eller rettighetshaver. I en brosjyre om Utvalgte kulturlandskap omtales dette slik:

Bare fortsatt bruk kan ivareta disse landskapsområdene! Regional forvaltning og kommuner samarbeider med grunneiere og brukere om å lage gode planer for forvaltning, skjøtsel og vedlikehold av natur- og kulturverdiene i områdene. I et spleiselag har de to departementene avsatt spesielle tilskudd til denne driften, forankret i frivillige avtaler mellom grunneiere/brukere og staten. Dette skal sikre en god og langsiktig forvaltning av verdiene som ble skapt av våre forfedre, til glede og nytte for både dagens og kommende generasjoner! Brosjyre Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. 28.juni 2009.

I kapittel 3 er det skissert hvordan en del oppgaver vanligvis er fordelt mellom fylkesnivået og kommunalt nivå. Likevel er det opp til aktørene i de ulike områdene hvordan de faktisk vil organisere seg, spesielt hvor mange av oppgavene som skal løses på de ulike nivåene og innad på disse nivåene. Det samme gjelder om det skal være et samarbeidsorgan for det enkelte området. Det er ikke utarbeidet alternative modeller for organiseringen, men intervjuer og dokumenter viser at i noen områder er kommunen en mer aktiv aktør enn i andre områder ved at de bl.a. inngår skjøtelsavtaler, og tilsvarende at fylkesmannens landbruksavdeling er noe mindre aktiv. Det er likevel klart at oppgaver som tilråding om

avtaler og inngåelse av frivillige avtaler er blant de oppgaver som tilligger fylkesmannens landbruksavdeling som følge av statens reglement for økonomistyring.

I tildelingsbrevet fra SLF til fylkesmennene for 2013, f.eks. i brev til Fylkesmannen i Østfold den 22.3.2013, ble det vektlagt at medvirkning fra grunneiere og drivere var viktig. Det ble i samme brev lagt vekt på forankring i kommunene og stimulering av næringsutvikling og tilleggsaktiviteter. Erfaringsformidling, gjennomgang av virkemidlenes effektivitet og utadrettet kommunikasjon skulle ifølge brevet være sentralt framover. Riksantikvaren og Miljødirektoratet omtaler også Utvalgte kulturlandskap i sine prioriterings/tildelingsbrev til regional forvaltning.

5.1.2 Organiseringen på nasjonalt nivå

Det nasjonale sekretariatet for Utvalgte kulturlandskap i jordbruket består av Statens landbruksforvaltning (SLF), Miljødirektoratet og Riksantikvaren (RA). SLF er koordinator for etatssamarbeidet. Dette innebærer at SLF har ansvaret for den løpende drift av satsingen. Sekretariatet har bl.a. ansvaret for kontakten til de to departementene og kontakten utad via bl.a. fylkesmennenes landbruksavdelinger.

Mesteparten av kontakten til fylkene går mellom sekretariatets ledelse i SLF og landbruksavdelingene. Sekretariatet består av to representanter for henholdsvis Statens landbruksforvaltning, Miljødirektoratet og Riksantikvaren. Sekretariatet består dermed av direktorater som representerer landbruks-, natur- og kulturminneforvaltningen.

I tillegg til den løpende drift av satsingen i form av kontakten til særlig fylkesmennenes landbruksavdelinger har sekretariatet hatt ansvar for årlige nettverkssamlinger for offentlige aktører og deltakere fra de ulike områdene. Sekretariatet har også hatt ansvar egne fellessamlinger for fylkesmennenes landbruksavdelinger, miljøvernabdelingene, fylkeskommunens kulturminneforvaltning og Sametingets kulturminneforvaltning. Sekretariatet har arbeidet med felles informasjonstiltak, et refotograferingsprosjekt (oppdrag til Norsk institutt for skog og landskap), utvikling av en kommunikasjonsstrategi, grafisk profil og skiltmaler mv.

Over tid er det blitt større fokus på at sekretariatet skal dokumentere sitt arbeid og at en i større grad skal rapportere bruken av midlene mer detaljert og at en ønsker å kunne måle effekter av satsingen. Bakgrunnen for dette er bl.a. en generelt større vektlegging av slike forhold i sentraladministrasjonen. Innføringen av en mer systematisk og dels kvantitativ rapportering fra og med 2012 er et uttrykk for dette. De legger nå vekt på å få fram flere fakta om aktiviteter og resultater samt vurderinger og erfaringer omkring det som er gjennomført.

Representanter for de tre direktoratene er svært godt fornøyde med det gjensidige samarbeidet og fremhever at en klarer å utvikle gode løsninger, helhetssyn og et felles eierskap. Et slikt samarbeid er ifølge dem forholdsvis unikt også i internasjonal sammenheng. Et tema i den forbindelse var om Statens landbruksforvaltning fikk en for synlig rolle i forhold til de andre, men synet fra de øvrige er at det ikke er tilfellet. Svarene er at dette administrativt må legges til Statens landbruksforvaltning fordi jordbruket er en grunnleggende forutsetning for utviklingen i jordbrukets kulturlandskap. Likevel er det også fremholdt at en i noe større grad bør få fram utad at Miljødirektoratet og Riksantikvaren er likeverdige deltakere og at vel 40 prosent av midlene til satsingen kommer via Miljøverndepartementets budsjett.

Hovedtrekket fra landbruksavdelingenes rapportering fra de enkelte utvalgte områder i 2012 er at samarbeidet med sekretariatet fungerer bra. I den rapporteringen fremheves nettverkssamlingen på Tarva som en god anledning til å bli bedre kjent med sekretariatets medlemmer. Enkelte påpeker at ettersom hovedkontakten går via SLF, så blir de lite kjent med Miljødirektoratet og Riksantikvaren.

Sekretariatet viste til at det i 2012 gjennomgående var et sterkt engasjement lokalt og regionalt, men at en i noen områder hadde en noe utilfredsstillende framdrift. Disse områdene ville få en særskilt oppfølging fra sekretariatet og de ønsket å overføre erfaringer og arbeidsmetodikk til disse områdene fra «veldrevne» områder.

5.1.3 Fylkesnivået, og forholdet til kommunalt nivå

Arbeidet innad på fylkesnivå

Ifølge dokumenter fra sekretariatet samt intervjuer med sekretariatet og intervjuer med tre landbruksavdelinger er det fylkesmannens landbruksavdeling som «drar lasset». Det anses som viktig for arbeidet med jordbrukets kulturlandskap på fylkesnivå at en via miljøvernavdelingen, fylkeskommunens kulturminneforvaltning og Sametingets kulturminneforvaltning får tilgang på den nødvendige naturfaglige og kulturminnefaglige kompetanse. Det er medvirkning fra miljøvernavdelingen og kulturminneforvaltningen ved behov. Likevel ønskes det for flere fylker noe mer engasjement fra miljøvernavdelingen og kulturminneforvaltningen.

Grunnen til at det er litt lite engasjement fra enkelte miljøvernavdelinger kan ifølge respondenter være arbeidsmengden totalt sett, men også at miljøvernavdelingen tradisjonelt kanskje har vært mer orientert mot urørt natur, store verneområder, rovdyr mv., og mindre mot jordbrukets kulturlandskap som kilde til biologisk mangfold.

Ulike aktører sin deltakelse i arbeidet med satsingen

I forbindelse med denne satsingen har ulike aktører, som skissert i kapittel 3, ulike oppgaver. Når det gjelder grunneiere mfl. sin vurdering av dette så ble dette forenklet til spørsmål om ulike aktører sin deltakelse. Resultatet er presentert i Tabell 12.

Tabellen viser at 70 prosent av respondentene som har vurdert fylkesmannens landbruksavdeling mener at deltakelsen bør holdes på samme nivå. Videre mener 20 prosent av respondentene at landbruksavdelingens deltakelse bør økes. 7 prosent mener at den bør reduseres, mens det kun er 3 prosent som mener at landbruksavdelingen ikke bør delta i forvaltningen av denne satsingen. Samme trend ser vi når det gjelder spørsmål om det kommunale landbrukskontorets deltakelse i satsingen. 71 prosent mener den bør være som i dag, mens 24 prosent mener den bør økes. I forbindelse med dette spørsmålet må det nevnes at vi ikke har kjennskap til hva som er dagens aktivitetsnivå. Det kan påvirke respondentenes vurdering av behov for endring i deltakelse.

50 prosent mener at fylkesmannens miljøvernavdeling bør opprettholde sin deltakelse på samme nivå som i dag, mens 28 prosent mener at den bør reduseres. 9 prosent mener den bør økes. Denne skepsisen til miljøvernavdelingen kan kanskje kobles til en generell skepsis mot miljøvern hos grunneiere m.fl., men den kan også skyldes mer konkrete erfaringer i forbindelse med relevante enkeltsaker i de aktuelle jordbruksområdene. Når det gjelder kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen så er det også en viss skepsis. Det er mulig at også dette skyldes mer både mer generell skepsis til den forvaltningen og saker som de enkelte kjenner i forbindelse med forvaltning av kulturminner. Det er interessant at 36 prosent av de som har vurdert Innovasjon Norge sin deltakelse mener den bør økes. Det kan være et uttrykk for at enkelte mener at virkemiddelporteføljen til Innovasjon Norge kan være relevant for tiltak, muligens knyttet til næringsutvikling i områdene. Dette kan også være uttrykk for at en er kommet over oppstarts-/etableringsfasen i områdene.

Videre mener henholdsvis 25 og 30 prosent at fylkeslag og lokallag av Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag bør øke sin deltakelse.

Et annet forhold som må bemerkes er at ikke alle aktørene er like aktuelle som aktører i alle områder: Sametingets kulturminneforvaltning er kun involvert som aktør i områder med samisk tilknytning, hvilket fører til et svært lavt antall respondenter (N) for denne aktøren.

Tabell 12. Grunneiere mfl. sitt syn på ulike aktører sin deltakelse. Prosent.

	Deltakelse bør økes	Deltakelse bør opprett- holdes på samme nivå	Deltakelse bør reduseres	Deltar ikke i dag, men bør delta	Bør ikke delta	N ¹⁴
Fylkesmannens landbruksavdeling	20	70	7	0	3	171
Fylkesmannens miljøvernnavdeling	9	50	28	3	10	153
Sametingets kulturminneforvaltning 1)	11	11			78	9
Kulturminneforvaltningen i Fylkeskommune	14	44	20	5	16	129
Innovasjon Norge	36	37	2	12	14	118
Kommunalt landbrukskontor	24	71	2	1	2	171
Andre avdelinger i kommunen	19	44	7	4	26	102
Kommunale politikere	27	36	5	7	25	134
Statens naturoppsyn (SNO)	7	26	18	8	42	133
Fylkeslag Norges Bondelag/ Norsk Bonde- og Småbrukarlag	25	39	5	10	21	130
Lokallag Bondelag/ Bonde- og Småbrukarlag	30	40	4	8	17	136

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» betraktes som ubesvart.

¹⁾Data om Sametingets kulturminneforvaltning er basert på de tre områdene i Nord-Norge. Av de 9 som har svart er 7 fra Blomsøy-Hestøy og Skålvær.

Spørsmålet om deltakelse ble også stilt til offentlige aktører og næringsorganisasjoner¹⁵. Resultatet framgår av Tabell 13. Ser man på vurderingene knyttet til fylkesmannens landbruksavdeling så er den omtrent lik den vurdering grunneierne mfl. har av landbruksavdelingens deltakelse. Det er interessant at om lag 70 prosent av respondentene fra offentlige aktører og næringsorganisasjoner mener at miljøvernnavdelingen, Sametingets kulturminneforvaltning og kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen sin deltakelse bør opprettholdes på samme nivå, mens 20-25 prosent mener at den bør økes. Tilsvarende interessant er vurderingen for kommunale landbrukskontor og andre avdelinger i kommunen fordi om lag 40 prosent av respondentene mener at deres deltakelse bør økes. Videre mener 54 prosent at deltakelsen fra de kommunale politikerne bør økes. Blant grunneierne var det 27 prosent som mente at politisk deltakelse burde økes.

¹⁴ I tabellene bruker vi begrepet N. Det angir frekvensen eller det *totale* antall respondenter som utregningen er basert på, eller antall respondenter.

¹⁵ Primært Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Lokallag og fylkeslag.

Tabell 13. Offentlige aktørers og næringsorganisasjoner sitt syn på ulike aktører sin deltakelse. Prosent.

	Deltakelse bør økes	Deltakelse bør opprett- holdes på samme nivå	Deltakelse bør reduseres	Deltar ikke i dag, men bør delta	Bør ikke delta	N
Fylkesmannens landbruksavdeling	14	79	7	0	0	91
Fylkesmannens miljøvernavdeling	20	70	8	0	1	84
Sametingets kulturminneforvaltning	25	69	0	6	0	16
Kulturminneforvaltningen i Fylkeskommune	21	65	6	4	4	81
Innovasjon Norge	27	24	5	20	24	55
Kommunalt landbrukskontor	40	59	1	0	0	91
Andre avdelinger i kommunen	44	37	2	11	6	63
Kommunale politikere	54	17	1	10	17	81
Statens naturoppsyn (SNO)	16	34	6	9	34	64
Fylkeslag Norges Bondelag/ Norsk Bonde- og Småbrukarlag	24	45	0	11	20	66
Lokallag Bondelag/ Bonde- og Småbrukarlag	29	41	0	21	8	75

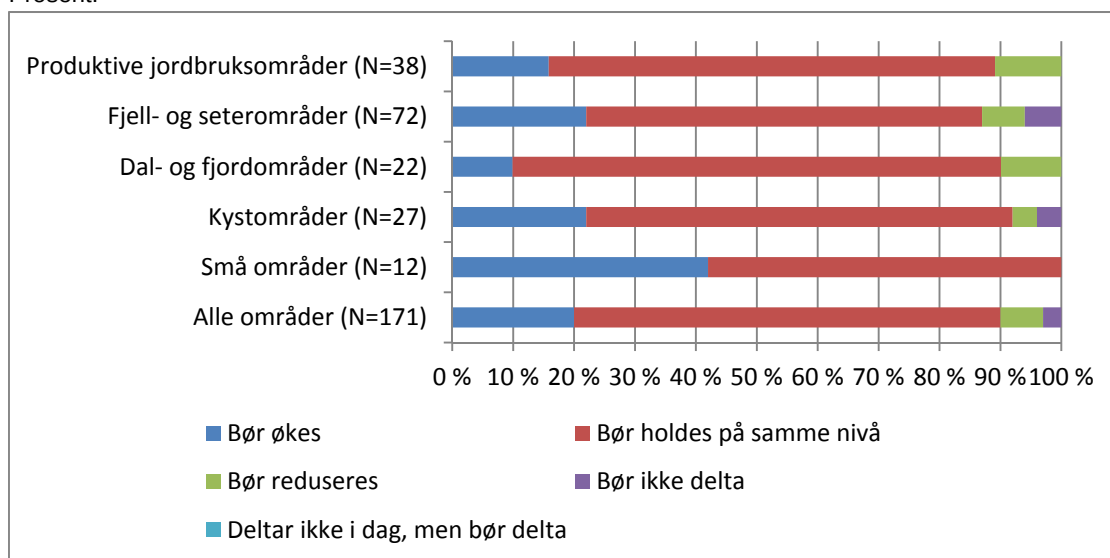
Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

Data om Sametingets kulturminneforvaltning er basert på respondenter i Nordland, Troms og Finnmark.

Fylkesmannens landbruksavdeling versus kommunalt landbrukskontor

I det følgende har vi sett nærmere på om synet på deltakelse varierer mellom de ulike typeområdene. Konkret har vi sett på fylkesmannens landbruksavdeling og kommunalt landbrukskontor. Resultatet framgår Figur 8 og Figur 9. Resultatet tyder på at fylkesmannens landbruksavdeling bør øke sin deltakelse i fjell- og seterområder, kystområder, men ikke minst i de små områdene.

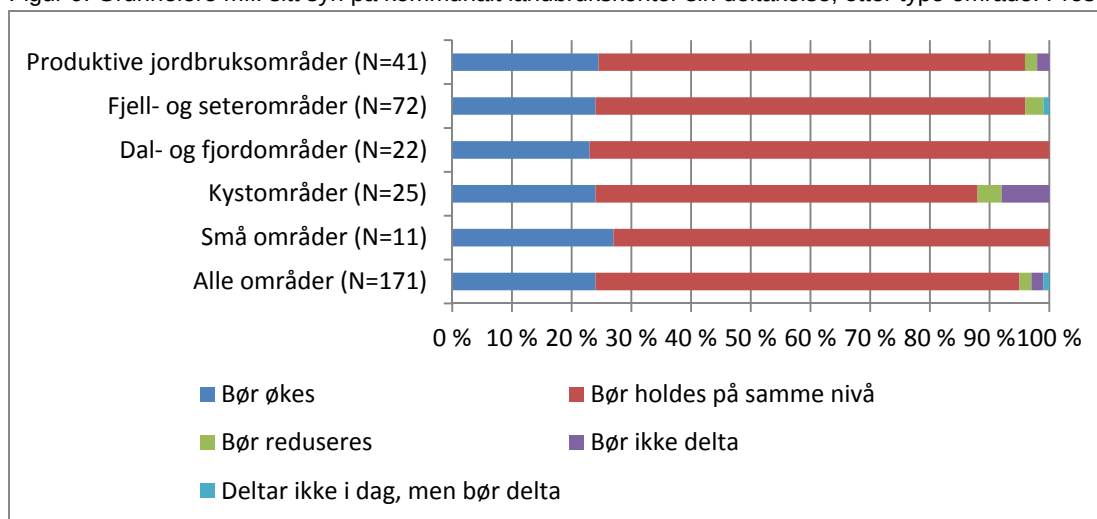
Figur 8. Grunneiere m.fl. sitt syn på fylkesmannens landbrukskontor sin deltakelse, etter type område. Prosent.

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere. «Vet ikke» er utelatt.

Figur 9 viser at de enkelte typene områder har relativt små variasjoner i forhold til det nasjonale hovedtrekk mht synet på deltakelse fra kommunalt landbrukskontor. Små tall gjør at en skal være særlig forsiktig med å tolke tallene for «små områdene», men en sammenligning kan peke i retning av at en særlig mener at fylkesmannens landbruksavdeling bør delta mer der.

Figur 9. Grunneiere mfl. sitt syn på kommunalt landbrukskontor sin deltakelse, etter type område. Prosent.

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere. «Vet ikke» er utelatt.

Intervjuer med sekretariatet, fylkesmannens landbruksavdeling, kommunalt landbrukskontor og grunneiere i tre fylker, viser at de synes at dagens arbeidsdeling i hovedsak er god. Det vil si at de oppgaver som er forutsatt løst på henholdsvis kommunalt og fylkesnivå løses der og i samarbeid mellom de to nivåene. Både ved disse intervjuene og i rapporteringen fra landbruksavdelingene kommer det fram at det legges ned et betydelig arbeid i fylkesmannens landbruksavdeling. I et område med svært mange grunneiere nevnes det at det store antallet grunneiere i seg selv gir en stor arbeidsmengde.

Ved spørsmål om det bør skje endringer i fordeling av oppgaver og ansvar mellom særlig fylkesmannens landbruksavdeling og kommunen er svaret fra intervjuene at det ikke er ønskelig i dag. På sikt kan en kanskje tenke seg dette, men det er ikke aktuelt i dag. Årsakene er dels manglende faglig kapasitet og ressurser på kommunalt nivå, og at en på fylkesnivået har lett tilgang til miljøfaglig og kulturminnefaglig kompetanse. Ettersom dette også fungerer greit i dagens situasjon ser man ikke et behov for å endre dagens fordeling av oppgaver. Samarbeidsgrupper blir sett på som en viktig del av koblingen mellom fylkes- og lokalt nivå. Man har altså i forbindelse med organiseringen i de enkelte områder funnet hensiktsmessige løsninger.

På den annen side har kommunen i enkelte områder en eksplisitt rolle som koordinator og kvalitetssikrer. Valle kommune i Aust-Agder (området Rygnestad og Flateland) er et

eksempel på dette. Der foretar kommunen også utbetalingen av midlene. Et annet eksempel er Rennesøy i Rogaland (området Hodne-Vikevåg, Helland-Bø og Førsvoll) der kommunen inngår skjøtselsavtaler.

Det nevnes i intervjuer at fylkesmannens landbruksavdeling i forbindelse med Utvalgte kulturlandskap administrerer en satsing der en «kommer ned på lokalt nivå» med en positiv satsing.

I forbindelse med spørsmål om forholdet mellom nivåene og de ulike aktørenes rolle er det relevant å undersøke om satsingen oppleves byråkratisk og om det er for mange offentlige aktører involvert. Tabell 14 viser at vel 60 prosent av grunneiere mfl. mener at det er for mange offentlige aktører involvert og at den er for byråkratisk (passer meget bra og passer bra).

Tabell 14. Grunneiere mfl. sine svar på utsagnene: «Det er for mange offentlige aktører involvert» og «Ordningen er byråkratisk». Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Det er for mange offentlige aktører involvert	23	38	38	115
Ordningen er byråkratisk	20	39	41	121

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
Alternativene «for tidlig», «ikke aktuelt» og «vet ikke» er utelatt.

I det følgende har vi sett nærmere på om vurderinger av om ordningen er for byråkratisk og om det er for mange aktører involvert varierer mellom typeområder. Resultatet er presentert i

Tabell 15 og Tabell 16.

Tabell 15 viser at fjell- og seterområder skiller seg ut i forhold til de øvrige ved at respondentene der synes at det er for mange offentlige aktører involvert. De to største av disse mht antall respondenter er Vangrøftdalen - Kjurrudalen og Budalen som ligger på hver sin side av Forollhognaområdet. De har begge dermed vært, og er, berørt av nasjonalparken samt landskapsvernområder¹⁶. Selv om det også er verneområder i andre områder er det grunn til å anta at dette er særlig aktuelt for de tre nevnte dalene. Dette er også et syn som framkommer ved intervjuer. På den annen side så er det også et syn ved intervjuene at en nå er i ferd med å finne formen på forvaltningen i disse områdene.

¹⁶ Vangrøftdalen-Kjurrudalen og Budalen inngår også i regional plan for Forollhogna villreinområde. Diskusjoner om villreinspørsmål i den sammenheng kan derfor også påvirke grunneiere m.fl. sine vurderinger her, men arbeidet med den planen er kommet så kort at selve planen neppe har påvirket den enkelte grunneier direkte. En omfattende prosess kan imidlertid ha bidratt til at enkelte synes det er for mange aktører, planer mv. Deler av området inngår også i arbeidet med Cirkumferensen omkring Røros.

Tabell 15. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Det er for mange offentlige aktører involvert», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	20	32	48	25
Fjell- og seterområder	32	47	21	53
Dal- og fjordområder	14	36	50	14
Kystområder	13	27	60	15
Små områder	13	25	63	8
Alle områder	24	38	38	115

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

Alternativene «for tidlig», «ikke aktuelt» og «vet ikke» er utelatt.

Også når det gjelder vurdering om ordningen er for byråkratisk skiller fjell- og seterområdene seg noe fra andre typer områder. Hele 79 prosent av respondentene i disse områdene mener at påstanden «Ordningen er for byråkratisk» passer meget bra eller bra, jf. Tabell 16. Dette er ikke overraskende da de to spørsmålene i stor grad dreier seg om det samme temaet. I dal- og fjordområder mener 64 prosent at denne påstanden passer dårlig. Vi gjør oppmerksom på at det ligger relativt få besvarelser til grunn.

Tabell 16. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Ordningen er byråkratisk», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	15	38	46	26
Fjell- og seterområder	29	43	29	56
Dal- og fjordområder	14	21	64	14
Kystområder	7	40	52	15
Små områder	10	40	50	10
Alle områder	19	39	41	121

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

Alternativene «for tidlig», «ikke aktuelt» og «vet ikke» er utelatt.

Samme spørsmål ble stilt i undersøkelsen til offentlige aktører mfl. Resultatet er presentert i Tabell 17. Tilnærmet 80 prosent av respondentene mener at det ikke er for mange offentlige aktører involvert og at satsingen ikke er byråkratisk. Dette er ikke overraskende da overvekten av respondentene er fra offentlig forvaltning på fylkes- og kommunenivå, jf. Tabell 4.

Tabell 17. Offentlige aktører mfl. sine svar på utsagnene: «Det er for mange offentlige aktører involvert» og «Ordningen er byråkratisk». Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Det er for mange offentlige aktører involvert	3	19	77	62
Ordningen er byråkratisk	5	19	76	62

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

Alternativene «for tidlig», «ikke aktuelt» og «vet ikke» er utelatt.

Fylkesmannens miljøvernavdeling

Vi har sett nærmere på fylkesmannens miljøvernavdeling og hvordan man vurderer deres deltakelse i satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket etter type område. Resultatet er presentert i Tabell 18. Resultatet tyder på at en i kystområder og små områder i stor grad ønsker å beholde eller øke miljøvernavdelingens deltakelse. For de øvrige områdetypene trekker tendensene i den andre retningen, nemlig at deltakelsen bør opprettholdes på samme nivå eller reduseres. Det synes å være mest skepsis til miljøvernavdelingens deltakelse i fjell- og seterområder, men det er også der en finner størst andel som mener den skal økes. Grunneiere fra dal- og fjordbygder synes også skeptiske til miljøvernavdelingen.

Tabell 18. Grunneiere mfl. sitt syn på deltakelsen fra fylkesmannens miljøvernavdeling, etter type område. Prosent.

	Deltakelse bør økes	Deltakelse bør opprett- holdes på samme nivå	Deltakelse bør reduseres	Deltar ikke i dag, men bør delta	Bør ikke delta	N
Produktive jordbruksområder	6	53	31	3	8	36
Fjell- og seterområder	17	37	38	2	14	63
Dal- og fjordområder	0	53	26	5	16	19
Kystområder	21	63	8	4	4	24
Små områder	9	82	9	0	0	11
Alle områder	9	50	28	3	10	153

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» er utelatt.

Fylkeskommunens kulturminneforvaltning

Tilsvarende som for miljøvernavdelingen har vi sett på fylkeskommunens kulturminneforvaltning og hvordan man vurderer deres deltakelse i satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket etter type område. Resultatet er presentert i Tabell 19.

Tabell 12 viste at grunneiere mfl. i hovedsak mener at fylkeskommunens kulturminneforvaltning bør opprettholde sin deltakelse som i dag, selv om det også er en relativt stor andel som sier at deltakelsen bør reduseres eller at de ikke bør delta. Det er også påfallende at det er relativt mange «vet ikke» når det gjelder fylkeskommunens kulturminneforvaltning. Den relativt høge andelen «vet ikke» kan gjenspeile at dette er en aktør som er involvert etter behov, og derfor ikke like kjent for alle. Intervjuer med sekretariatet viser at fylkeskommunens kulturminneforvaltning sin deltakelse særlig er knyttet til spørsmål om bygninger og andre kulturminner, og at de er kontaktpersoner i forhold til dette.

Tabell 19 viser at det er i de små områdene en i størst grad ønsker en høy deltakelse fra fylkeskommunens kulturminneforvaltning, men antallet respondenter er svært lavt. Fra

kystområdene ønsker en større deltakelse. I dal- og fjordområdene synes 61 prosent at deltakelsen bør opprettholdes som i dag, selv om knapt 30 prosent synes at deltakelsen bør reduseres. I fjell- og seterområdene mener nesten 50 prosent at deltakelsen bør reduseres eller at de ikke bør delta.

Tabell 19. Grunneiere mfl. sitt syn på fylkeskommunens kulturminneforvaltning sin deltakelse, etter type område. Prosent.

	Deltakelse bør økes	Deltakelse bør opprett- holdes på samme nivå	Deltakelse bør reduseres	Deltar ikke i dag, men bør delta	Bør ikke delta	N
Produktive jordbruksområder	4	46	23	16	15	26
Fjell- og seterområder	12	39	25	2	23	57
Dal- og fjordområder	0	61	28	6	6	18
Kystområder	38	33	5	10	14	21
Små områder	29	71	0	0	0	7
Alle områder	14	44	20	5	16	129

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» er utelatt.

Sametingets kulturminneforvaltning

I samiske områder er det Sametingets kulturminneforvaltning som ivaretar ansvaret for kulturminnene. Tabell 12 viste at basert på de tre områdene i Nord-Norge mener flertallet av de grunneiere m.fl. som har svart at Sametinget kulturminneforvaltning ikke bør delta. Vi er imidlertid i sterk tvil om hvor representativt utvalget er i forhold til samiske kulturminnespørsmål.

5.1.4 Rolle- og oppgavefordeling på lokalt nivå

Samarbeidsgruppe/kontaktorgan for regionalt/lokalt samarbeid

Det er ifølge UKL-rapporteringen fra fylkene i 2012 etablert en arbeidsgruppe eller styringsgruppe med representanter for ulike aktører i 9 av områdene. Videre var det i 2012 ifølge den nevnte rapporteringen planer om slike grupper i ytterligere tre områder. I ett av disse tre (Skárfvággi/Skardalen) ble det i forbindelse med utvelgelsen til utvalgt område etablert et bygde- og kulturlag; Skardalen bygde- og kulturlag som nå er veldig sentralt. Nordherad i Oppland har ytterligere en annen organisering enn de 9 nevnte fordi at der er det et fellesorgan, Nordheradsprosjektet, som er sentralt.

I 5 områder er det årlig ett fellesmøte mellom ulike aktører, men uten en fast fellesgruppe. 4 områder har ingen av delene; Bøenseter, Gjuvslandslia, og de to områdene i Sogn og Fjordane. For hver av de to sistnevnte er det planer om å etablere et fellesorgan.

Spørreundersøkelsene tar ikke direkte opp hvordan samarbeidsutvalg/regionale kontaktorganer fungerer, men dette er berørt i intervjuene. Der kommer det fram at slike organer er et forum for bl.a. å diskutere og prioritere tiltak og at de er et viktig bindeledd til lokale organisasjoner. De anses som viktige og nyttige. Likevel er det også ved et intervju understreket at det kan reises spørsmål ved slike kontaktorganer når disse skal prioritere midler til ulike tiltak fordi noen grunneiere da kommer i en rolle der de påvirker hvem av naboene som skal få tilskudd. Det ble da ansett som en fordel om grunneier-representasjonen heller ble ivaretatt ved f.eks. et fylkesbondelag fordi det skapte noe større avstand.

En fordel som trekkes fram i enkelte områder i forbindelse med UKL-rapporteringen for 2102 er at slike samarbeidsutvalg/regionale kontaktorganer er viktige for å ivareta en helhetlig utvikling av området ved at de er ansvarlig for gjennomføring av enkelte fellestiltak i området. I et område tar også dette organet ansvar for gjennomføring av tiltak dersom det er enkelte grunneiere som av ulike årsaker ikke selv er i stand til eller ønsker å ta dette ansvaret, eksempelvis ved høy alder.

I noen intervjuer kom det også fram at det aktuelle samarbeidsorganet dette var for passivt, lite engasjert og hadde stivnet, og en av intervjuobjektene foreslo at en viss rotasjon av lokale deltakere kunne være en fordel fordi det kanskje ga større engasjement. Det ble antatt at flere personer dermed ville få bedre kjennskap til satsingen og at det ville være en fordel. Når ulike organisasjoner sitter i slike grupper er det også et spørsmål om hvilken kontakt de har videre i sin organisasjon om temaet. Intervjuer kan tyde på at den videre kontakt om temaet utover i organisasjonen er noe begrenset.

Ved intervjuer, men også i de årlige rapporteringene fra fylkesmennene kommer det fram at en i enkelte områder har felles årlige befaringer i områdene der bl.a. fylkesmannens landbruksavdeling og miljøvernavdelingen, fylkeskommunens kulturminneforvaltning/Sametingets kulturminneforvaltning, kommunen, organisasjoner mfl. deltar. Det gjelder også der en har samarbeidsorganer. Dette anses som svært nyttig, både fordi man får sett området og får kontakt med grunneiere/brukere/forvaltere, og fordi at ulike aktører får samkjørt seg. Ved intervjuer er det reaksjoner på at en slik deltakelse synes for omfattende og at den er for ressurskrevende.

Kommunen

Ifølge sekretariatets oppsummering for 2012 spiller kommunene en viktig rolle for arbeidet i nesten alle områder og i mange områder er kommunen førsteinstans i veiledning til grunneiere. De nevnte resultatene fra spørreundersøkelsen til grunneiere mfl. tyder på at disse også oppfatter det slik. Det gjelder da særlig i forhold til kommunalt landbrukskontor, som er den mest sentrale i forhold til denne satsingen på kommunalt nivå. Dette kommer også fram ved intervjuer der landbrukskontoret er den som sender ut informasjon til grunneiere mfl., tar i mot søknader om tiltak, avklarer i forhold til

planlovverk og eventuelle verneområdet mv. Landbrukskontoret er også sentralt i forhold til bl.a. behandlingen av søknad om SMIL-midler. Ved intervjuene med kommunalt landbrukskontor kommer det fram at små forhold og korte administrative avstander gjør det enkelt å få avklart bl.a. planspørsmål.

Tabell 12 viste at det er vanskelig å se noen klare trekk når det gjelder deltakelse fra henholdsvis andre avdelinger (enn landbruk) i kommunen og kommunale politikere. En stor andel «vet ikke» for andre avdelinger i kommunen kan tyde på at de er perifere i forhold til dette arbeidet sett fra grunneiere mfl. sin side. På den annen side så viser intervjuer i flere av områdene at en innad i kommunen samarbeider på tvers av etater om de spørsmålene som er relevante i forhold til aktuelle problemstillinger i de utvalgte områdene. Spørsmålet er da om dette er synlig for den enkelte grunneier.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Tabell 12 viste et flertydig bilde når det gjelder spørsmål om involvering av Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Det er en stor andel «vet ikke» når det gjelder disse organisasjonene, men de data som er kommet inn tyder på at en ønsker at de deltar omtrent som i dag; det er også omtrent like store andeler som mener at deres deltakelse bør økes som at den bør reduseres eller at de ikke bør delta. Noe flere mener at lokallagene bør delta mer enn det tilsvarende spørsmål for fylkeslagene. Dette resultatet sammenfaller med resultatet fra undersøkelsen rettet mot offentlige aktører mfl., jf. Tabell 13

I intervju er det kommentert at lokale avdelinger av bondeorganisasjonene legger liten ekstrainsats i arbeidet med Utvalgte kulturlandskap utover det som skjer som følge av deltakelse i arbeidsgrupper og generell informasjon på årsmøter mv.

Grunneiere/drivere/rettighetshavere – og andre grunneiere

Av sekretariatets rapportering for 2012 framgår at en stor andel av grunneiere/drivere innenfor områdene er aktivt engasjerte i arbeidet og har inngått avtaler om igangsetting og gjennomføring av tiltak. Ifølge rapporteringen fra fylkene har de store områdene gjennomgående en mindre andel aktivt engasjerte grunneiere/drivere enn de mindre områdene. Samtidig er det en stabil kjerne av engasjerte drivere i de store områdene som viser spesiell interesse for ivaretaking av verdiene. I den sammenheng er det viktig å få fram at det er en del aktive og engasjerte personer utover de som er knyttet til jordbruk i en eller annen forstand.

Andre typer grunneiere kan være «vanlige» fastboende eller det kan være personer som har en fritidseiendom. Andre typer grunneiere kan være en ressurs i forhold til forvaltningen av området. I områdene i Vestfold og Telemark er det et betydelig antall personer som har fritidseiendom, og de er mange flere enn de som er direkte knyttet til landbruket i større eller mindre grad. Likevel kan disse som nevnt være viktige ved at de

deltar i samarbeidsorganer, eller – som i Vestfold, er organisert i form av sameier som utfører skjøtselsoppgaver.

Når det gjelder grunneiere mfl. sitt engasjement i forvaltningen av områdene så har vi ikke direkte spørsmål om dette i spørreundersøkelsen, men intervjuene tyder på at en over tid blir mer positiv til satsingen. Intervjuene tyder på at tilfredshet og interesse for satsingen påvirkes av tidligere erfaringer med offentlige myndigheter, særlig fylkesmannens landbruksavdeling og spesielt miljøvernavdelingen. I eller nær flere av områdene er det verneområder etter naturmangfoldloven, som landskapsvernområde, hvilket har vært kontroversielt, som eksempelvis omkring Forollhogna. Det medførte delvis en betydelig skepsis fra grunneiere m.fl. i starten, og en avventende holdning til hva dette er, og om det er en ny form for vern. Over tid, og som følge av vektleggingen av frivilligheten, så har denne skepsis avtatt og det er nå en mer åpen og positiv holdning. Slik sett er dette også en satsing som gir grunnlag for et nytt kontaktmønster, men der frivillighet er sentralt.

Statens Naturoppsyn (SNO)

Noe av skepsisen som er nevnt i forrige kapittel kommer fram i holdningen til SNO, jf. Tabell 12 hvor over halvparten sier at SNOs deltakelse bør reduseres eller at de ikke bør delta. Det på tross av at de også i noen områder har skjøtselsoppgaver. Tabell 20 viser at i fjell- og seterområder og dal- og fjellområder mener omkring 70 prosent at SNO sin deltakelse bør reduseres eller at de ikke bør delta. I kystområdene er en noe mer positiv til deres deltakelse, men igjen, det er få respondenter og særlig i de små områdene. På et mer detaljert nivå viser intervjuer hvordan denne skepsis er basert på konflikter med SNO i forbindelse med tiltak og forvaltning av landskapsvernområder og nasjonalparker.

Tabell 20. Grunneiere sitt syn på SNO sin deltakelse, etter type område. Prosent.

	Deltakelse bør økes	Deltakelse bør opprett- holdes på samme nivå	Deltakelse bør reduseres	Deltar ikke i dag, men bør delta	Bør ikke delta	N
Produktive jordbruksområder	9	35	0	9	48	23
Fjell- og seterområder	2	22	29	8	40	65
Dal- og fjordområder	0	19	6	6	69	16
Kystområder	24	33	14	5	29	21
Små områder	14	29	14	14	29	7
Alle områder	7	26	18	8	42	133

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» er utelatt.

5.1.5 Andre aktører, særlig FoU institusjoner

Ifølge rapporteringene fra fylkene for 2012 er mange frivillige aktører og ulike fagmiljø involvert i satsingen. 17 fylker melder om et tett samarbeid med andre aktører, bl.a. innen

FoU og offentlig forvaltning, frivillige organisasjoner og faglag samt grunneiersammenslutninger.

I mange områder foreligger det en omfattende FoU-basert dokumentasjon. I Sogn og Fjordane spiller Høgskulen i Song og Fjordane, avd. Sogndal, som tradisjonelt har forsket mye på jordbrukets kulturlandskap, en svært aktiv rolle.

I undersøkelsen var det spørsmål om en fikk for lite informasjon i forkant av besøk fra offentlige aktører, FoU institusjoner mv. Svaret var i hovedsak er dette ikke tilfelle. Likevel er det via intervjuer synspunkt på at en ønsker å bli informert «før det plutselig står en forsker eller en fra SLF i åkeren».

5.1.6 Offentlige aktører og næringsorganisasjonenes syn på rolle- og ansvarfordeling

I undersøkelsen til offentlige aktører og næringsorganisasjoner ba vi om deres vurdering av hvem som bør ha hovedansvaret for ulike oppgaver knyttet til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Resultater er presentert i Tabell 21. Av denne framgår at 93 prosent mener at fylkesmannens landbruksavdeling skal koordinere arbeidet på fylkesnivå.

Når det gjelder kontakt mot jordbrukets organisasjoner er det 1/3 av respondentene som mener at dette bør deles mellom landbruksavdelingen og kommunalt landbrukskontor. Når det gjelder å lede prosesser ved utarbeiding av områdeplan mener 67 prosent at landbruksavdelingen bør ha ansvaret. I forhold til skjøtselsplaner er vurderingene noe mer delt. 24 prosent mener at kommunalt landbrukskontor bør ha ansvaret, mens 20 prosent mener at dette bør deles mellom landbruksavdelingen og kommunalt landbrukskontor. 82 prosent mener at landbruksavdelingen bør ha ansvaret for hovedkontakten inn mot det sentrale sekretariatet, mens 55 prosent mener de bør ha ansvaret for innspill til sekretariatet om behov for tilskudd.

Når det gjelder ansvar for næringsutvikling basert på kulturlandskapet og gjennomføring og oppfølging av tiltak er det i underkant av 50 prosent som mener at kommunen bør ha hovedansvaret.

Oppsummert kan vurderingene deres være at landbruksavdelingen bør ha ansvar for de overordnede oppgavene knyttet til det utvalgte området, samt ansvar for kontakten mot det sentrale sekretariatet. Kommunalt landbrukskontor bør ha et større ansvar når det gjelder kontakt direkte mot den enkelte, og når det gjelder næringsutvikling i området.

Tabell 21. Offentlige aktører mfl. sitt syn på hvem som bør ha hovedansvar for ulike oppgaver knyttet til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Prosent.

	Fylkesmannens landbruksavdeling	Kommunalt Landbrukskontor	Ansvar bør deles mellom disse	Andre bør ha ansvar	N
Koordinere arbeidet på fylkesnivå	93	2	5	0	105
Kontakt med jordbrukets organisasjoner	45	22	33	0	104
Lede prosesser ved utarbeiding av områdeplan	67	13	17	4	103
Lede arbeidet med skjøtelsesplaner	47	24	20	9	104
Være hovedkontakt i forhold til sekretariatet for satsingen	82	11	7	1	103
Gi innspill til sekretariatet om behov for tilskudd	55	20	22	4	102
Prioritering og tildeling av midler til tiltak	41	14	42	4	103
Inngå avtalene med grunneiere/drivere om tilskudd til tiltak	44	33	21	2	102
Dokumentasjon og overvåkning	45	19	30	6	102
Informasjon om de Utvalgte kulturlandskapene i jordbruket	44	9	46	2	101
Forankre de Utvalgte kulturlandskapene i kommunal arealplanlegging	3	75	20	2	103
Næringsutvikling basert på kulturlandskapet	9	49	33	8	95
Gjennomføring av tiltak	13	47	28	13	103
Oppfølging av tiltak	20	43	35	2	104

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

5.2 Områdeplaner¹⁷ og skjøtelsesplaner

Områdeplanene gir generelt en beskrivelse av hele det utvalgte området mht vegetasjon, historie, bygninger mv. Planen skisserer også mål eller visjoner for området, utfordringer og tiltak. Det gis en beskrivelse av status og tidligere kartlegginger i området, grønne tjenester, kostnader og finansiering samt oppfølging. Områdeplanene som utarbeides i forbindelse med Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er ikke forankret i lovverket slik som planer etter plan- og bygningsloven. De synes likevel inspirert av den samme typen tenkning, herunder at den er ment utarbeidet av flere aktører i fellesskap og ved at grunneiere mfl. får mulighet til å delta i prosessen.

Det var ved utgangen av 2012 områdeplaner for 19 av 22 område. Det generelle inntrykket fra en gjennomgang av områdeplanene er at det har vært ført relativt omfattende prosesser ved utarbeidelsen, i form av et faglig arbeid, grunneiermøter mv. Det er innen satsingen ifølge rapporteringen skilt mellom prosessmidler og annen bruk av midler. Vi har ikke data som gjør det mulig å skille ut størrelsen av prosessmidlene fra annen, og mer direkte rettet

¹⁷ Definisjon: For alle områder skal det utarbeides en overordnet plan – omtalt som en områdeplan eller forvaltningsplan. I dette dokumentet omtales dette som Områdeplan.

bruk av midler. Det er også grunn til å anta at det i forbindelse med utarbeiding av skjøtselsplaner og frivillige avtaler er «prosesser», slik at dette begrepet i praksis vil være relevant på mange nivåer og i mange faser av arbeidet med Utvalgte kulturlandskap i ordbruket.

5.2.1 Områdeplaner – deltakelse og påvirkning

Meninger om deltakelse og påvirkning av områdeplaner

Grunneierne mfl. ble spurt; «Er det utarbeidet en områdeplan som omfatter hele eller deler av den eiendommen du eier, disponerer eller har rettigheter til?». Resultatet er presentert i Tabell 22. Tabellen viser at omlag halvparten av grunneierne mfl. vet at det foreligger en områdeplan, men samtidig er det også 34 prosent som ikke vet om det foreligger en områdeplan. Den store andelen «vet ikke» tyder på at kjennskapet til områdeplanen er begrenset og at dette er en type plan en i mindre grad forholder seg til.

Tabell 22. Grunneiere mfl. sitt syn på om det foreligger en områdeplan. Antall og prosent.

	Antall	Prosent
Ja	91	47
Nei og arbeidet med en plan er heller ikke startet	30	15
Nei, men en områdeplan er under utarbeiding	8	4
Vet ikke	66	34
Total	195	100

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

De som i vår undersøkelse svarte «ja» på spørsmålet om det var en områdeplan fikk et oppfølgende spørsmål om sin deltakelse i planarbeidet, herunder om de ble invitert med, deltok og påvirket. Resultatet er presentert i Tabell 23 per type område.

For de små områdene oppgir alle respondentene (9 stk) at de i noen og stor grad ble invitert med i prosessen. I områdene innenfor produktive jordbruksområder, dal- og fjordområder og kystområder oppgir 70 prosent eller flere det samme. I områdene innenfor fjell- og seterområdene oppgir om lag 50 prosent at de i noen eller stor grad er invitert med i prosessen.

Et fellestrekk er at en større andel oppgir at de er invitert med (i noen eller stor grad), enn de som deltok. Denne andelen er, med unntak av kystområder, større enn den andelen som oppgir at de i noen eller stor grad påvirket innholdet i planen. Med unntak av fjell- og seterområdene oppgir mer enn 50 prosent at de deltok og påvirket innholdet i planen. Ser en dette i forhold til antall respondenter, er det flest fra fjell- og seterområder. Svært mange grunneiere mfl. i to av fjell- og seterområdene kan føre til at den enkelte mener de har mindre innflytelse på planen enn i andre områder med færre grunneiere og rettighetshavere.

Tabell 23. Grunneiere mfl. sitt syn på om de ble invitert med, deltok og påvirket områdeplanen, etter type område. Prosent.

		I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt	N
Produktive jordbruksområder	Invitert med i prosessen	29	41	12	18	17
	Deltok i prosessen	13	56	13	19	16
	Jeg påvirket innholdet	19	44	0	38	16
Fjell- og seterområder	Invitert med i prosessen	20	32	32	16	25
	Deltok i prosessen	33	11	33	22	27
	Jeg påvirket innholdet	16	24	28	32	25
Dal- og fjordområder	Invitert med i prosessen	64	21	14	0	14
	Deltok i prosessen	31	31	31	8	13
	Jeg påvirket innholdet	23	31	38	8	13
Kystområder	Invitert med i prosessen	33	39	22	6	18
	Deltok i prosessen	21	32	32	16	19
	Jeg påvirket innholdet	22	39	28	11	18
Små områder	Invitert med i prosessen	11	89	0	0	9
	Deltok i prosessen	38	50	13	0	8
	Jeg påvirket innholdet	13	75	13	0	8
Alle områder	Invitert med i prosessen	31	40	19	10	83
	Deltok i prosessen	27	31	27	16	83
	Jeg påvirket innholdet	19	38	23	21	80

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«Vet ikke» og «For tidlig» er utelatt.

Tilsvarende ble offentlige aktører og næringsorganisasjoner bedt å vurdere i hvilken grad grunneiere mfl., kommunalt landbrukskontor og bondeorganisasjoner, grendelag mfl. ble invitert med, deltok og påvirket prosessen knyttet til områdeplanen. Resultatet er presentert i Tabell 24.

Ikke overraskende mener en større andel av de offentlige aktørene mfl. (mer enn 90 prosent) at både grunneiere mfl. og kommunalt landbrukskontor i stor og noen grad ble invitert med i prosessen. Bondeorganisasjoner, grendelag mfl. er i følge dere vurdering også invitert med i prosessen (75 prosent i stor og noen grad). Respondentene i denne undersøkelsen mener også at grunneiere og kommunalt landbrukskontor både deltok og påvirket innholdet i planen (mer enn 90 prosent i stor og noen grad). Bondeorganisasjonene, grendelag mfl. oppgis også både å delta og påvirke innholdet, men i noe mindre grad enn grunneiere og landbrukskontoret.

Tabell 24. Offentlige aktører mfl. sitt syn på deltakelse i prosess med områdeplanen. Prosent.

		I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt	N
Grunneiere, drivere og rettighetshavere	Invitert med i prosessen	74	21	4	1	72
	Deltok i prosessen	41	53	4	1	68
	Påvirket innholdet	44	48	6	2	63
Kommunalt landbrukskontor	Invitert med i prosessen	73	20	7	0	70
	Deltok i prosessen	61	31	7	0	67
	Påvirket innholdet	44	43	11	2	61
Bondeorganisasjoner, grendelag mfl.	Invitert med i prosessen	42	34	18	6	65
	Deltok i prosessen	32	35	23	11	66
	Påvirket innholdet	22	41	27	10	59

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«Vet ikke» og «For tidlig» er utelatt.

Tilfredshet med områdeplanen

Grunneiere mfl. som i vår spørreundersøkelse svarte «ja» på spørsmålet om det var en områdeplan fikk et oppfølgende spørsmål om hvor fornøyde de var med områdeplanen. Resultatet er presentert i Tabell 25.

Tabellen viser at for alle områdene samlet så er grunneiere mfl. relativt godt fornøyde med områdeplanen. Dette er også hovedtrekket for de ulike typene områder, selv om det synes noe mindre tilfredshet med planen i fjell- og seterområdene. Dette kan ha sammenheng med det forrige punktet om mange grunneiere og dermed mindre påvirkningsmulighet for den enkelte, men kan også ha sammenheng med verneområdene der. Altså at dette ikke nødvendigvis i seg selv er knyttet til at områdene er utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Det er også en relativt større spredning i tilfredshet for kystområder enn deltakelse og påvirkning skulle tilsi, jf. Tabell 23.

Vi har i intervjuene i liten grad fokusert på områdeplanen, og det er derfor ikke mulig å hente ytterligere data som kan si noe om prosess og utforming av områdeplanen.

Tabell 25. Grunneiere mfl. sin tilfredshet med områdeplanen, etter type område. Prosent.

	Svært godt fornøyd	Godt fornøyd	Middels fornøyd	Litt fornøyd	Svært lite fornøyd	N
Produktive jordbruksområder	6	72	11	6	6	18
Fjell- og seterområder	4	42	46	4	4	26
Dal- og fjordområder	20	47	20	7	7	15
Kystområder	35	25	20	20	0	20
Små områder	0	67	22	11	0	9
Alle områder	14	48	26	9	3	88

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» og «For tidlig» er utelatt.

Tabell 26 viser resultatet fra tilsvarende spørsmål til offentlige aktører og næringsaktører mht tilfredshet med områdeplanen. Vi har skilt mellom forvaltning og næringsorganisasjoner. Resultatet for alle respondentene er også presentert. Ikke overraskende er det en større andel som er svært godt og godt fornøyd med planen sammenlignet med tilsvarende fra undersøkelsen til grunneiere mfl. Av tabellen ser vi at innenfor forvaltningen (fylkes- og kommunenivå) er tilfredsheten noe større, mens næringsorganisasjonene i noe mindre grad er svært godt eller godt fornøyd.

Tabell 26. Offentlige aktører mfl. sin tilfredshet med områdeplanen. Alle og Forvaltning. Prosent.

	Svært godt fornøyd	Godt fornøyd	Middels fornøyd	Litt fornøyd	Svært lite fornøyd	N
Forvaltning	12	73	14	0	0	49
Næringsorganisasjoner	13	50	25	13	0	16
Alle	12	68	17	3	0	65

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.
«Vet ikke» og «For tidlig» er utelatt.

5.2.2 Skjøtselsplaner

Hva finnes av skjøtselsplaner?

Skjøtselsplaner legges til grunn for tildeling av tilskudd og de gir føringer for omfanget av tiltak. Planene benyttes også når tiltakene skal kvalitetssikres. I fylkenes rapportering fra 2012 påpekes det at noe av plangrunnlaget fra starten av satsingen bør revideres. Videre er det behov for å styrke det faglige grunnlaget for framtidige tiltak.

Vi har ikke en oppdatert oversikt over antall skjøtselsplaner, men UKL-rapporteringene for 2012 viste at med unntak av ett område (Goarahat og Sandvikshalvøya) var det per 2012 en eller flere skjøtselsplaner for biologisk mangfold i alle det Utvalgte områdene. På det tidspunktet hadde også 18 av 22 områder skjøtselsplaner som berørte skjøtsel, istandsetting og vedlikehold av kulturminner. For 20 av områdene var skjøtselsplanene oppdaterte.

Blant de 195 grunneiere mfl. som er med i dette utvalget var det 104 som oppga at de hadde en vedtatt skjøtselsplan for hele eller deler av den eiendommen de eier, disponerer eller har rettighet til. 12 grunneiere mfl. hadde planer under arbeid mens det manglet en plan (og det var heller ikke startet et slikt planarbeid) hos 32 grunneiere. Den relativ store andelen «vet ikke» gir imidlertid en del åpne spørsmål om hva grunneiere mfl. vet om sine områder, men det kan f.eks. være knyttet til at de er mer perifere i et større område.

Meninger om deltakelse og påvirkning av skjøtselsplaner, jf. Tabell 27 viser et sammensatt bilde av om den enkelte grunneier er invitert med, har deltatt og syns de har påvirket skjøtselsplanen som berørte deres sin eiendom. Dette varierer bl.a. mellom de ulike

områdetypene. Det er overraskende at så mange synes de i liten grad eller ikke i det hele tatt har påvirket innholdet i planen. En av de grunneierne som ble intervjuet at vedkommende ikke hadde vært involvert i arbeidet med skjøtselsplanen for sin eiendom og etterlyste i det minste en felles befaring sammen med den som laget planen.

Tabell 27. Grunneiere mfl. sitt syn på om de ble invitert med, deltok og påvirket skjøtselsplaner som berørte deres eiendom, etter type område. Prosent.

		I stor grad	I noen grad	Liten grad	Ikke i det hele tatt	N
Produktive jordbruksområder	Invitert med i prosessen	36	44	8	12	25
	Deltok i prosessen	28	28	24	20	25
	Jeg påvirket innholdet	16	32	24	28	25
Fjell- og seterområder	Invitert med i prosessen	33	26	22	19	27
	Deltok i prosessen	36	32	14	18	28
	Jeg påvirket innholdet	21	38	25	17	24
Dal- og fjordområder	Invitert med i prosessen	40	33	0	27	15
	Deltok i prosessen	27	33	7	33	15
	Jeg påvirket innholdet	27	27	7	40	15
Kystområder	Invitert med i prosessen	41	27	18	14	22
	Deltok i prosessen	33	24	29	14	21
	Jeg påvirket innholdet	38	19	29	14	21
Små områder	Invitert med i prosessen	50	40	10	0	10
	Deltok i prosessen	50	30	20	0	10
	Jeg påvirket innholdet	40	40	10	10	10
Alle områder	Invitert med i prosessen	38	33	13	15	99
	Deltok i prosessen	33	29	19	18	99
	Jeg påvirket innholdet	26	30	21	22	99

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» og «For tidlig» er utelatt.

Tilsvarende ble offentlige aktører og næringsorganisasjoner bedt å vurdere i hvilken grad grunneiere mfl., kommunalt landbrukskontor og bondeorganisasjoner, grendelag mfl. ble invitert med, deltok og påvirket prosessen knyttet til skjøtselsplaner. Resultatet er presentert i Tabell 28.

Ikke overraskende mener en stor andel av de offentlige aktørene mfl. (80 – 95 prosent) at både grunneiere mfl. og kommunalt landbrukskontor i stor og noen grad ble invitert med i prosessen. Disse respondentene mener også at bondeorganisasjoner, grendelag mfl. ble invitert med i prosessen (55 prosent i stor og noen grad). Respondentene i denne undersøkelsen mener at grunneiere deltok og påvirket innholdet (omring 90 prosent i stor og noen grad). 72 prosent av disse respondentene mener at kommunalt landbrukskontor i stor og i noen grad deltok og 66 prosent mener de påvirket innholdet i skjøtselsplaner. Bondeorganisasjonene, grendelag mfl. oppgis også både å delta og påvirke innholdet, men i noe mindre grad enn grunneiere og landbrukskontoret.

Tabell 28. Offentlige aktører mfl. sitt syn på prosess knyttet til skjøtselsplaner. Prosent.

		I stor grad	I noen grad	Liten grad	Ikke i det hele tatt	N
Grunneiere, drivere og rettighetshavere	Invitert med i prosessen	69	27	3	2	64
	Deltok i prosessen	52	41	6	2	64
	Påvirket innholdet	36	54	8	2	61
Kommunalt landbrukskontor	Invitert med i prosessen	53	29	16	2	62
	Deltok i prosessen	36	36	26	2	61
	Påvirket innholdet	25	41	29	5	56
Bondeorganisasjoner, grendelag mfl.	Invitert med i prosessen	21	34	29	16	58
	Deltok i prosessen	16	34	34	16	56
	Påvirket innholdet	6	43	32	19	53

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«Vet ikke» og «For tidlig» er utelatt.

Tilfredshet med skjøtselsplanen

Grunneiere mfl. som i vår undersøkelse svarte «ja» på spørsmålet om det var en skjøtselsplan fikk et oppfølgende spørsmål om hvor fornøyd de var med denne planen. Resultatet er presentert i Tabell 29. Resultatet tyder på at grunneiere mfl. i det store og hele er godt fornøyd med den skjøtselsplanen som berører deres eiendom. Det synes å være størst tilfredshet i kystområdene, men også i de små områdene – der er det imidlertid svært få respondenter.

Tabell 29. Grunneiere mfl. sin tilfredshet med skjøtselsplanen, etter type område. Prosent.

	Svært godt fornøyd	Godt fornøyd	Middels fornøyd	Litt fornøyd	Svært lite fornøyd	N
Produktive jordbruksområder	8	65	27	0	0	26
Fjell- og seterområder	15	46	27	8	4	26
Dal- og fjordområder	8	54	23	8	8	13
Kystområder	43	22	26	9	0	23
Små områder	33	33	33	0	0	9
Alle områder	21	45	27	5	2	97

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» og «For tidlig» er utelatt.

I Tabell 30 er resultatet fra tilsvarende spørsmål mht tilfredshet med skjøtselsplanen stilt til offentlige aktører mfl. Vi har skilt mellom forvaltning og næringsorganisasjoner. Resultatet for alle respondentene er også presentert. Ikke overraskende er det en noe større andel som er svært godt og godt fornøyd med planen sammenlignet med tilsvarende fra undersøkelsen til grunneiere mfl. Av tabellen ser vi at innenfor forvaltningen (fylkes- og kommunenivå) er tilfredsheten noe større. Det er ingen respondenter innenfor

næringsorganisasjonene som oppgir å være svært godt fornøyd. 15 prosent av disse respondentene oppgir å være litt fornøyd.

Tabell 30. Offentlige aktører mfl. sin tilfredshet med skjøtselsplaner. Forvaltning, næringsorganisasjoner og alle. Prosent.

	Svært godt fornøyd	Godt fornøyd	Middels fornøyd	Litt fornøyd	Svært lite fornøyd	N
Forvaltning	22	65	13	0	0	46
Næringsorganisasjoner	0	69	15	15	0	13
Alle	17	66	14	3	0	59

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«Vet ikke» og «For tidlig» er utelatt.

5.2.3 Kunnskap om satsingen i forvaltningen og informasjon til grunneiere mfl.

Kunnskap om satsingen og områdene hos fylkesmannens landbruksavdeling og på kommunalt nivå

Tabell 31 viser at grunneiere mfl. generelt synes at fylkesmannens landbruksavdeling har god kunnskap om satsingen og det aktuelle området. Dette gjelder også de ulike typene områder.

Tabell 31. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Det er god kunnskap om satsingen og dette området hos fylkesmannens landbruksavdeling», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	27	60	13	30
Fjell- og seterområder	23	66	11	47
Dal- og fjordområder	50	50	0	14
Kystområder	70	26	4	23
Små områder	10	80	10	10
Alle områder	35	56	9	124

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke», «For tidlig» og «ikke aktuell» er utelatt.

Tabell 32 tyder på at kunnskapen om satsingen og området generelt er god også på kommunalt nivå, men sammenlignet med fylkesnivået er den dårligere. Ettersom en på kommunalt nivå trolig har god kunnskap om området er det grunn til å anta noe lavere kunnskap er relatert til selve ordningen. Vi ser også at det er en viss uklarhet i spørsmålet om det kommunale nivå fordi det åpner for mer enn kunnskapen hos kommunalt landbrukskontor. Det kan også bidra til en litt dårligere kunnskap. Hovedtrekket som

helhet gjelder også de enkelte typer områder, men forskjellen er mest markert for de små områdene. Få respondenter gir imidlertid mye usikkerhet om særlig den typen områder.

Selv om det som nevnt er usikkerhet om tolkningen så viser intervjuer, og den skriftlige rapporteringen fra fylkesnivået, at fylkesmannens landbruksavdeling har god kunnskap om satsingen. Ved intervjuer blant grunneiere kommer det fram at når de virkelig lurte på noe om dette så ringer de fylkesmannens landbruksavdeling, der de får gode svar.

Tabell 32. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Det er god kunnskap om satsingen og dette området på kommunalt nivå», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	13	68	20	31
Fjell- og seterområder	23	54	23	57
Dal- og fjordområder	28	61	11	18
Kystområder	41	36	23	22
Små områder	25	38	38	8
Alle områder	24	54	21	136

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke», «For tidlig» og «ikke aktuell» er utelatt.

Informasjon til grunneiere mfl. om satsingen

Tabell 33 viser at grunneiere mfl. synes at de har fått god informasjon om satsingen. Dette gjelder i hovedtrekk også når en ser det i forhold til typer områder, det synes som at en i kystområdene er spesielt fornøyd med informasjonen. I fjell- og seterområder samt dal- og fjordområder er det noe lavere tilfredshet med informasjonen enn i de øvrige områdene.

Tabell 33. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet «Det er god informasjon til grunneiere, drivere og rettighetshavere», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	28	64	8	39
Fjell- og seterområder	16	69	16	64
Dal- og fjordområder	20	60	20	20
Kystområder	44	48	8	25
Små områder	33	67	0	12
Alle områder	25	63	12	160

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke», «For tidlig» og «ikke aktuell» er utelatt.

5.2.4 Samlinger for forvaltningen og grunneiere/drivere¹⁸

Samlinger for forvaltningen

Det arrangeres samlinger for forvaltningen hvert år. Temaet i 2012 var økonomi og tilskuddsforvaltning, lokal organisering og kommunenes rolle samt effektmåling og rapportering. Deltakerne kom først og fremst fra landbruksavdelingene. Sekretariatet framholder at de var svært tilfreds med møtet. Sekretariatet ønsker å mobilisere miljøvern- og kulturminneforvaltningen til samlingen i 2013. Denne samlingen ble gjennomført i april 2013. Temaene var kommunikasjon og profilering. Videre «Hvordan drar vi denne tverrfaglige satsingen sammen på regionalt nivå. Næringsutvikling – fortsatt landbruksdrift og tilleggsnæringer – hvordan får vi det til. Dessuten ble rapportering og evaluering tatt opp.» En rekke deltakere fra ulike fylker, bondelaget, samt flere representanter for bl.a. SLF, Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning, Miljøverndepartementet, Landbruks- og matdepartementet mfl. deltok.

Nettverkssamlinger for grunneiere og drivere mfl.

Det gjennomføres en bred nettverkssamling hvert år. Etter oppstartsamlingen i Vangrøftdalen-Kjurrudalen i 2009 ble det gjennomført en slik nettverkssamling. I 2010 var samlingen på Grinde-Engjasete, mens den i 2011 var på Steinssletta. Det var da ca. 130 deltakere, hvorav vel 50 var grunneiere/drivere fra ulike områder. I august 2012 var det en tilsvarende type samling på Tarva/Ørland Kultursenter i Ørlandet kommune i Sør-Trøndelag. Det var vel 140 deltakere, hvorav i overkant av 50 var grunneiere/brukere fra de ulike områdene. I 2013 ble nettverkssamlingen avlyst på grunn av budsjettensyn.

5.3 Formidling og tilrettelegging for allmennheten

5.3.1 Synliggjøring og formidling

Oversikt over utadrettede formidlingstiltak

Med grunnlag i den årlige rapporteringen fra landbruksavdelingene er det i Tabell 34 gitt en oversikt over utadretta formidlingstiltak. Tabellen viser at i nesten alle områdene ble det i 2012 gjennomført utadrettet aktivitet for å informere om området. For perioden 2009-2012 er det 4-5 områder der det ikke har vært lokale eller regionale informasjonsoppslag, mens 13 av 22 har hatt nasjonale medieoppslag. Formidling/kunnskapsoverføring mellom områder og med fagmiljøer skjer i alle områdene, og nettverkssamlingen på Tarva nevnes av flere. Tre områder har egen hjemmeside og et område har Facebook-gruppe.

¹⁸ Kilde: Årlig rapportering fra sekretariatet.

Sekretariatet skriver i årsrapporten for 2012 at det ute i fylkene er gjennomført en rekke ulike formidlingsoppdrag. Disse omfatter fagdager, foredrag, seterarrangementer, slåttekurs, ungdoms-kurs mv., men det er forskjeller mellom områdene. Nesten alle områdene har hatt medieoppslag knyttet til satsingen, men det er ifølge sekretariatet behov for å synliggjøre satsingen både lokalt, regionalt og nasjonalt. Det er også behov for kanaler og kommunikasjon områdene imellom og mellom områdene og forvaltningen. En oppdatert nettside, opprettelse av Facebook-gruppe og utgivelse av nyhetsbrev i 2013 kan være egnede arenaer til hyppig faglig påfyll. Det er et mål å nå ulike grupper. I 2013 er disse tiltakene gjennomførte.

Tabell 34. Oversikt over utadrettede formidlingstiltak i 20012 og 2009-2012. Antall områder.

Type synliggjøring og formidling	Antall områder som rapporterer
Er det i 2012 gjennomført utadrettet aktivitet, informasjonstiltak eller arrangementer	20
Har det i 2009-2012 vært lokale medieoppslag om UKL satsingen?	17
Har det i 2009 -2012 vært regionale medieoppslag om UKL-satsingen?	18
Har det i 2009-2012 vært nasjonale medieoppslag om UKL-satsingene?	13
Har eventuelle medieoppslag etter fylkets vurdering hatt positive vinklinger	21
Har det vært formidling/kunnskapsoverføring og/eller erfaringsutveksling med andre UKL-områder eller fagmiljøer	20
Har området egen hjemmeside	3
Har området egen facebook gruppe?	1

Kilde: Fylkesmannens landbruksavdeling sin rapportering fra 2012.

Kommunikasjonsstrategi

Sekretariatet utformet i 2012 en kommunikasjonsstrategi, der en rekke tiltak ble skissert for å synliggjøre satsingen lokalt, regionalt og nasjonalt. De arbeidet i 2012 også med en grafisk

profil for logo og skilting. Forslag til logo og skilt-mal ble bl.a. presentert på nettverkssamlingen i august 2012. Den grafiske profilen for Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er nå klar. Profilen består av skrifttype, fargebruk, hoved logo, logo for hvert enkelt område og maler for tre ulike typer skilt¹⁹.

Fotodokumentasjon og refotografering

I forbindelse med satsingen er det gjennomført førstegangs-fotografering og refotografering av eldre bilder som er samlet inn lokalt og regionalt. Bakgrunnen er bl.a. at endringene i landskapet er gradvise og vanskelige å måle. Materialet fra denne typen dokumentasjon er presentert på åpne møter hvor målet også høre vært at dette skal bidra til økt bevissthet og engasjement rundt landskapsendringer.

¹⁹ <https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap#siste-nytt> Nedlastet 18.11.2013.

5.3.2 Grunneiernes vurdering av informasjon og tilrettelegging

Informasjon om området til allmennheten

I undersøkelsen til grunneiere mfl. er det stilt spørsmål om deres vurdering av informasjon og tilrettelegging. I Tabell 35 til Tabell 37 er resultatene presentert. Resultatene fra tilsvarende spørsmål stilt til offentlige aktører mfl. presentert i Tabell 38.

Tabell 35 viser at i hovedtrekk er informasjonen til besøkende i områdene i følge grunneiere mfl. ikke god nok. Dette sammenfaller med vurderingene fra offentlige aktører mfl., jf. Tabell 38.

Det er imidlertid betydelig variasjon mellom områdene og både produktive jordbruksområder og dal- og fjordområder skiller seg ut med mer informasjon enn de andre områdene. I disse områdene finner en bl.a. henholdsvis Vest-Lista og Nordherad, der det er satset en del på slik informasjon.

Tabell 35. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Det er utarbeidet god informasjon til besøkende i område», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	8	67	25	24
Fjell- og seterområder	4	38	58	50
Dal- og fjordområder	12	59	29	17
Kystområder	7	50	43	14
Små områder	0	40	60	5
Alle områder	6	49	45	110

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«Vet ikke», «For tidlig» og «ikke aktuell» er utelatt.

Tabell 36 viser at det i hovedtrekk ifølge grunneiere mfl. er relativt dårlig med brosjyrer om det utvalgte området. Grunneier mfl. fra produktive jordbruksområder og dal- og fjordområder er imidlertid mer positive. Det kan skyldes tiltak i bl.a. Vest-Lista og Nordherad. Totalt sett er det 56 prosent som mener påstanden om at «Det er utarbeidet brosjyrer med informasjon om området» passer bra eller meget bra. Tilsvarende for offentlige aktører mfl. er 57 prosent. Det bemerkes at det er en noe større andel som mener det passer meget bra sammenlignet med totalen for grunneiere mfl. (23 mot 16 prosent).

Tabell 36. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Det er utarbeidet brosjyrer med informasjon om området», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	16	52	32	25
Fjell- og seterområder	7	39	55	44
Dal- og fjordområder	31	44	25	16
Kystområder	33	17	50	12
Små områder	0	40	60	5
Alle områder	16	40	44	102

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke», «For tidlig» og «ikke aktuell» er utelatt.

Tabell 37 viser at det ifølge grunneiere mfl. er enda dårligere med informasjonstavler enn med brosjyrer, men at dette synes noe bedre i dal- og fjordområder. Dette kan nok for en stor del knyttes til Nordherad. På den annen side står det dårligere til med de små områdene, men det er satt opp en rekke slike tavler i Bøenseterområdet som inngår i denne typen områder. Resultatet fra undersøkelsen til offentlige aktører mfl. samsvarer med dette resultatet, jf. Tabell 38.

Tabell 37. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet; «Det er satt opp informasjonstavler i tilknytning til område», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	8	48	44	25
Fjell- og seterområder	11	35	54	57
Dal- og fjordområder	25	44	31	16
Kystområder	8	42	50	12
Små områder	0	14	86	7
Alle områder	11	38	50	117

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke», «For tidlig» og «ikke aktuell» er utelatt.

Tabell 38. Offentlige aktører mfl. sine svar på følgende utsagn. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Det er utarbeidet god informasjon til besøkende i området	13	38	50	48
Det er utarbeidet brosjyrer med informasjon om området	23	34	43	44
Det er satt opp informasjonstavler i tilknytning til området	16	32	53	38

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«For tidlig», «ikke aktuelt», «vet ikke» betraktes som ubesvarte.

Parkering og tilrettelegging

I undersøkelsen til grunneiere mfl. er det stilt spørsmål om deres vurdering av parkering og tilrettelegging for funksjonshemmede. I Tabell 39 og Tabell 40 er resultatene presentert. Tilsvarende er resultatene fra tilsvarende spørsmål stilt til offentlige aktører mfl. presentert i

Tabell 41.

Tabell 39 viser et varierende bilde og reflekterer kanskje at en i mange områder tross alt har mulighet til å parkere biler. Dermed er det også grunn til å stille spørsmål ved påstanden om at det er dårlige parkeringsmuligheter i fjell- og seterområder, særlig i barmarksperioden.

Tabell 39. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet; «Det er gode parkeringsmuligheter for besøkende til områder», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	19	62	19	26
Fjell- og seterområder	7	40	53	58
Dal- og fjordområder	28	44	28	18
Kystområder	17	67	17	18
Små områder	0	33	67	6
Alle områder	13	48	38	126

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke», «For tidlig» og «ikke aktuell» er utelatt.

Tabell 40 viser at det etter grunneiere mfl. sin vurdering generelt er dårlig tilrettelegging for funksjonshemmede.

Tabell 40. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet; «Det er god tilrettelegging for funksjonshemmede i området», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	0	15	85	20
Fjell- og seterområder	2	17	81	48
Dal- og fjordområder	0	10	90	10
Kystområder	0	50	50	16
Små områder	13	0	77	8
Alle områder	2	20	78	102

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke», «For tidlig» og «ikke aktuell» er utelatt.

Av

Tabell 41 framgår at det er samsvar mellom grunneiere mfl. og offentlige aktører mfl. sin vurdering av både parkeringsmuligheter og tilrettelegging for funksjonshemmede.

Tabell 41. Offentlige aktører mfl. sine svar på spørsmål om parkering og tilrettelegging. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Det er gode parkeringsmuligheter for besøkende til området	13	43	43	53
Det er god tilretteleggingen for funksjonshemmede i området	7	20	73	44

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«For tidlig», «ikke aktuelt», «vet ikke» betraktes som ubesvarte.

6 DIREKTE FORVALTNINGSRETTEDE TILSKUDD OG TILTAK

6.1 Antall grunneiere med tilskudd

Om lag 420 grunneiere har mottatt tilskudd fra satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket i perioden 2009-12, jf.

Tabell 42. Som nevnt i kommentar til tabellen inkluderer imidlertid dette også andre grupper enn de som er aktive i forhold til jordbruksdrift ettersom to sameieforeninger med fritidsbrukere i Vestfold har fått tilskudd. Dette betyr at totalen inkluderer en annen type grunneiere enn det som er i fokus i denne evalueringen. Dersom de to sameiene holdes utenfor så er det 351 grunneiere som har fått tilskudd.

Tilskuddene kan gå til ulike typer konkrete enkelttiltak, men de kan også være målrettet for å opprettholde visse typer drift som er viktig for kulturlandskapet. Setertilskuddet i Hedmark er et slikt tilskudd, hvor 1/3 av tildelte midler til fylket – etter enighet i arbeidsgruppa, gis videre i form av et setertilskudd. Det gis 10 000 kroner per seter. Dette kommer i tillegg til setertilskuddet på 30 000 kroner per seter som gis via det regionale miljøprogrammet i Hedmark. Til sammen er dette viktige bidrag for å opprettholde seterdriften og dermed kulturlandskapet og setra som tilleggsjord for brukene i Os.

Tabell 42. Antall grunneiere, aktive grunneiere og antall med tilskudd i de enkelte utvalgte kulturlandskapene.

	Område	Antall grunneiere ¹	Antall aktive grunneiere i UKL satsingen ²	Antall grunneiere med tilskudd 2009-2012 ³
Østfold	Bøensætre m. plasser	7	7	7
Akershus	Øya-Nordre Eik	25	11	11
Oslo	Nordmarksplasser	4	4	4
Hedmark	Vangrøftdalen - Kjurrudalen	166	Ca 60	45
Oppland	Nordherad	57	30-40	34
Buskerud	Steinssletta	54	Ca 35	22
Vestfold	Skjærgård øst for Nøtterøy og Tjøme	120	75	75
Telemark	Jomfruland og Stråholmen	35	16	16
Aust-Agder	Rygnestad og Flateland	22	De aller fleste	14
Vest-Agder	Vest-Lista	Ca 100	20-30	21
Rogaland	Hodne-Vikevåg, Helland-Bø og Førsvoll	16	15	15
Hordaland	Gjuvslandslia	6	2-3	3
Sogn og Fjordane	Grinde-Engjasete	10	5	4
	Hoddevik - Liset	Ca 50	Ca 20	15
Møre og Romsdal	Fjellgardane og seterdalane i Øvre Sunndal	20	15	20
Sør-Trøndelag	Seterdal i Budal	129	70+	Ca 60
	Tarva	3	3	3
Nord-Trøndelag	Skei og Skeisnesset	22	Ca 10	Ca 20
Nordland	Engan-Ørnes og Kjelvik	45	2	2
	Blomsøy-Hestøy og Skålvær	Ca 75	12	12
Troms	Skårfvåggi/Skardalen	22	18	18
Finnmark	Goarahat og Sandvikhalvøya	105	10	
Sum				Ca 420

Kilde: Statens landbruksforvaltning – rapportering 2012. Noen grunneiere kan ha flere avtaler. Grunneierne i Vestfold inkluderer 2 sameieforeninger med 70 grunneiere samt 5 brukere/drivere. Det mangler tall for Finnmark.

¹ For noen områder er det ifølge rapporteringen en viss usikkerhet mht hvor mange grunneiere m.fl. det er i området. Det kan være noe vanskelig å tolke enkelte rapporteringer.

² Aktive grunneiere er ifølge rapporteringsskjemaet for 2012 grunneiere/drivere som «...har deltatt på møter, planarbeid, meldt behov for tilskudd, drevet skjøtsel og vedlikehold i perioden 2009-2012.». Også her er det en viss usikkerhet og det kan være vanskelig å tolke enkelte rapporteringer.

³ Noen rapporteringer gir grunn til spørsmål om tallene.

6.2 Frivillige avtaler

Frivillige avtaler – en viktig del av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Som skissert innledningsvis er frivillige avtaler et sentralt element i satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. En som ble intervjuet sa det slik; «hva er alternativet?», og viste til at denne satsingen ikke er basert på vern av områder, men på en aktiv bruk der grunneieren er sentral. Nødvendige skjøtselstiltak sikres gjennom frivillige avtaler inngått med den enkelte og skal være basert på en skjøtelsplan.

I spørreundersøkelsen ble alle grunneiere mfl. gitt mulighet til å svare på spørsmålet om de anså frivillige avtaler som et hensiktsmessig virkemiddel til å realisere målene om forvaltning og skjøtsel av utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Resultatet er presentert i Tabell 43.

Tabell 43. Frivillige avtaler som hensiktsmessig virkemiddel til å realisere mål om forvaltning og skjøtsel av utvalgte kulturlandskap, etter type område. Prosent.

	Svært stor grad	Stor grad	Middels grad	Liten grad	Svært liten grad	N
Produktive jordbruksområder	24	41	27	5	2	41
Fjell- og seterområder	15	38	35	7	4	71
Dal- og fjordområder	18	64	0	9	9	22
Kystområder	56	30	11	0	4	27
Små områder	36	45	0	2	0	11
Alle områder	26	41	23	6	4	172

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» er utelatt.

Tabell 43 viser at totalt sett mener vel 2/3 av respondentene at frivillige avtaler i svært stor eller stor grad er et hensiktsmessig virkemiddel til å nå målene med denne satsingen. Det er imidlertid en noe mer avdempet holdning til dette i de produktive jordbruksområdene og i fjell- og seterområder. For ett av de store seterområdene viser intervjuer at det har vært en viss skepsis til satsingen som helhet, bl.a. pga. tidligere erfaringer med verneplaner og verneplanprosesser. Dette kan også påvirke holdningen til frivillige avtaler, men som vi ser senere så er de som inngår slike avtaler positive også der.

Tabell 44 viser resultatet fra tilsvarende spørsmål til offentlige aktører og næringsorganisasjoner mht om de anser frivillige avtaler som et hensiktsmessig virkemiddel til å realisere målene om forvaltning og skjøtsel av utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Tabellen viser at dette vurderes rimelig likt av forvaltningen og næringsorganisasjonene, men det ser ut som om næringsorganisasjonene vurderer dette noe mer positivt. Rundt 90 prosent mener at frivillige avtaler i svært stor eller stor grad er et hensiktsmessig virkemiddel for å realisere mål om forvaltning og skjøtsel i utvalgte kulturlandskap. Dette er noe høyere enn hva en finner blant grunneiere mfl.

Tabell 44. Frivillige avtaler som virkemiddel for å realisere mål og skjøtsel. Offentlige aktører mfl.

	Svært stor grad	Stor grad	Middels grad	Liten grad	Svært liten grad	N
Forvaltning	46	37	13	4	0	54
Næringsorganisasjoner	53	42	5	0	0	19
Alle	48	38	11	3	0	73

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«Vet ikke» er utelatt.

Grunneiere mfl. ble spurt om det som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er inngått en *frivillig avtale om forvaltningen av eiendommen som du eier, disponerer eller har rettigheter til*. Resultatet er presentert i Tabell 45. Tabellen viser at knapt 2/3 av grunneiere mfl. har inngått en frivillig avtale (om skjøtsel). Med unntak av fjell- og seterbygder har mellom vel 70 og 85 prosent av de grunneiere mfl. som har besvart undersøkelsen inngått en frivillig avtale. Det er klart færre som inngår slike avtaler i fjell- og seterområder, hvilket i praksis vil si Vangrøftdalen - Kjurrudalen og Budal.

Tabell 45. Grunneiere mfl. sitt svar på om det er inngått en frivillig avtale på deres eiendom, etter type område. Prosent.

	Ja	Nei, det er heller ikke startet slikt arbeid	Nei, men den er under utarbeiding	N
Produktive jordbruksområder	73	24	3	33
Fjell- og seterområder	46	51	3	61
Dal- og fjordområder	68	27	5	22
Kystområder	85	12	4	26
Små områder	82	9	9	11
Alle områder	64	32	4	153

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Ikke aktuelt» og «vet ikke» er utelatt.

Det er vanskelig å si hvorfor det er færre avtaler i fjell- og seterområder. Slike avtaler burde være særlig aktuelle i bl.a. Vangrøftdalen - Kjurrudalen som har frodige beiter og en hurtig gjengroing. Det kan være at korte sesonger eller andre landskapsmessige eller klimatiske forhold, type eiendomsrett m.m. fører til at slike avtaler er mindre ettertraktet i denne typen områder. Intervjuer viser at en i det nevnte området har kompliserte rettighetsforhold i form av kløyvde rettigheter og det kan ifølge dem medføre at grunneiere mfl. er tilbakeholdne med å ønske en slik avtale. En skepsis fra grunneiere etter diskusjoner omkring vern og at det er landskapsvernområder kan også begrense interessen. Materialet fra Hedmark tyder på at det er god informasjon om mulighetene til å søke. Dal- og fjellområder har også en lavere andel frivillige avtaler enn andre områdetyper.

Tilsvarende spørsmål om frivillige avtaler er stilt offentlige aktører mfl. Resultatet er presentert i Tabell 46. Den tabellen viser at omlag 80 prosent av de offentlige aktørene sier det er inngått en eller flere frivillige avtaler innenfor de utvalgte områdene.

Tabell 46. Offentlig aktører mfl. sitt svar på om det er inngått frivillige avtaler. Prosent.

	Ja	Nei, det er heller ikke startet slikt arbeid	Nei, men den er under utarbeiding	N
Forvaltning	78	12	10	49
Næringsorganisasjoner	88	0	13	8
Alle	79	11	11	57

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

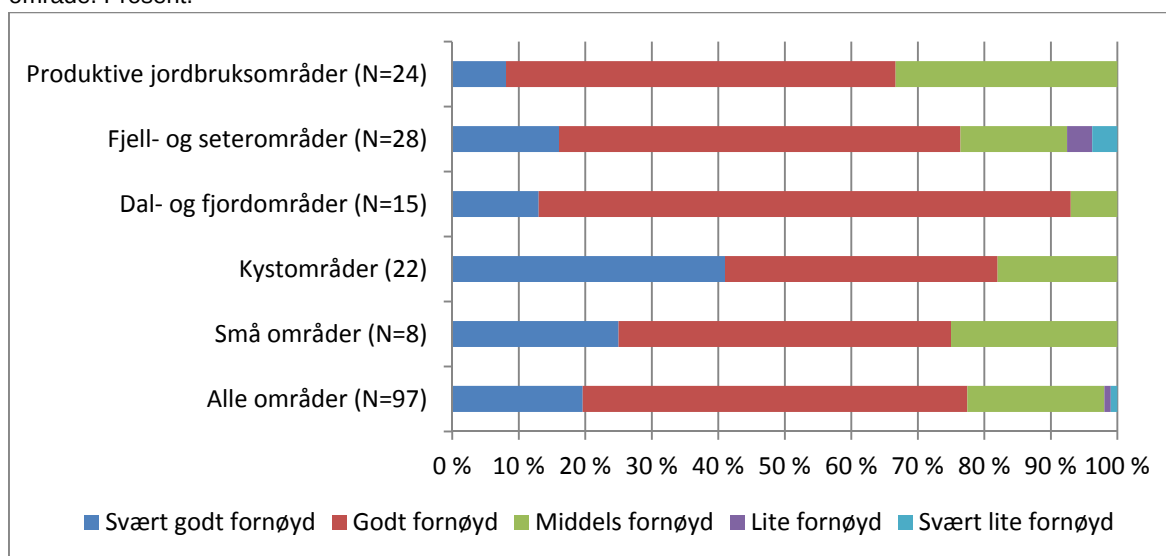
«Ikke aktuelt» og «vet ikke» er utelatt.

Grunneiere mfl. ble spurt om tilfredshet med den frivillige avtalen. Resultatet er presentert i Figur 10. Resultatet viser at nesten 80 prosent av de som har inngått en frivillig avtale er svært godt eller godt fornøyd med avtalen. Dette gjelder også i hovedsak når en ser tilfredshet i forhold til type område. Unntaket er produktive jordbruksområder, som synes å ha en noe lavere tilfredshet enn de andre. Det går også fram at selv om det er en mindre andel avtaler i fjell- og seterområder, jf. Tabell 45, så er de som har inngått en slik avtale godt fornøyd.

En kommentar gitt fra offentlige aktører mfl. kan belyse grad av tilfredshet:

Avtalene ivaretar grunneiernes interesse på en god måte. De gir en god føring slik at grunneierne får et eierforhold til avtalene.

Figur 10. Grunneierne mfl. som har inngått en avtale sin tilfredshet med den frivillige avtalen, etter type område. Prosent.

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» er utelatt.

I kommentarer og ved intervjuer kommer det fram en del utfyllende opplysninger. Blant disse er at avtaleperioder på 4-5 år er for kort, det er også varierende hvor fornøyd en er med timeprisen for arbeidet. Ved rydding ligger det usikkerhet mht hva en i en avtale kan

mene med «tilfredsstillende», og det kan da være lett at det legges ned mer arbeid enn stipulert. Mange får ikke ryddet så mye som ønskelig pga. begrensede midler til rådighet for denne typen tiltak.

I ett område mener en grunneier som er intervjuet at det tar for lang tid å utarbeide skjøtselsplanen, en rapporterer 1 ½ år. Forutsetningen på søknadstidspunkt kan da ha endret seg, f.eks. mht driftsform og arbeidshjelp. Det siste nevnes også av andre som er intervjuet. Videre er det påpekt at dersom en vil ha større effektivitet så burde maskinell rydding brukes i større grad, selv om dette en kort periode etter gjennomføring er mindre pent. Ved maskinell rydding ryddes vesentlig større områder raskere enn ved manuell rydding. Det påpekes også at regler om at det bare er ens egne dyr som kan brukes til beite er en begrensende faktor og at en kunne fått større utbytte av beitingen dersom det ble tillatt å leie ut beiter som er ryddet til andre gårdbrukere og deres dyr. Begrensningen ligger imidlertid i dette tilfellet ikke i frivillige avtaler som ordning, men er knyttet til avtaler om produksjonstilskudd i jordbruket. I andre områder virker det som dette ikke er samme begrensning, da dyr fra nabo-bygda hentes inn for å bruke beiteområdene.

Årsaker til at det ikke er inngått frivillige avtaler

I undersøkelsen ble respondentene spurt om hvorfor de ikke har inngått en frivillig avtale. Flere valg var tillatt. Blant de 195 som er med i utvalget svarte 14 at det var for tidlig i arbeidet i forhold til deres område. 11 svarte at manglende skjøtselsplan var en årsak mens 9 mente det ikke var behov for en frivillig avtale på deres eiendom. 13 respondenter visste ikke hvorfor de ikke hadde en frivillig avtale.

6.3 Planlegging og gjennomføring av tiltak

124 av de grunneiere mfl. som har besvart undersøkelsen har planlagt, igangsatt eller gjennomført et tiltak. Av disse har 109 grunneiere mfl. igangsatt eller gjennomførte tiltak, dvs. 61 prosent.

Tabell 47 viser at det er færrest som har igangsatt tiltak i fjell- og seterområder og produktive jordbruksområder. For fjell- og seterområdene kan en lav andel grunneiere mfl. med tiltak være påvirket av det som er nevnt i kapittel 6.2. For produktive jordbruksområder kan det være at mye av arealet er i produksjon og at det ikke er et så stort behov for tiltak som i andre typer områder, som kanskje er mer «museale» i driftsform og behov.

Tabell 47. Grunneiere sitt svar på om det er planlagt eller gjennomført tiltak i forbindelse med satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket på eiendommen som de eier, disponerer eller har rettighet til, etter type område. Prosent.

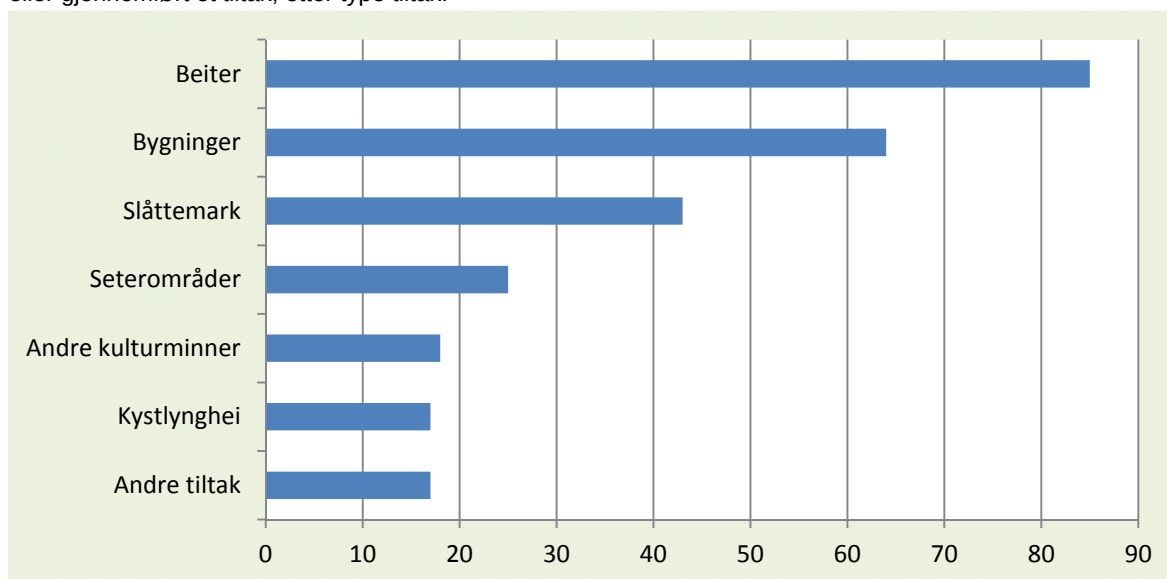
	Ja, tiltak er planlagt og igangsatt/gjennomført	Ja, men foreløpig er de bare planlagt	Nei, det er ikke planlagt tiltak	N
Produktive jordbruksområder	56	8	36	39
Fjell- og seterområder	46	9	45	74
Dal- og fjordområder	76	8	16	25
Kystområder	83	7	10	29
Små områder	91	9	0	11
Alle områder	61	8	30	178

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» er utelatt.

Figur 11 viser at ifølge respondenter som har igangsatt eller gjennomført tiltak så er det flest som har igangsatt tiltak i forhold til beiter og bygninger. Spørsmålet om tiltak var ikke avgrenset til en spesiell periode.

Figur 11. Hvilke typer områder eller objekter som tiltakene gjelder. Antall grunneiere mfl. som har igangsatt eller gjennomført et tiltak, etter type tiltak.

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

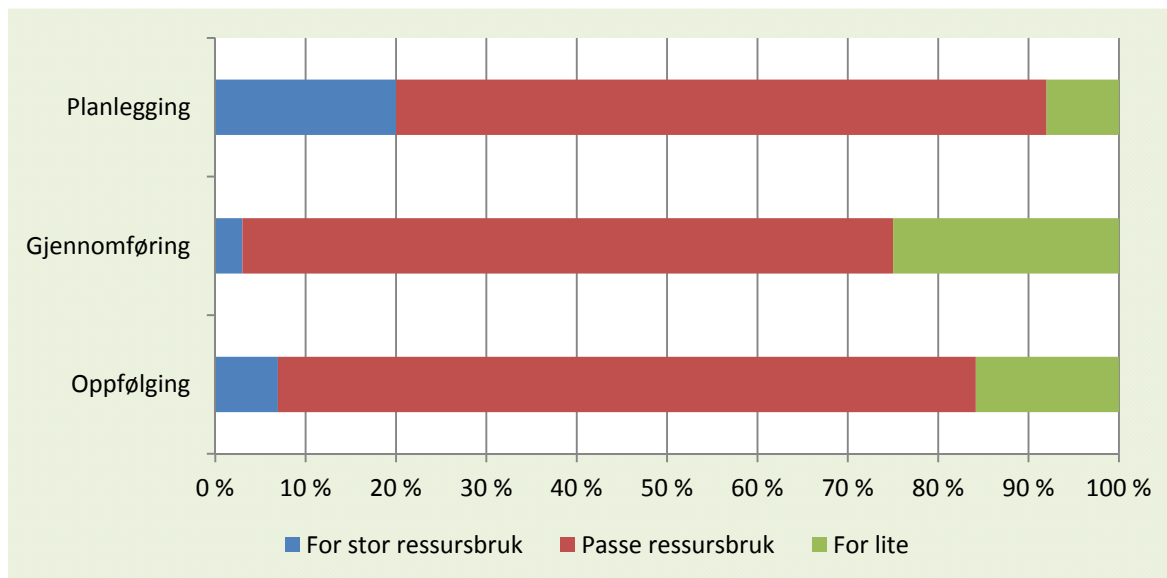
Ressursbruk i forbindelse med planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak

Grunneiere mfl. ble bedt om synspunkter på den samla ressursbruken²⁰ i forbindelse med henholdsvis planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak. Figur 12 viser at respondentene i hovedsak er tilfredse med ressursbruken i de ulike fasene. Likevel synes en del at det brukes noe for mye på planlegging og for lite til gjennomføring og oppfølging.

²⁰ Samla ressursbruk var i spørreskjemaet definert som «den samla bruken av tilførte midler i form av penger og arbeidsinnsats fra både private og offentlige»

Dette er også et syn som kommer fram i kommentarer til dette spørsmålet. Ved intervjuer kommer det også fram at de ønsker mer ressurser direkte til gjennomføring og oppfølging.

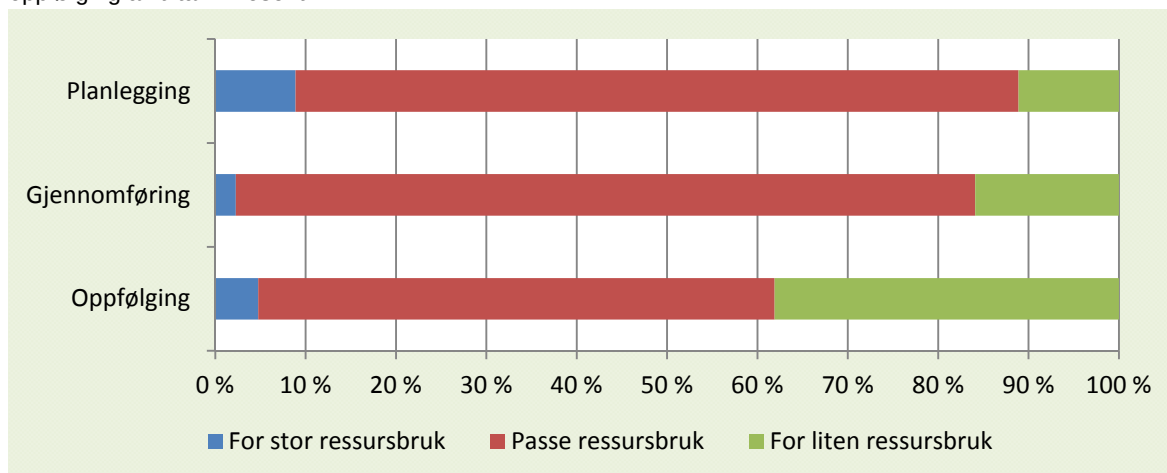
Figur 12. Grunneiere m.fl. sitt syn på ressursbruk til henholdsvis planlegging, gjennomføring og oppfølging. Prosent.

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«Vet ikke» er utelatt.

Tilsvarende ble også offentlige aktører og bondeorganisasjoner spurt om den samlede ressursbruken i forbindelse med henholdsvis planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak. Resultatet er presentert i Figur 13. Det er visse fellestrekk med hva grunneiere mfl. mener. Et interessant resultat er at i underkant av 40 prosent av respondentene fra forvaltning mfl. synes det er for liten ressursbruk knyttet til oppfølging av tiltak.

Figur 13. Offentlige aktører mfl. syn på ressursbruk til henholdsvis planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak. Prosent.

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.
«Vet ikke» er utelatt.

Vi har forsøkt å se nærmere på ressursbruken i forhold til type tiltak som er gjennomført ved å *forutsette at den som svarer ifølge egne opplysninger har gjennomført tiltak det nevnte tiltak*. I Tabell 48 til Tabell 50 er resultatene presentert. Ut fra dette ser vi ingen klare trekk om for stor ressursbruk til planlegging er knyttet til bestemte typer tiltak.

Tabell 48. Ressursbruk i planleggingsfasen for ulike typer områder/tiltak. Prosent.

	For stor	Passe	For liten	N
På beite	21	74	5	78
På setra	15	79	5	19
I kystlynghei	0	88	13	16
For slåttemark	19	76	5	41
For bygninger	25	71	4	55
For andre kulturminner	17	82	0	17
Andre	7	73	20	15
Alle typer områder/tiltak	19	76	6	241

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«Vet ikke» er utelatt.

Tabell 49 viser at i overkant av 70 prosent synes at det er passe ressursbruk i gjennomføringsfasen i for de ulike typene tiltak, mens i underkant av 30 prosent av respondentene synes det er for lite ressursbruk i gjennomføringsfasen i forhold til de fleste typer tiltak.

Tabell 49. Ressursbruk i gjennomføringsfasen for ulike typer områder/tiltak. Prosent.

	For stor	Passe	For liten	N
På beite	1	77	22	77
På setra	0	68	32	19
I kystlynghei	0	75	25	16
For slåttemark	2	67	27	41
For bygninger	4	68	28	57
For andre kulturminner	0	100	0	17
Andre	0	67	33	15
Alle typer områder/tiltak	2	74	24	241

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«Vet ikke» er utelatt.

Tabell 50 viser at hovedtrekket er at det er passe ressursbruk i forhold til oppfølging for alle de ulike typene tiltak, men at ressursbruken kanskje er for liten i forhold til oppfølging av slåttemark og kystlynghei. Dette er et tema som dukker opp i intervjuer med folk som gjennomfører denne typen tiltak; de spør seg hvordan det skal bli med oppfølgingsfasen.

Tabell 50. Ressursbruk i forbindelse med oppfølging av tiltak for ulike typer områder/tiltak. Prosent.

	For stor	Passe	For liten	N
På beite	8	80	12	75
På setra	5	89	5	19
I kystlynghei	0	75	25	16
For slåttemark	5	74	21	39
For bygninger	10	81	10	52
For andre kulturminner	0	82	18	17
Andre	0	80	20	15
Alle typer områder/tiltak	6	80	14	233

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«Vet ikke» er utelatt.

6.4 Er nivået på tilskuddene hensiktsmessig for ulike tiltak?

Grunneiere mfl. ble spurt om «I hvilken grad oppfatter du at det er samsvar mellom den økonomiske støtten du er innvilget fra satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og omfanget på tiltaket som skal gjennomføres?». Resultatet er presentert i Tabell 51. Av tabellen framgår at for de ulike typene tiltak synes omkring 80 prosent at det er veldig godt eller godt samsvar mellom tilskuddet fra utvalgte kulturlandskap og omfanget av tiltaket. Det er imidlertid variasjoner tiltakene i mellom og det synes å være dårligst samsvar mellom bygningstiltak og de tildelte midlene fra satsingen. Tiltak i forbindelse med kystlynghei synes å ha best samsvar. Tabellen viser ikke i hvilken grad det skjer en samfinansiering med andre tiltak.

Tabell 51. Grunneiere mfl. sin oppfatning av samsvar mellom tilskudd fra utvalgte kulturlandskap og omfanget på tiltaket som skal gjennomføres. Prosent.

	Veldig godt samsvar	Godt samsvar	Lite samsvar	N
På beite	14	67	19	99
På setra	3	76	21	33
I kystlynghei	19	69	13	16
For slåttemark	21	57	21	42
For bygninger	13	55	31	58
For andre kulturminner	38	44	19	16
Alle typer områder/tiltak	16	63	22	274

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«Ikke aktuelt» og «vet ikke» er utelatt.

Tilsvarende spørsmål ble stilt til offentlige aktører mfl. Resultatet er presentert i Tabell 52. Som for grunneiere synes det å være en oppfatning av at det er dårligs samsvar mellom tilskudd og tiltak på bygninger.

Tabell 52 Offentlige aktører mfl. sin oppfatning av samsvar mellom tilskudd fra utvalgte kulturlandskap og omfanget på tiltaket som skal gjennomføres. Prosent.

	Veldig godt samsvar	Godt samsvar	Lite samsvar	N
På beite	24	66	10	62
På setra	7	79	14	14
I kystlynghei	23	59	18	22
For slåttemark	26	57	17	47
For bygninger	11	56	33	55
For andre kulturminner	7	66	27	44

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«Ikke aktuelt» og «vet ikke» er utelatt.

6.5 Forvaltning av tilskudd og administrative rutiner

6.5.1 Hvordan er arbeidsdeling og ressursbruk mellom ulike aktører når det gjelder forvaltning av tilskuddsordning

Sekretariatets rapportering for 2012 (s. 10-11) beskriver tilskuddsforvaltningen slik, og dette synes som en god beskrivelse av dagens hovedtrekk:

Rapporteringen fra fylkene viser at godtgjørelsen for prioriterte tiltak gjennomgående er nedfelt i avtalene mellom grunneiere/drivere og FM. Tilskuddene utbetales fra FM, som i de fleste tilfeller samler opp søknader og anmodninger om utbetaling etter en forutgående prosess mellom grunneierrepresentanter og kommunen. Nord-Trøndelag har organisert tilskuddsforvaltningen på en måte som er representativ for mange andre av områdene. FMLA har sekretariats- og koordineringsansvar. De utarbeider søknadsskjema, retningslinjer for tilskudd og sjekklister for årlig godtgjørelse. Alle søknader går via kommunen før de blir behandlet av FMLA. FMLA fører også regnskap og foretar utbetalinger. FMLA har hovedansvaret for organisering av samarbeidsgruppa/kontaktorganet for regionalt/lokalt samarbeid og saksforberedelse til møter. I 2012 gikk lederværet i samarbeidsgruppa over fra FMLA til kommunen ved ordføreren. Grunneiere har fått tydeligere ansvar for å koordinere sine interesser og fremme dem i møtene. Samarbeidsgruppa har rådgivende funksjon. FMLA har ansvar for vedtak om tilskudd og utbetalinger.

I enkelte av områdene har kommunen en eksplisitt koordinator- og kvalitetssikringsrolle. Valle kommune i Aust-Agder (området Rygnestad-Flateland) er eksempel på det. Her foretar kommunen også utbetalingen av midlene.

Det er ikke mulig å beskrive klare alternative modeller for hvordan tilskuddsordningen er organisert, og det er ulike varianter på ulike deler av tilskuddsordningen. I Hedmark er det f.eks. kommunen som annonserer at det vil komme en utlysning. Frist for søknad er 1.mai. Søknadsskjemaet er forholdsvis likt SMIL-skjemaet slik at det skal være «kjent» og enkelt å fylle ut. Etter en runde i forhold til planer i kommunen og nasjonalparkstyret blir de ulike

tiltakene lagt fram for arbeidsgruppa, som har representanter for flere lag og foreninger. De kan også fremme egne forslag. Det blir så en prioritering innenfor de rammer som er tilgjengelige. Tabell 53 viser at relativt mange ikke vet om det er lett eller vanskelig å få økonomisk støtte. Det kan signalisere en barriere mot å søke, men det kan også være at det ikke er relevant. Blant de som kan si noe synes vel 75 prosent at det er lett å få økonomisk støtte, men igjen er det en lavere andel i fjell- og seterområder. Vi tolker hovedtallene her til at man har et system som fungerer godt i forhold til å få økonomisk støtte. Intervjuer støtter opp om dette.

Tabell 53. Respondentenes oppfatning av om det er lett eller vanskelig å få økonomisk støtte via satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

	Svært lett	Lett	Vanskelig	Vet ikke	N
Produktive jordbruksområder	0	60	19	21	42
Fjell- og seterområder	2	49	13	36	84
Dal- og fjordområder	0	68	20	12	25
Kystområder	7	68	21	4	28
Små områder	8	67	8	17	12
Alle områder	3	58	16	24	191

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

Offentlig aktører mfl. ble også spurt om det var lett å få økonomisk støtte via satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Resultatet er presentert i Tabell 54. Av tabellen framgår at de i stor grad mener det er svært lett eller lett å få økonomisk støtte via satsingen.

Tabell 54 Offentlige aktører mfl. sin oppfatning av om det er lett eller vanskelig å få økonomisk støtte via satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Prosent.

	Svært lett	Lett	Vanskelig	N
Fylket	6	66	28	32
Kommunen	6	88	6	16
Næringsorganisasjoner i landbruket	0	100	0	10

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«Vet ikke» er utelatt.

Veiledning og råd i forbindelse med planlegging av tiltak

Grunneierne ble også stilt spørsmål om de får tilstrekkelig med veiledning og råd i forbindelse med planlegging og gjennomføring av tiltak. Resultatene er presentert i Tabell 55 og Tabell 56.

Tabell 55 viser at 70 - 80 prosent av de som har planlagt et tiltak får bra eller meget bra veiledning og råd i forbindelse tiltaket. Kystområdene er mest tilfreds med den råd og veiledning de får.

Tabell 55. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet: «Jeg får tilstrekkelig veiledning og råd i forbindelse med planlegging av tiltak», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	9	74	17	23
Fjell- og seterområder	16	58	26	31
Dal- og fjordområder	13	69	19	16
Kystområder	36	50	14	22
Små områder	9	63	27	11
Alle områder	17	62	20	103

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«For tidlig», «ikke aktuelt» og «vet ikke» er utelatt.

Det forutsettes at grunneier mfl. har besvart at tiltaket er «planlagt og igangsatt/gjennomført» eller at det foreløpig bare er planlagt.

Tabell 56 viser at 85 - 90 prosent av respondentene i de ulike områdetypene får bra eller meget bra veiledning i forbindelse med gjennomføring av tiltak god nok. Grunneiere mfl. fra fjell- og seterområder seg ut mht at de synes de får dårlig veiledning i forbindelse med gjennomføring av tiltak.

Tabell 56. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet «Jeg får tilstrekkelig veiledning og rådgivning i forbindelse med gjennomføring av tiltak», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	5	80	15	20
Fjell- og seterområder	13	52	34	23
Dal- og fjordområder	20	67	13	15
Kystområder	48	43	10	21
Små områder	22	56	22	9
Alle områder	22	59	19	88

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«For tidlig», «ikke aktuelt» og «vet ikke» betraktes som ubesvart.

Det forutsettes at grunneier mfl. har besvart at tiltaket er planlagt, igangsatt/gjennomført.

I Tabell 57 er resultatet av tilsvarende spørsmål stilt til offentlige aktører mfl. Disse er i noe større grad enn grunneiere mfl. tilfredse med den veiledning og de råd som gis i forbindelse med planlegging og gjennomføring av tiltak.

Tabell 57. Offentlige aktører mfl. og deres syn på veiledning og råd i forbindelse med planlegging og gjennomføring av tiltak. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Det gis tilstrekkelig veiledning og rådgivning i forbindelse med planlegging av tiltak	18	70	12	60
Det gis tilstrekkelig veiledning og rådgivning i forbindelse med gjennomføring av tiltak	16	75	10	63

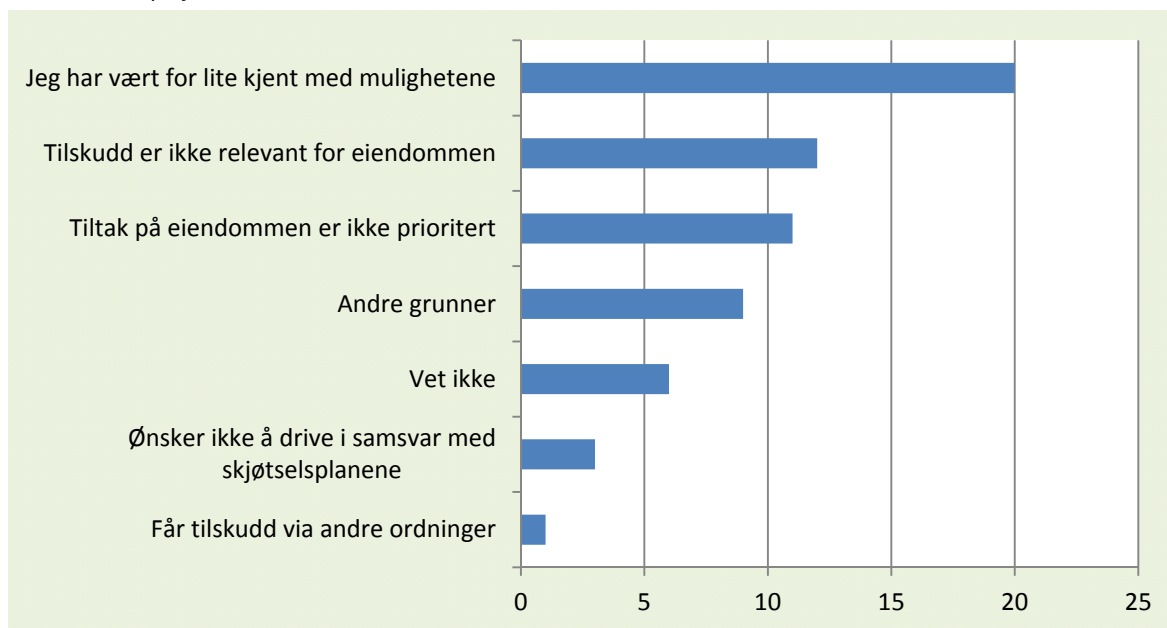
Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«For tidlig», «ikke aktuelt» og «vet ikke» er utelatt.

Årsaker til at grunneiere mfl. ikke er tildelt tilskudd via satsingen

Vi har også spurt om hvorfor man ikke er tildelt tilskudd via satsingen. Resultatet er presentert i Figur 14. Den viser at årsaken flest oppgir er at de har vært for lite kjent med ordningen, at tilskudd ikke er relevante for eiendommen og at tiltak på deres eiendom ikke er prioritert.

Figur 14. Grunneiere mfl. sine oppfatninger av hvorfor de ikke er tildelt midler via satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Antall.

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere

6.6 Samfinansiering med andre midler

Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket skal være med å utfylle andre ordninger, dvs. den er i tillegg til og ikke istedenfor. Sett i en slik sammenheng, er det interessant å se nærmere på i hvilken grad det er samfinansiering med andre ordninger for tiltak innenfor de utvalgte områdene.

Tabell 58 viser at 1/3 av respondentene er innvilget tilskudd fra andre ordninger enn satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Dal- og fjordområder ligger høyest i antall, mens det er færrest innvilgninger av tilskudd fra andre ordninger blant respondenter i fjell- og seterområder. For fjell- og seterområder er det et spørsmål om de f.eks. har inkludert det setertilskuddet som gis over RMP i forbindelse med setring i Hedmark, altså at RMP er underrapportert. I forhold til dette er det også viktig å være klar over at i enkelte områder, som Vest-Lista, så gis det UKL-tilskudd og RMP-midler til det utvalgte området. Disse to utfyller hverandre. SMIL-midler kanaliseres til andre deler av Vest-Agder. Der svarte en som ble intervjuet om UKL- midlene at «dette er bedre enn SMIL-midler».

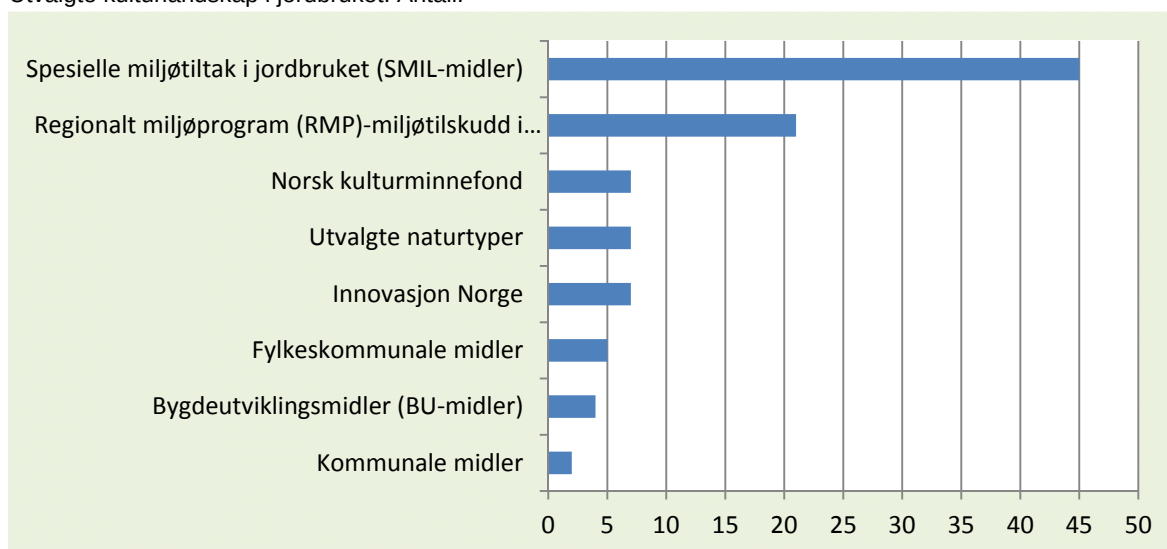
Tabell 58. Grunneiere mfl. sin vurdering av om de har fått tilskudd til å gjennomføre tiltak fra andre ordninger enn utvalgte kulturlandskap. Prosent.

	Fått tilskudd fra andre ordninger	Ikke fått tilskudd fra andre ordninger	N
Produktive jordbruksområder	39	61	41
Fjell- og seterområder	27	73	81
Dal- og fjordområder	52	48	27
Kystområder	45	55	29
Små områder	45	55	11
Alle områder	37	63	189

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere
«Vet ikke» er utelatt.

Figur 15 viser hvilke ordninger det skjer en samfinansiering med. Av figuren framgår at det særlig skjer en samfinansiering med SMIL-midler, men også med RMP. Dette stemmer med den nasjonale oversikten over andre typer tilskudd, se kapittel 4, selv om den ikke skiller mellom SMIL-midler og RMP-midler. Den nasjonale oversikten angir det totale beløpet per år, og det varierer. Den gir heller ikke antall tiltak som er gjennomført. På tross av det tyder en sammenligning av de nasjonale tall og det som kommer fram i Figur 15 at særlig utvalgte naturtyper er underrepresentert i den oversikten som Figur 15 gir fordi andel finansiert via utvalgte naturtyper er større i den nasjonale oversikten.

Figur 15. Grunneiere sin vurdering av om de har fått tilskudd til tiltak fra andre ordninger enn satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Antall.

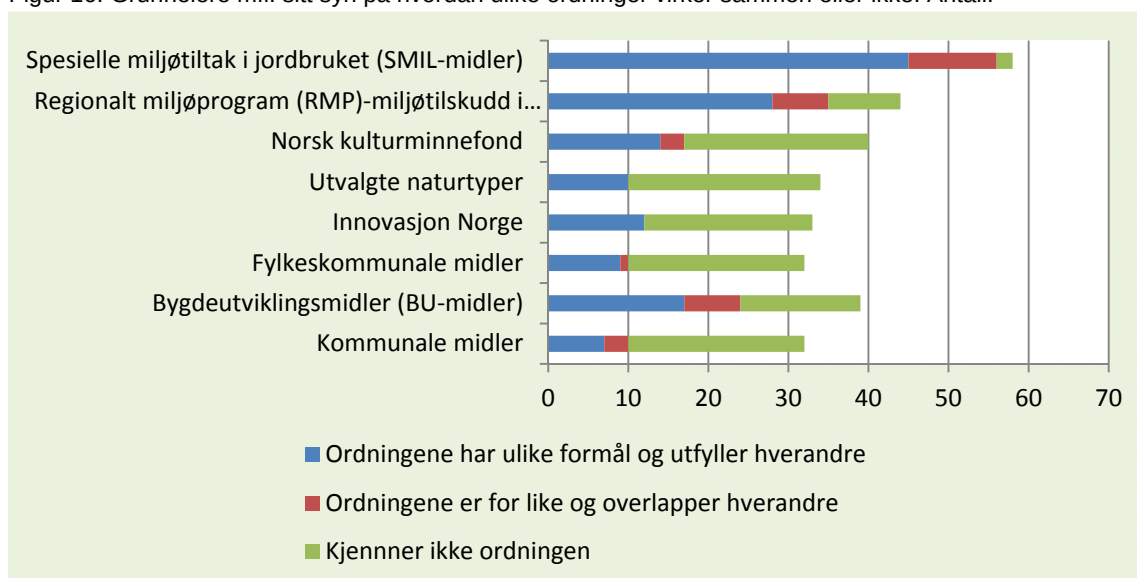
Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere
Det var mulig med flere valg.

Grunneiere mfl. ble spurt om hvordan de vurderer denne satsingen i forhold til andre virkemidler. Resultatet er presentert i Figur 16. Denne viser at respondentene mener at de ulike ordningene stort sett utfyller hverandre heller enn at de overlapper, selv om en andel også mener det siste. Et annet trekk er at grunneiere mfl. ikke kjenner til en del ordninger som kunne vært relevante, som RMP, Norsk Kulturminnefond og Utvalgte naturtyper. Det

siste er imidlertid en relativt ny ordning. Likevel kan det her være større muligheter for samspill enn det som utnyttes i dag. Selv om det kan være et spørsmål om i hvilken grad de aktuelle får med seg relevant informasjon, så tyder resultatene på at det her er et potensial for bedre formidling.

Tallene fra Figur 15 og Figur 16 sammenfaller med det vi fant ved intervjuene nemlig at det er en del samfinansiering, men at en synes de ulike ordningene heller utfyller hverandre enn overlapper.

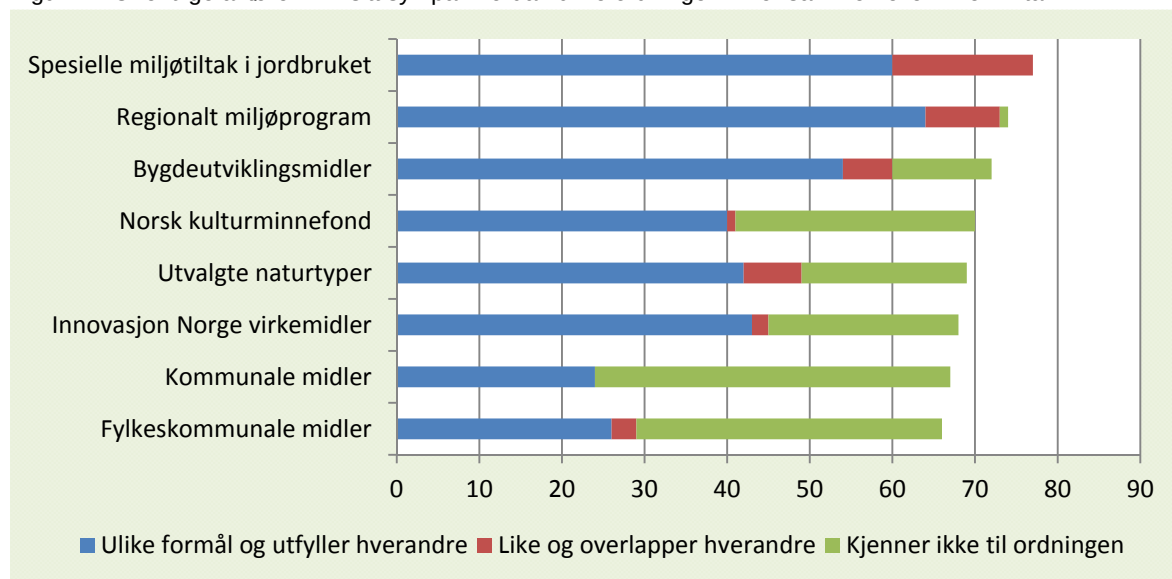
Figur 16. Grunneiere mfl. sitt syn på hvordan ulike ordninger virker sammen eller ikke. Antall.

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere. Et valg per ordning var mulig.

Figur 17 viser resultatet av et tilsvarende spørsmål presentert for offentlige aktører mfl. Av denne figuren framgår det at de aller fleste, 60 respondenter, mener at SMIL-ordningen og Utvalgte kulturlandskap har ulike formål og utfyller hverandre. Antallet som mener ordningene er like og overlapper hverandre er mindre for regionalt miljøprogram sammenlignet med SMIL-ordningen. Et interessant trekk er at relativt mange oppgir at de ikke kjenner til en del ordninger, for eksempel Norsk Kulturminnefond, Innovasjon Norge sine virkemidler, fylkeskommunale og kommunale virkemidler. Informasjon om ulike ordninger, deres formål og innretning kan være noe en bør øke fokuset for å i bedre grad utnytte mulighetene disse til sammen utgjør.

Figur 17. Offentlige aktører mfl. sitt syn på hvordan ulike ordninger virker sammen eller ikke. Antall.

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.
Et valg per ordning var mulig.

7 MÅLOPPNÅELSE OG EFFEKT AV SATSINGEN

7.1 Er tiltakenes antall, omfang og innretning slik at miljøverdiene i de utvalgte områdene kan opprettholdes eller økes?

7.1.1 Generelt om miljøverdiene

Hva er «miljøverdiene» og når kan en si noe om dem?

Begrepet «miljøverdiene» er så sammensatt at det er vanskelig å gi et svar på om de er ivaretatt, og det har heller ikke vært et mål med denne evalueringen å si noe om dette. Vi har imidlertid forsøkt å spesifisere nærmere noen av de elementer som kan inngå i «miljøverdier», og hvordan disse vurderes. Også i den forbindelse er det spørsmål om f.eks. alt innen en kategori teller likt, eller har ulike verdi. Et annet problematisk aspekt slik vi ser det er at det trolig vil ta tid å få full effekt av forvaltningstiltak, altså at det nå også er for tidlig å si noe om dette.

På bakgrunn av dette er det også vanskelig å vurdere med sikkerhet og detaljert om «tiltakenes antall, omfang og innretning» er slik at «miljøverdiene i de utvalgte områdene kan opprettholdes eller økes». Dette blir enda mer komplisert når en skal si noe samlet om 22 områder, som hvert vil ha behov for en rekke ulike forvaltningstiltak, bl.a. avhengig av type areal, dets tilstand og målene for områdene.

Det er igangsatt en rekke registreringer i de ulike områdene for å kunne si noe mer om dette på sikt, og det er bl.a. av den grunn et tett forhold mellom forvaltningen og ulike kunnskaps- eller FoU-miljø.

For likevel å forsøke å nærme oss begrepet «miljøverdiene» og forholdet til tiltakene har vi i de følgende avsnitt delt «miljøverdiene» opp i ulike elementer og har sett på hvordan en vurderer dette fra forvaltnings og grunneiere mfl. sitt ståsted.

Fylkene anser verdiene som lå til grunn i hovedsak godt ivaretatt

Ifølge sekretariatets årsrapport for 2012 er det ifølge de fleste fylkene for tidlig å rapportere miljøeffektene av tiltakene. Til tross for det er vurderingen likevel at tilbakemeldingene fra fylkene viser at verdiene som lå til grunn for utvelgelsen av områdene blir godt ivaretatt²¹. Tiltakene blir kvalitetssikret ved befaringer og bistand fra fagmiljøer eller fagpersoner i forvaltningen. Utviklingen følges fra år til år, men ikke i form av en systematisk miljøovervåkning. Den årlige rapporteringen fra fylkene gir ifølge sekretariatet et bilde av måloppnåelsen. De antar at bedre statistikk etter hvert vil gi bedre grunnlag for å si noe om dette.

Ifølge fylkesmennenes rapporteringer er arbeidet med å ivareta verdiene i landskapet godt i gang, selv om det i mange tilfeller vil ta tid å komme opp på det de kaller «normalt vedlikeholdsnivå». Fylkene melder at for 19 av områdene blir verdiene som lå til grunn for valget av område godt ivaretatt. For tre områder blir verdiene bare delvis ivaretatt fordi det tar tid å kompensere for mange år med gjengroing og forfall. Et stort etterslep medfører at det fortsatt er viktige areal og kulturminner som ikke er ivaretatt.

Ivaretakelse av biologisk mangfold – slåttemark og beiter

Ifølge rapporteringen for 2012 rapporterer alle fylkene at satsingen har bidratt til å ta vare på det biologiske mangfoldet. Verdier som omtales er bl.a. truede arter, utvalgte og truede naturtyper med slåttemark og kystlynghei. Forholdsvis store arealer er blitt ryddet og tatt i bruk av beitedyr.

Tabell 59. Ivaretakelse av gamle slåttemarker og beiter på respondentens eiendom som følge av utvalgte kulturlandskap, etter type område. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	59	17	24	17
Fjell- og seterområder	38	34	28	56
Dal- og fjordområder	70	30	0	20
Kystområder	56	32	12	25
Små områder	75	25	0	12
Alle områder	52	30	18	130

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere
«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Tabell 59 og Tabell 60 viser at respondentene synes at en i stor grad har fått ivaretatt gamle slåttemarker og beiter både på egen eiendom og i området som helhet som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Det er forskjeller områdetypene i mellom, og dal- og fjordbygder ligger høyest. Fjell- og seterområder og produktive jordbruksområder har gjennomgående en lavere i tilfredshet enn andre typer områder. På den annen

²¹ Det er mulig at en her fra fylkene mener at de rette tiltak er igangsatt og at en dermed arbeider i riktig retning.

side så er det en tendens til at respondentene der er litt mer positive til ivaretagelse av slike områder i det utvalgte landskapet som helhet.

Tabell 60. Ivaretagelse av gamle slåttemark og beiter i området som helhet som følge av utvalgte kulturlandskap, etter type område. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	46	42	12	26
Fjell- og seterområder	39	39	22	64
Dal- og fjordområder	83	11	6	18
Kystområder	46	38	17	24
Små områder	64	36	0	11
Alle områder	49	36	15	143

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere
«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Analysen i Tabell 61 forutsetter at grunneiere m.fl. har fått et tiltak innen slåttemark eller beiter, og tabellen viser at de som har hatt slike tiltak i stor grad synes at en har fått ivarett slåttemark og beiter. Det er mye høyere score på dette enn dersom en som i Tabell 59 og Tabell 60 spør i forhold til egen eiendom eller området som helhet. Det er grunn til å tro at tallene i Tabell 61 er det som mest reflekterer ivaretagelsen av slåttemark eller beiter.

Tabell 61. Ivaretagelse av gamle slåttemark og beiter under forutsetning av tilskudd til tiltak i slåttemark eller beiter. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Tiltak slåttemark	74	23	3	31
Tiltak beiter	64	25	11	76
Samla slåttemark eller beiter	67	24	8	107

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere
«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Det forutsettes at grunneiere mfl. har hatt tiltak i forhold til slåttemark og beiter.

Tilsvarende ble offentlige aktører mfl. bedt å vurdere i hvilken grad satsingen har bidratt til å ivareta gamle slåttemark og beiter. 62 prosent av disse respondentene²² mener at satsingen i stor grad har bidratt til ivaretagelse av gamle slåttemark og beiter, mens 36 prosent mener at den i middels grad har bidratt til det.

Ivaretagelse av biologisk mangfold – naturmangfold

Grunneiere m.fl. ble også spurt om i hvilken grad satsingen har bidratt til ivaretagelse av naturmangfoldet på deres eiendom og for det utvalgte området som helhet. Resultatet er presentert i Tabell 62 og Tabell 63. Disse viser en totalt sett lavere score for biologisk mangfold dersom det måles mot slåttemark og beiter, og at dette i særlig grad slår ut for fjell- og seterområder. Begrepet naturmangfold er imidlertid vidt, kanskje for upresist, til at en bør legge for mye i det.

²² N=50

Tabell 62. Ivaretagelse av naturmangfoldet på respondentens eiendom som følge av utvalgte kulturlandskap, etter type område. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	38	46	17	24
Fjell- og seterområder	20	34	46	50
Dal- og fjordområder	41	35	24	17
Kystområder	61	30	9	23
Små områder	50	50	0	12
Alle områder	37	37	26	126

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

 Tabell 63. Ivaretagelse av naturmangfoldet i området som helhet som følge av utvalgte kulturlandskap, etter type område. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	25	59	16	32
Fjell- og seterområder	24	43	33	54
Dal- og fjordområder	58	26	16	19
Kystområder	61	26	13	23
Små områder	60	40	0	10
Alle områder	38	41	21	138

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Tilsvarende ble offentlige aktører mfl. bedt å vurdere i hvilken grad satsingen har bidratt til å ivareta naturmangfoldet. 58 prosent av respondentene²³ mener at satsingen i stor grad har bidratt til ivaretagelse av naturmangfoldet, mens 40 prosent mener at den i middels grad har bidratt til det.

Ivaretagelse av kulturminner

I årsrapportene fra fylkesmennene for 2012 opplyses det at det er ivaretatt kulturminner i 20 områder. Unntakene er Blomsøy-Hestøy og Skålvær (Nordland). I Nordland ble det i 2012 i påvente av oppdaterte faglige vurderinger ikke brukt midler fra satsingen til kulturminner. Fra Oppland rapporteres det at det tidligere er gjort mye på dette i området og at det derfor ikke er brukt tilskuddsmidler fra satsingen på kulturminner i 2012.

Fra rapporten for 2012 framgår at flere fylker de første årene har prioritert arealskjøtsel og har utsatt kostnadskrevende tiltak på kulturminner og bygninger. Noen områder er ikke ferdige med å kartlegge kulturminnene og tiltak er derfor ikke igangsatt.

Tabell 64 viser at de som har fått tilskudd i forhold til bygninger bare i 50 prosent av tilfellene synes at en i stor grad har fått ivaretatt dette som mål. Dette er lavere enn i forbindelse med slåttemark og beiter, men er likevel en relativt god måloppnåelse. At

²³ N=48

måloppnåelsen ikke er høyere, jf. tilfellet for slåttemark og beiter, kan skyldes at det er kostbart å ivareta bygninger og at en ikke har fått gjennomført ivaretakelsen i den grad som er ønskelig.

Tabell 64. Ivaretagelse av henholdsvis bygninger og andre kulturminner forutsatt at det er gjennomført tiltak innen hver av disse. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Bygninger	48	33	20	40
Andre kulturminner	50	36	14	14

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Tilsvarende ble offentlige aktører mfl. bedt å vurdere i hvilken grad satsingen har bidratt til å ivareta bygninger som kulturminner og andre kulturminner. Resultatet er presentert i Tabell 65. Når det gjelder bygninger som kulturminner er vurderingen fra offentlige aktører mfl. sammenfallende med vurderingen fra grunneiere mfl. Når det gjelder andre kulturminner er det noe avvik ved at en markant lavere andel av de offentlige ansatte og næringsorganisasjoner mener at satsingen i stor grad har bidratt til ivaretagelse av andre kulturminner. Samtidig er andelen som mener at den i liten grad har bidratt til dette større enn hos grunneierne mfl..

Tabell 65. Offentlige aktører mfl. og ivaretagelse av henholdsvis bygninger og andre kulturminner forutsatt at det er gjennomført tiltak innen hver av disse. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Bygninger	46	33	22	46
Andre kulturminner	28	47	26	47

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Bo og leve i Utvalgte kulturlandskapsområder

Grunneiere m.fl. ble bedt om å vurdere i hvilken grad satsingen har påvirket deres holdning og forhold til området. Resultatene er presentert i Tabell 66 til Tabell 69.

Tabell 66 og Figur 18 viser at grunneiere m.fl. er blitt mer stolte av *sin eiendom og området som helhet* som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket²⁴.

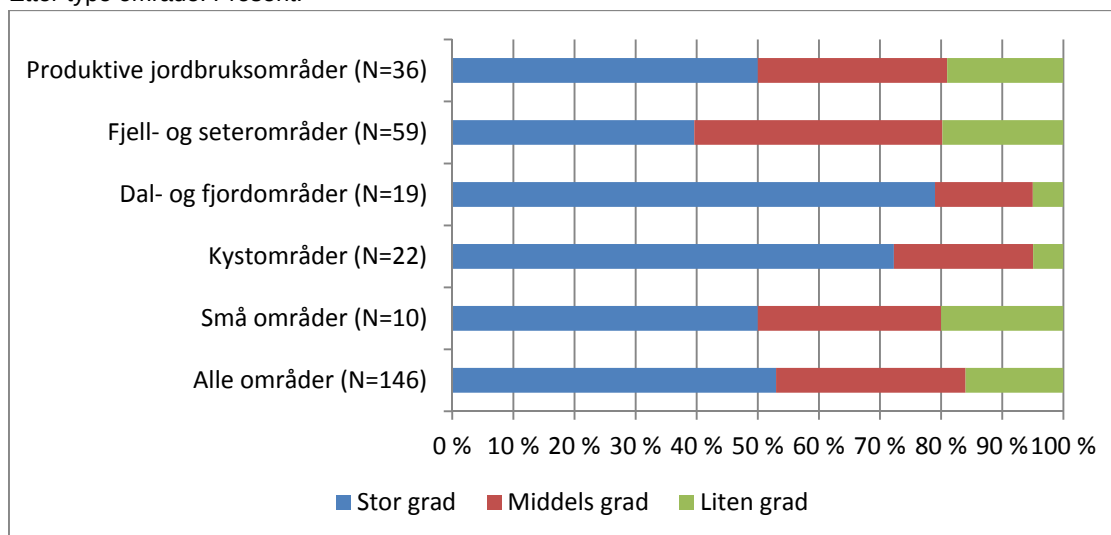
²⁴ I disse spørsmålene har vi ikke spurt om hvor stolt en grunneier var av sitt område før denne satsingen ble startet. Hvor stolt en var før kan påvirke en eventuelt økt stolthet som følge av satsingen. Dersom det f.eks. var slik at en grunneier var svært stolt av sitt område før denne satsingen så skal det kanskje mye til før stoltheten øker ytterligere som følge av at området blir med i utvalgte kulturlandskap.

Tabell 66. Økt stolthet for sin eiendom som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, etter type område.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	44	25	3	36
Fjell- og seterområder	37	37	26	57
Dal- og fjordområder	71	19	10	21
Kystområder	79	13	8	24
Små områder	58	33	8	12
Alle områder	52	34	14	150

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

 Figur 18. Økt stolthet for området som helhet som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket? Etter type område. Prosent.

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Ifølge sekretariatet oppsummering av rapporteringene for 2012 gir alle områdene tilbakemelding om at satsingen oppleves som positivt i områdene. I for eksempel Nordland meldes det om at interessen for skjøtsel og annen innsats øker blant grunneiere og andre i området. Gårdbrukere forteller at de får gode tilbakemeldinger fra bygdefolk på resultatene av arbeidet med rydding av skog og kratt.

I Nord-Trøndelag har satsingen ifølge den samme rapporteringen medført økt kunnskap, økt oppmerksomhet og mulig styrke økonomi. Det sies der at satsingen har bidratt til framtidstro og har hindret nedleggelse av bruk. To grunneiere har startet med utgangsau som direkte resultat av satsingen. I Oppland mener de at satsingen er viktig for grenda og har skapt mer samhold og en fellesskapsånd på tvers av andre skiller.

I Troms blir det i intervjuene fremtrukket en klar stolthet over at «deres» landskap er utvalgt. Dette må også ses i sammenheng med at en tidligere i liten grad trakk fram samisk

kultur, kulturminner og kulturlandskap som positivt. Grunneierne er vokst opp med en holdning om at deres bakgrunn og kultur var lite verdt. Med statusen som ett av få Utvalgt kulturlandskap er dette et tydelig signal fra samfunnet om verdien i landskapet og at dette må ivaretas.

I Akershus har flere grunneiere ifølge rapporteringene for 2012 blitt mer bevisste på og stolte av natur- og landskapsverdiene i området. Tidligere ble ravinene sett på som lite verdifulle og ufremkommelige. I Vestfold (Nøtterøy og Tjøme) har satsingen ført til økt stolthet og ny giv i området. Aktiviteten der startet rundt de to bebodde gårdsbrukene og har økt til å omfatte grunneiere på flere av de andre øyene. Steinssletta i Buskerud har vært og er preget av et aktivt landbruk. Satsingen har i liten grad påvirket dette. Derimot er trolig bevisstheten omkring områdets verdier økt, samt forståelsen og interessen for kulturlandskapet og tiltak knyttet til det.

Tabell 67 tyder på at respondentene i flere typer områder tenderer i retning av at utvalgte kulturlandskap har en positiv virkning på at de vil fortsette som aktive brukere. For noen områder slår dette positivt ut – som kystområdene, mens det for andre i liten grad påvirker. Dette spørsmålet må trolig, i større grad enn det forrige om stolthet, forstås i lys av at det er mange faktorer som påvirker om man vil fortsette som aktive brukere. Det er grunn til å anta at den generelle jordbrukspolitikken i større grad påvirker svarene for spørsmål av denne typen.

Tabell 67. Om grunneiere mfl. vil fortsette som aktive brukere som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, etter type område. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	48	19	33	27
Fjell- og seterområder	33	27	40	52
Dal- og fjordområder	36	43	21	14
Kystområder	82	9	9	22
Små områder	45	45	9	11
Alle områder	46	25	29	126

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Vi spurte også respondentene om de tror inkludering av eiendommen i utvalgte kulturlandskap vil føre til de vil fortsette å bo på eiendommen. Resultatet er presentert Tabell 68. Denne viser et sammensatt bilde, men at statusen som Utvalgte kulturlandskap synes å ha størst positiv virkning for respondenter i kystområdene mht om de vil fortsette å bo på eiendommen.

Tabell 68. Om grunneiere mfl. tror inkludering av eiendommen i utvalgte kulturlandskap vil føre til de vil fortsette å bo på eiendommen, etter type område. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	54	11	36	28
Fjell- og seterområder	41	20	39	44
Dal- og fjordområder	53	12	35	17
Kystområder	81	10	10	21
Små områder	38	38	25	8
Alle områder	53	16	31	118

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Grunneiere mfl. ble også bedt om å vurdere i hvilken grad inkludering av eiendommen i utvalgte kulturlandskap vil føre til at neste generasjon vil ta over. Tabell 69 tyder på at inkludering av eiendommen i utvalgte kulturlandskap kan øke sjansen for at neste generasjon vil overta i kystområdene. Det ser også ut til å styrke dette i produktive jordbruksområder. Tendensen er likevel at et generasjonsskifte i liten grad påvirkes av at området er inkludert i satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Som nevnt er det grunn til å anta at den generelle jordbrukspolitikken i større grad vil påvirke svarene for spørsmål av denne typen.

Tabell 69. Om grunneiere mfl. tror inkludering av eiendommen i utvalgte kulturlandskap vil føre til at neste generasjon vil ta over, etter type område. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	56	16	28	25
Fjell- og seterområder	36	15	48	39
Dal- og fjordområder	45	9	45	11
Kystområder	50	44	6	16
Små områder	16	0	83	6
Alle områder	43	19	38	97

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

En oppsummering av det som kommer fram i disse tabellene tyder på at de som bor i det utvalgte kulturlandskapet blir mer stolte av både sin eiendom og det utvalgte området som helhet som følge av satsingen. Derimot er det mindre tendens til at de andre forholdene ved det å leve og bo i det utvalgte kulturlandskapet påvirkes i samme grad. Det skyldes trolig at det er mange andre forhold som påvirker dette. Det er mulig å tenke seg en rekke sammenhenger mht hva som ligger bak svarene, men vi går ikke videre på det her. Når det gjelder typen områder så synes det som at grunneiere mfl. i kystområdene i større grad enn i andre områder påvirkes positivt av at eiendommen inngår i et utvalgt kulturlandskap i jordbruket.

Tilsvarende ble offentlige aktører mfl. bedt å vurdere i hvilken grad satsingen har bidratt til økt stolthet for området, at folk vil fortsette som aktive brukere, at det blir mindre fraflytting etc. Resultatet er presentert i Tabell 70. Det er særlig økt stolthet for området som skiller seg ut. Hele 76 prosent mener at satsingen i stor grad har bidratt til økt stolthet for området, mens 22 prosent mener det er tilfelle i middels grad. Resultatet for de andre påstandene er mindre entydige.

Tabell 70. Offentlige aktører mfl. sin vurdering i forhold til økt stolthet etc som følge av satsingen. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Økt stolthet for området	76	22	2	54
At folk fortsetter som aktive brukere	40	38	23	40
At det blir mindre fraflytting fra området	25	21	54	28
At det blir mer attraktivt å kjøpe eiendom i området	8	46	46	26
At nye generasjoner vil ta over	14	54	32	28

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Videreutvikling av jordbruket

Respondentene ble bedt om å vurdere i hvilken grad satsingen legger til rette for jordbruksbasert næringsutvikling. De ble også bedt om å vurdere om satsingen legger hindringer for videre utvikling.

Hovedtrenden, jf. Tabell 71, er at grunneiere mfl. mener forvaltningen av det utvalgte området legger til rette for jordbruksbasert næringsutvikling, og at dette spesielt er tilfellet i kystområdene. Tilsvarende for offentlige aktører mfl.²⁵ er at 93 prosent mener forvaltningen av det utvalgte området legger til rette for jordbruksbasert næringsutvikling.

Tabell 71. Grunneiere mfl. sitt svar på utsagnet. «Forvaltningen av det utvalgte området legger til rette for jordbruksbasert næringsutvikling», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	14	57	29	28
Fjell- og seterområder	15	53	33	55
Dal- og fjordområder	13	60	27	15
Kystområder	52	33	14	21
Små områder	0	67	33	6
Alle områder	20	52	28	125

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Tabell 72 viser at inkludering av en eiendom i satsingen Utvalgte kulturlandskap i liten grad har hindret drift og utvikling av vedkommende sin eiendom. Det er imidlertid langt

²⁵ N=37

færre som har svart på dette punktet enn for de øvrige. De offentlige aktører mfl.²⁶. underbygger dette ved at 93 prosent mener at satsingen i liten grad har hindret drift og utvikling. Ved intervjuer med grunneiere fremheves det at det er viktig at denne satsingen ikke hindrer den videre utvikling av jordbruket, og at en ikke via satsingen får «klausuler» som hinder drift og den videre modernisering. Det er ifølge dem den aktive jordbruksdriften som er en forutsetning for at dette landskapet kan opprettholdes.

Tabell 72. Har inkludering av området i utvalgte kulturlandskap hindret drift og utvikling av den enkelte sin eiendom, etter type område Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	7	7	86	14
Fjell- og seterområder	14	17	69	29
Dal- og fjordområder	10	0	90	10
Kystområder	0	29	71	7
Små områder	0	0	100	5
Alle områder	9	12	78	65

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Annen næringsutvikling

Mange fylker melder ifølge sekretariatet om at det var enkelte små næringstiltak i 2012. Det dreide seg hovedsakelig om overnattingstilbud og møtelokaler på flere gardar, gardsbutikker, åpne setre, guiding og tilknyttede aktiviteter. Istandsetting av freda og verneverdige bygninger er en del av næringsgrunnlaget for flere lokale bedrifter. Det satses noen steder på mer på reiseliv, møteplasser og lokale mattradisjoner. Det foreligger ikke data om hvilken effekt dette har hatt i form av verdiskaping. Noen fylker melder også om at det ikke er igangsatt tiltak for å skape inntekter for eiere/drivere eller andre lokale næringsutøvere, utover den tradisjonelle jordbruksdriften.

Tabell 73 viser at det så langt er gjennomgående mindre tilrettelegging for andre typer næringer. Dette underbygger det som kommer fram ved intervjuer med sekretariatet og informanter i de enkelte områdene nemlig at dette er en type tema som det vil bli lagt mer vekt på videre, men at en i større grad avhengig av andre deler av kommunens administrasjon mv. enn bare landbrukskontoret.

²⁶ N=30

Tabell 73. Grunneiere sitt svar på utsagnet: «Forvaltningen av det utvalgte området legger til rette for næringsutvikling utover den direkte jordbrukstilknnyttede», etter type område. Prosent.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	N
Produktive jordbruksområder	5	50	46	22
Fjell- og seterområder	2	48	50	42
Dal- og fjordområder	13	60	27	15
Kystområder	33	47	20	15
Små områder	17	33	50	6
Alle områder	10	49	41	100

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Flere av områdene ligger i marginale områder hva gjelder jordbruksdrift. Mulighet for utvikling av ny næringsvirksomhet som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap er således både interessant og viktig. Respondentene ble bedt om å vurdere dette. Resultatet er presentert i Tabell 74. Denne viser at det generelt i liten grad er utviklet ny type næringsvirksomhet som følge av at området er med i satsingen Utvalgte kulturlandskap, men at det kan være en større tendens til det i kystområder. Det er liten forskjell om en ser dette i forhold til den enkelte eiendom. Det må samtidig nevnes at satsingen er relativt ny og at en ikke kan forvente at alle muligheter er realisert innen så vidt kort tid.

Tabell 74. Har inkludering i satsingen Utvalgte kulturlandskap ført til at det for området som helhet utvikles ny næringsvirksomhet, etter type område. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	10	33	57	21
Fjell- og seterområder	10	32	57	49
Dal- og fjordområder	8	15	77	13
Kystområder	47	20	33	15
Små områder	0	33	67	6
Alle områder	14	29	57	104

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Økt attraktivitet i forhold til turisme er nærliggende, forutsatt at områdene gjøres tilgjengelige og kjent utover sitt eget nærområde. Økt turisme kan igjen skape ringvirkninger for øvrig lokalt næringsliv. Tabell 75 tyder på at grunneiere mfl. mener at området som helhet er blitt noe mer attraktivt for turisme som følge av at det er med i satsingen Utvalgte kulturlandskap, og at en i kystområdene synes å mene det i større grad enn for andre områder. Dersom en ser dette i forhold til den enkelte sin eiendom så er tendensen til at det da gis en lavere score mht attraktivt for turisme enn dersom en ser det i området som helhet, jf. Tabell 75. Også her er det verdt å nevne den begrensede perioden satsingen har vart. Eksempelvis nevnes at logo og profileringsmateriell først ble klart i 2013.

Ved intervjuer med grunneiere kommer det fram at de opplever at området blir mer attraktivt for andre enn grunneiere mfl. som boliger eller fritidshus fordi områdene drives som aktive jordbruksområder og er godt ivaretatt. En av dem påpekte at hytteeiere likte at seterlandskapet ble åpnet opp ved rydding og at det var aktiv seterdrift. En sa det slik; det kommer ofte besteforeldre hit fra de nærmeste hyttene for at barnebarna skal se på kyrne. Andre merker at flere bilturister stopper og ser på landskapet. På den annen side er det også påpekt at ikke alle grunneiere mfl. nødvendigvis ønsker mer av annen næringsvirksomhet og turisme fordi det gir mer forstyrrelse av beitedyr, konflikter mellom biler og dyr mv. Den kan også føre til konflikter i forhold til annen bruk av utmark, herunder at viltet blir mer forstyrret.

Tabell 75. Har inkludering av området i utvalgte kulturlandskap ført til det er blitt mer attraktivt i forhold til turisme, etter type område. Prosent.

	I stor grad	Middels grad	Liten grad	N
Produktive jordbruksområder	29	39	32	28
Fjell- og seterområder	32	48	20	60
Dal- og fjordområder	35	50	15	20
Kystområder	65	24	12	17
Små områder	22	44	33	9
Alle områder	35	43	22	134

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«For tidlig», «ikke relevant» og «vet ikke» er utelatt.

Tabell 76 viser at ifølge grunneiere mfl. så har status som utvalgte kulturlandskap i jordbruket en litt positiv betydning for muligheten til å drive næringsvirksomhet i området.

Tabell 76. Om områdets status som utvalgt kulturlandskap påvirket muligheten til å drive næringsvirksomhet, etter type område. Prosent.

	Svært positivt	Litt positivt	Har ingen betydning	Litt negativt	Negativt i stor grad	N
Produktive jordbruksområder	6	33	53	6	3	36
Fjell- og seterområder	12	33	36	14	5	66
Dal- og fjordområder	29	25	55	0	0	20
Kystområder	48	12	28	4	8	25
Små områder	25	33	33	8	0	12
Alle områder	18	29	41	8	4	159

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» er utelatt.

Tilskuddenes betydning for gjennomføring av tiltak

Et sentralt spørsmål er hvor avgjørende tilskuddet er for gjennomføring av tiltakene. Tabell 77 viser at tiltaket ikke ville blitt gjennomført eller at det ville tatt lengre tid å gjennomføre det dersom det ikke hadde blitt innvilget tilskudd.

Tabell 77. Hva ville skjedd dersom tiltaket ikke fikk tilskudd? Antall.

	Antall
Det ville tatt lengre tid å gjennomføre tiltaket	50
Tiltaket ville blitt gjennomført uansett	16
Tiltaket ville ikke blitt gjennomført	61

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«Vet ikke» er utelatt.

Tiltakenes betydning for holdningen til oppslutning om satsingen

Tabell 78 viser at et flertall av respondentene i alle typer områder har blitt mer positive til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket som følge av tiltakene. Flest er blitt mer positive i produktive jordbruksområder og i kystområder, mens det er noe færre i dal- og fjordområder og små områder. Som for mange andre spørsmål gir få svar for de små områdene grunn til å være ekstra forsiktig med å trekke slutninger for den typen områder.

Tabell 78. Om tiltakene fører til en mer positiv holdning til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, etter type område. Prosent.

	Tiltakene har ført til at jeg er blitt mer positiv	Tiltakene har ikke hatt noen betydning	Tiltakene har ført til at jeg er blitt mer negativ	N
Produktive jordbruksområder	88	8	4	25
Fjell- og seterområder	72	23	5	39
Dal- og fjordområder	62	33	5	21
Kystområder	84	4	12	25
Små områder	64	36	0	11
Alle områder	75	19	6	121

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«Vet ikke» er utelatt.

7.2 Generell tilfredshet med ordningen og egnethet til å ivareta jordbrukets kulturlandskap

Vurdering av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Tabell 79 viser at respondentene i hovedsak mener at satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er godt egnet til å ivareta kulturlandskapet på deres eiendom. Som vi ser ellers er det imidlertid forskjeller mellom områdetyper, der særlig respondenter i kystområdene, men også i små områder synes at ordningen er meget godt egnet til å ivareta kulturlandskapet. Grunneiere mfl. fra fjell- og seterområder og produktive jordbruksområder synes også at ordningene er godt egnet, men er ikke så positive som for andre områder.

Tabell 79. Grunneiere mfl. sin vurdering av hvor godt egnet utvalgte kulturlandskap er som virkemiddel til å ivareta kulturlandskapet på eiendommen de eier eller disponerer, etter type område. Prosent.

	Meget godt egnet	Godt egnet	Middels egnet	Lite egnet	Svært lite egnet	N
Produktive jordbruksområder	23	55	15	8	0	40
Fjell- og seterområder	22	40	23	12	3	65
Dal- og fjordområder	38	43	5	10	5	21
Kystområder	75	17	0	4	4	24
Små områder	67	25	8	0	0	12
Alle områder	35	40	14	9	3	162

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» er utelatt.

Vi har også bedt grunneiere mfl. om å vurdere tilsvarende i forhold til området som helhet. Resultatet framgår av Tabell 80. Denne viser at vurderingen av satsingens egnethet for å ivareta kulturlandskapet som helhet stort sett er de samme som når en vurderer det i forhold til egen eiendom, jf. Tabell 79. Altså at den i hovedtrekk er godt egnet, men at det er variasjoner etter type område.

Tabell 80. Grunneiere mfl. sin vurdering av hvor godt egnet utvalgte kulturlandskap er som virkemiddel til å ivareta kulturlandskapet i området som helhet, etter type område. Prosent.

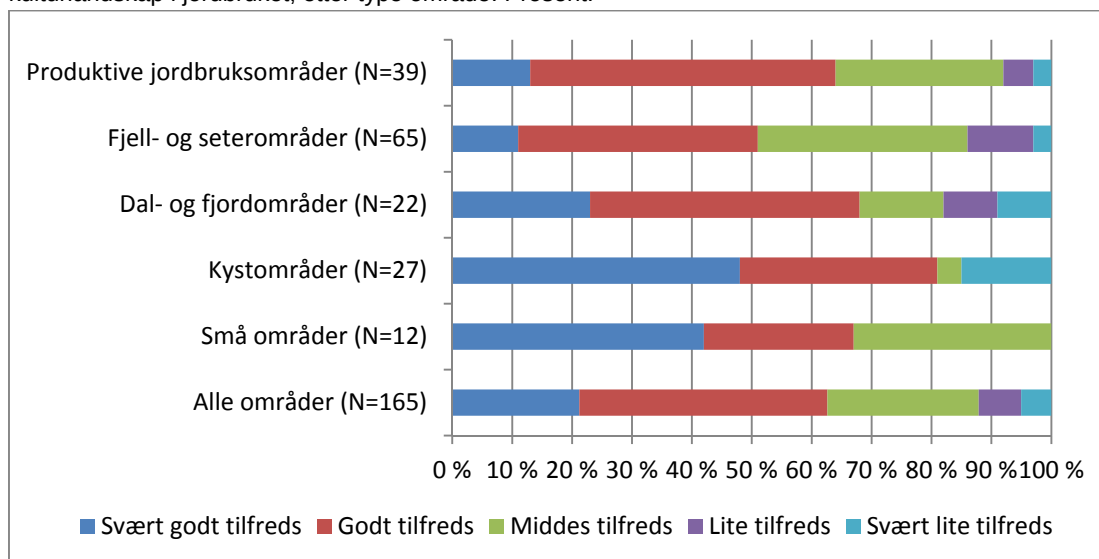
	Meget godt egnet	Godt egnet	Middels egnet	Lite egnet	Svært lite egnet	N
Produktive jordbruksområder	28	53	15	5	0	40
Fjell- og seterområder	22	45	8	11	2	64
Dal- og fjordområder	41	36	23	0	0	22
Kystområder	75	17	0	4	4	24
Små områder	58	33	8	0	0	12
Alle områder	36	41	15	6	1	162

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» er utelatt.

Figur 19 viser at i hovedsak er grunneiere mfl. i alle typer områder godt tilfredse med satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Dette kommer også fram ved intervjuer med grunneiere mfl.

Figur 19. Grunneiere mfl. sin samlede vurdering av hvor tilfredse de er med satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, etter type område. Prosent.

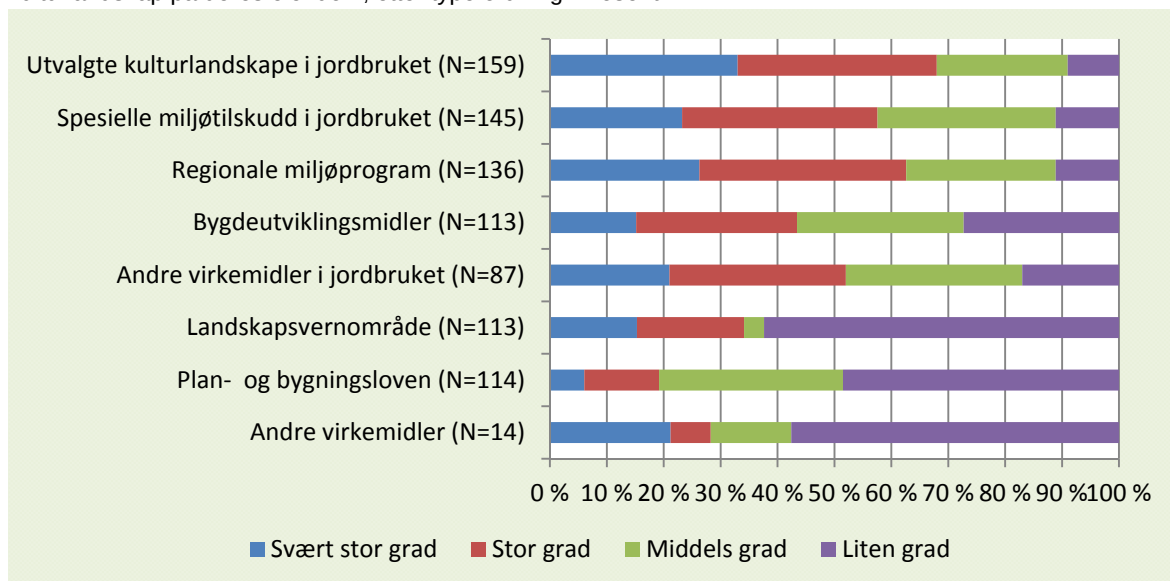
Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.
«Vet ikke» er utelatt.

Ordningen sammenlignet med andre mht til å ivareta jordbrukets kulturlandskap på eiendommen

Både grunneiere mfl. og offentlige aktører mfl. ble bedt om å vurdere hvor godt egnet de mener ulike ordninger er til å ta vare på kulturlandskapet i sitt område. Resultatene er presentert i Figur 20 og Figur 21.

Av Figur 20 framgår at respondentene synes det er lettere å uttale seg om noen ordninger enn andre, jf. varierende N som følge av ulik «vet ikke». Tendensen er at blant disse virkemidlene så anses satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket som den som i størst grad, og da i svært stor – stor grad, er egnet til å ivareta jordbrukets kulturlandskap på deres eiendom. SMIL-ordningen scorer også høyt, det samme gjør RMP. Disse virkemidlene brukes da også ofte i dag, og gjerne i sammenheng med satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, som vi tidligere har vist. Landskapsvernområde og regulering etter plan- og bygningsloven er i lite grad egnet til å ivareta jordbrukets kulturlandskap i følge grunneiere mfl.

Figur 20. Grunneiere m.fl. sin vurdering av hvor godt egnet ulike virkemidler er til å ta vare på jordbrukets kulturlandskap på deres eiendom, etter type ordning. Prosent.

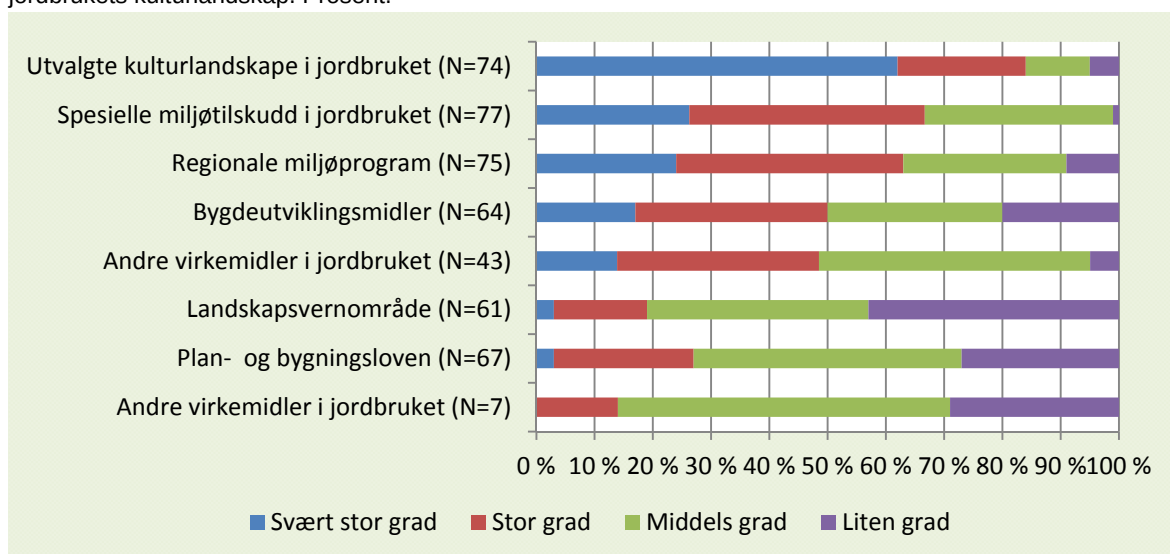

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere.

«Vet ikke» er utelatt.

De som har svart for «Andre virkemidler i jordbruket» og «Andre virkemidler» har ikke oppgitt det dreier seg om i deres tilfelle.

Figur 21. Offentlige aktører m.fl. sin vurdering av hvor godt egnet ulike virkemidler er til å ta vare på jordbrukets kulturlandskap. Prosent.

Kilde: Spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

«Vet ikke» er utelatt.

Figur 21 viser hvor godt egnet de offentlige aktørene mfl. mener ulike virkemidler er for å ivareta jordbrukets kulturlandskap. 84 prosent av disse mener at utvalgte kulturlandskap er egnet i svært stor – stor grad. Det er ingen av de andre ordningene som kommer i nærheten av denne «scoren».

8 UTFORDRINGER ELLER «TRUSLER» FOR OMRÅDENE

Diskusjonen om den framtidige forvaltning av disse områdene innen satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, eller hele satsingens framtid, bør relateres til et bredere spekter av faktorer som kan påvirke de utvalgte kulturlandskapene, og denne tilnærmingen²⁷. Begge spørreundersøkelsene ba respondentene vurdere følgende; «Ser du på kort eller lang sikt noen spesielle utfordringer for satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket for å ivareta kulturlandskapet med tilhørende verdier?» Eksempler på tilbakemeldinger er gitt i Tabell 81.

Siden disse kommentarene er knyttet til ulike utvalgte områder som igjen er veldig forskjellige er det vanskelig å trekke konklusjoner med grunnlag i disse. Men de er med på å utfylle og bygge opp under andre funn og resultater som er framkommet i forbindelse med evalueringen.

Videreføring av satsingen

Flere trekker fram viktigheten av en langsiktighet og forutsigbarhet innenfor satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket når det gjelder økonomiske incentiver.

Kommunal økonomi

I noen områder trekkes svak kommunal økonomi fram som en mulig trussel for satsingen. Det gjelder Sogn og Fjordane, Nord-Trøndelag og Østfold. Lekas økonomiske situasjon gir særlig grunn til bekymring og dette kan påvirke framtida for jordbruket der og det utvalgte området Skei og Skeisnesset. Aremark kommune, som er grunneier på Bænsætre, har også dårlig økonomi og de ønsker bl.a. å selge skog på Bænsætre. Selje kommune i Sogna og Fjordane sliter også økonomisk, og det har der vært vanskeligheter med organiseringene og kapasiteten til å forankre forvaltningen av området lokalt. Dette har gått utover framdrift og oppfølging av satsingen.

Økonomien i landbruket og rekruttering

I forbindelse med seterområdene i Budalen i Sør-Trøndelag og Vangrøftdalen i Hedmark, som begge er den del av Forollhogna området, er det rapportert at den generelle økonomien i landbruket er svak. Økonomien for melkeprodusentene er viktig for at disse fortsatte skal setre. I Budalen er beite og seterdriften gått noe tilbake etter at Budalen ble et utvalgt kulturlandskap. Det enkelte gårdsbruk er sårbart og avhengig av de menneskelige

²⁷ Kilde: Årlig rapportering fra fylkesmannen og sekretariatet

ressursene der. Reduksjon i antall husdyr og dermed beitedyr trekkes fram som mulige trusler for flere områder. Opprettholdelsen av et aktivt landbruk som framstår som attraktivt for rekrutter er også trukket fram som viktig for videreføring og opprettholdelse av satsingen og kulturlandskapet generelt. Næringsutvikling innenfor og i tilknytning til de utvalgte kulturlandskapsområdene er også sentralt i en slik sammenheng.

Problemer med rovdyr i forhold til husdyr på beite trekkes av flere fram som en trussel.

Arealutnyttelse

I noen områder blir ny arealutnyttelse nevnt som en utfordring. I Buskerud vil verneplan for Tyrifjorden innebære at deler av området vil bli innlemmet i et verneområde. Både grunneiere og fylkesmannen har ment at det ikke vil være hensiktsmessig. Det er også bekymring rundt forslaget om trasé for en ny kraftlinje i Buskerud. I Finnmark skal kommuneplanen rulleres og det planlegges hyttebebyggelse innen det utvalgte området. Konsekvenser av det er foreløpig ikke avklart.

I andre områder har styringen av arealene trolig bidratt til en positiv vinkling. Det gjelder Vestfold, der området i 2013 blir innlemmet i en ny nasjonalpark. Det er forventet økt fokus og oppfølging av verdiene i området. Nasjonalparken med senter og informasjonsporter forventes å gi økte muligheter til å synliggjøre satsingen som utvalgt kulturlandskap.

Utfordring med gode prosesser

Rapporteringen fra fylkene viser at utfordringen fortsatt er å få til gode prosesser sammen med grunneiere og andre aktører. Det er ifølge rapporteringen en balansegang mellom positive stimulerings tiltak og opplevde restriksjoner som for eksempel avslag på søknader om hyttebygging mv.

Lokalt engasjement, herunder opprettholdelse og videreutvikling av dette framstår som avgjørende for en videre positiv utvikling innenfor de utvalgte områdene.

Antall drivere og alder

I enkeltområder, som Budalen, er det en utfordring at mange av de aktive brukerne nærmer seg pensjonsalder, hvilket medfører at rekruttering av yngre brukere blir viktig. Dette ser også ut til å være et mer generelt problem. Generasjonsskifte og usikkerhet knyttet til muligheten for å fortsette som gårdbrukere kan også påvirke videreføring av tradisjonell kunnskap og kunnskap om driften generelt. Det kan også påvirke muligheten til å opprettholde verdiene. I andre områder er det et så begrenset antall brukere at det i seg selv gir utfordringer for den framtidige forvaltning av området.

Tabell 81. Eksempler på tilbakemeldinger fra grunneiere m.fl. på spørsmålet: «Ser du på kort eller lang sikt noen spesielle utfordringer for satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket for å ivareta kulturlandskapet med tilhørende verdier». Anonymisert, men eller ordrett gjengitt.

Det er viktig med en god landbrukspolitikk i bunn, ellers vil det ikke være noe kulturlandskap å ta vare på.
Ja jeg ser spesielle utfordringer for satsingen når vi nå har fått en blåblå regjering som bare vil ha stort industrilandbruk i landet med få driftsenheter. Det vil gi avfolkning, og gå på bekostning av det biologiske mangfoldet, kulturminner og bebyggelse.
Sårbart med så få brukere, og sannsynligvis ingen unge som vil overta. Blir umulig å videreføre kulturlandskapet uten aktive gardbrukere!
Utfordringen blir å behalde og rekruttere brukere. Då er økonomien avgjørende
I tillegg er det på 10-20 års sikt en stor utfordring når det gjelder generasjonsskifte og videreføring av jordbruksdrift i et område med relativt små og til dels urasjonelle driftsforhold.
På lang sikt er det nødvendig med en aktivt landbruk for å kunne ivareta satsingen.
Den største utfordringa er den generelle økonomien i landbruket og som følge av det og vanskar med rekrutering i landbruket. Mykje av det ein vil ta vare på er serskild arbeidskrevande og då treng ein folk.
mangel på personer som kan være med å utføre manuelt arbeid
Som nevnt før: forutsigbarhet (økonomisk), God oppfølging av ønsket utvikling/skjødselsplaner(god kompetanse). Med andre ord: Bonden/forvalter skal levere en vare og skal ha betalt for det, men det skal selvfølgelig settes krav som må oppfylles.(Krav om stadig effektivisering, behov for mer gjødsle arealer og et lempeligere regelverk, kan i vårt område bli et stort faremoment).
Ordningen har et bra formål, men er litt risikabel ift. at er avhengig av ganske store overføringer, og er i liten grad samordnet med andre ordninger og arealformål. Den er også helt avhengig av grunneiernes engasjement, og det kan variere veldig.
At fylkesmannen, fylkeskommunen og kommunen engasjere seg mot grunneiere og samarbeider godt og viser interesse for de utvalgte kulturlandskapene. Da for vi en god dialog og vil kunne løse mange kulturlandskapsproblemer på lang sikt og dette vil gavne alle parter, grunneiere, forvaltningen, beboere i området, turister og naturmangfoldet.
Utfordringen er at det er ressurskrevende for Fylkesmannen og kommunene å følge opp dette i tillegg til alt annet.... Det er mye mer arbeidskrevende rapportering, evaluering og forvaltning av UKL enn av SMIL og RMP i forhold til midlene til rådighet.
Noe usikker på hvor stor innsats Fylkesmann, fylkeskommune og kommunene vil bruke i årene som kommer - opp mot andre prioriterte oppgaver. Det må forventes en viss "slitasje" både i organisasjonen og blant deltakerne. Det er viktig at grunneiersida tar et stadig større ansvar - både for å eie prosjektet og for å utvikle det i bærekraftig retning.
For dårlig kommunikasjon mellom gårdbrukerne og de som utarbeider planene
Som jeg tidligere har skrevet mener jeg at det må til en gjennomgang av den offentlige organiseringen av tiltaket. De som eier og bruker må i langt større grad ha det avgjørende ordet i hva som skal gjøres og hvordan. Det trengs langt større tillit mellom brukere og forvaltning.
Avtaler bør nok evalueres og oppdateres litt oftere.
Jeg syns dette er en god arbeidsmåte for å få til en dynamisk ivaretagelse av kulturlandskapsverdiene. Samtidig sikrer arbeidsmåten lokalt engasjement, aksept og mulighetene for videre naturbasert næringsutvikling. Utfordringene på sikt er i første rekke knyttet til de framtidige ramme-betingelsen for landbruksnæringa og til rovdyrproblematikken. Hvis landbrukspolitikken nå legges om fra tilskudd til areal og over på produksjon, vil det nok være disse småbrukene og områdene som er blant de som ryker først. Uten levende gårdsbruk vil det ikke være mulig å ivareta de biologiske verdiene i ... UKL-områdene i
Enklere saksgang i forbindelse med næringsutvikling
Få tilbakeført bygda til det opprinnelige, med et levende utvikla kulturlandskap, med skjøtsel av beitedyr og mennesker i "skjønn" forening. Helst med flere næringsetableringer tilknyttet landbruk, fiske og reiseliv.
Oppfatter utvalgte kulturlandskap som et sett av eksempler som ivaretas, nærmest av museale årsaker. Et levende kulturlandskap er og skal være i en løpende utvikling og vil endres over tid, slik de også har blitt endret i tiden som har gått siden mennesker begynte å dyrke jorda. Vi skaper stadig nye kulturlandskap. Greit å ivareta slike eksempler i liten skala, men ser ingen grunn til å satse stort på utvalgte landskap i framtida.
Det må skapes aksept for at ny og gammel tid må kunne gå hånd i hånd.
Det er ikke en varig ordning, sats på ordinær drift og legg til rette for at vi lever i 2014. Å gjøre om en hel seterdal

til et museum hvor husene ikke får holde dagens standard og derfor blir lite brukt er uheldig. Alle vet at det er dyr som skaper kulturlandskapet. Selv om vi har penger til å plukke enkjærrer og småbjørk får hånd i 2014 er det innlysende at dette ikke vil være et varig tiltak på sikt. Vi må leve i den tia vi lever, i leve i ei boble der vi tror at det oppvoksende generasjon er interessert i å være m

Midler til aktiv beitebruk medfører bedre skjøtsel av beiter.

Mangel på beitedyr. Færre og færre har dyr i vårt område og vi er helt avhengig av det for å hindre gjengroing.

Det er for mye rovdyr! Umulig å drive med husdyr - sau.

Kilde: Spørreundersøkelse til grunneiere, drivere/brukere og rettighetshavere og spørreundersøkelse til offentlige aktører og næringsorganisasjoner.

9 DISKUSJON

I dette kapittelet diskuterer vi de ulike hoved- og underproblemstillinger. Av hensyn til presentasjonen er noen av underproblemstillingene gitt en annen rekkefølge enn i oversikten over problemstillinger innledningsvis. Til slutt i kapittelet oppsummerer vi de viktigste konklusjoner og anbefalinger.

9.1 Om forvaltning og effektivitet av forvaltningen

Rolle- og oppgavefordeling mellom nivåene

Det har i følge Bugge (2013) tradisjonelt vært begrenset kobling mellom landbruksforvaltningen og miljøforvaltningen. Dette ser han i sammenheng med at dette er ulike fagområder med ulike fagmyndigheter på alle nivå. Videre er naturverdier og kulturminner innenfor miljøforvaltningen to adskilte fagområder med ulike fagmyndigheter på fylkesnivå. I kulturlandskapssammenheng må imidlertid dette sees i sammenheng. Når en snakker om kulturlandskap i jordbruket må dette videre ses i sammenheng med jordbruket som er og har vært sentralt når det gjelder å forme det kulturlandskapet.

Ifølge sekretariatet har det imidlertid de siste 20 år vært et samarbeid mellom Landbruksdepartementet/Landbruks – og matdepartementet og Miljøverndepartementet om miljøverdiene i jordbrukslandskapet. Videre har det vært samarbeidsgrupper om kulturlandskapet både sentralt og på fylkesnivå. Utvalgte kulturlandskap kommer derfor på bakgrunn av en lang erfaring med samarbeid og en erfaring av at «ingenting» nytter uten at en har grunneiere m.fl. «med på laget».

Satsingen på Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er altså organisert som et samarbeid mellom landbruksmyndigheter og miljømyndigheter. Sentralt er det et samarbeid mellom direktoratene Statens landbruksforvaltning, Miljødirektoratet og Riksantikvaren som sammen utgjør sekretariatet for satsingen. Statens landbruksforvaltning har koordineringsansvaret. På direktoratsnivå har samarbeidet fungert bra.

I forbindelse med satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er det signalisert hvilke aktører som kan ha ansvar for hvilke oppgaver, selv om det er opp til aktørene i de enkelte områdene å velge sin organisering. Det er lagt opp til et samarbeid på fylkesnivået hvor fylkesmannens landbruksavdeling er tillagt rollen som koordinator og økonomiansvarlig.

Landbruksavdelingen og kommunalt landbrukskontor er sentrale aktører i dagens forvaltning. For disse indikerer materialet at dagens fordeling av oppgaver dem i mellom er som forutsatt. Hovedfordelingen av oppgaver mellom regionalt og kommunalt nivå fungerer bra utfra dagens forhold. Innen satsingen er det stor fleksibilitet mht hvordan dette kan organiseres. Dette er et særmerke ved Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, hvilket også er påpekt av Vistad mfl. (2013).

Miljøvernavdelingen hos fylkesmannen og fylkeskommunens kulturminneforvaltning/Sametingets kulturminneforvaltning er faglig sett sentrale i forhold til henholdsvis biologisk mangfold og kulturminner. Intervjuer med sekretariatet og fylkesnivået indikerer at disse instansene i det store og hele fyller sine oppgaver slik de er forutsatt, selv om det i noen fylker er ønskelig med mer deltakelse og engasjement fra de nevnte instanser. Grunneiere mfl. har imidlertid et mer avventende syn på dem, selv om 45-50 prosent mener at miljøvernavdelingen og fylkeskommunens kulturminneforvaltning bør delta som i dag. Knappt 30 prosent av grunneiere mfl. mener at miljøvernavdelingens deltakelse bør reduseres. Dette synet på miljøvernavdelingen og fylkeskommunens kulturminneforvaltning kan være uttrykk for både generelle oppfatninger om dem fra grunneiere m.fl. og konkrete erfaringer fra enkeltsaker. Ettersom en del av arbeidet på fylkesnivå i forbindelse med utvalgte kulturlandskap foregår innad på det nivået kan en også spørre seg om det arbeidet som de to instansene gjør i forhold til jordbrukets kulturlandskap er for lite kjent utad, fordi mye av den utadrettede kontakt på fylkesnivå går via landbruksavdelingen. Det kan føre til at disse instansenes eventuelle positive bidrag til utviklingen av det landskapet blir for lite kjent.

I og med at det utvalgte kulturlandskapet i Finnmark er relativt nytt, og dermed ble holdt utenfor den grunneierrettede undersøkelsen, så er materialet om Sametingets kulturminneforvaltning begrenset. Men intervjuene gir samme indikasjon som for fylkeskommunens kulturminneforvaltning; Sametingets kulturminneforvaltning involveres, er involvert og fyller sin oppgave som forutsatt. I dette ligger en rolle og et ansvar som er viktig for å nå målene for de utvalgte områdene.

Et alternativ til dagens fordeling av oppgaver mellom regionalt- og kommunalnivå kunne være at kommunen ved landbrukskontoret fikk flere oppgaver som i dag er på fylkesnivå, eller at kommunen ble gitt ansvar tilsvarende som innenfor SMIL-ordningen. Gitt nåværende fordeling av ressurser og miljøfaglig og kulturminnefaglig kompetanse, mener vi at dette alternativet ikke er en fordelaktig modell. Det er arbeidskrevende å administrere ordningen og i mange tilfeller har kommunene per i dag ikke tilstrekkelig med ressurser. Utvalgte kulturlandskap i jordbruket innebærer også at en skal kombinere kunnskap om landbruk, biologisk mangfold og kulturminner. Kunnskap om biologisk mangfold og kulturminner synes i dag lettere tilgjengelig på fylkesnivået enn på kommunalt nivå, hvilket taler for at fylkesnivået med fylkesmannens landbruksavdeling fortsatt skal ha den sentrale rollen, men i tett samarbeid med de andre nevnte instanser på fylkesnivå.

Materialet fra undersøkelsen til offentlige aktører og næringsorganisasjoner støtter heller ikke en mulig overføring av ansvaret til kommunene. Resultatet fra den undersøkelsen indikerer at landbruksavdelingen bør ha ansvar for de overordnede oppgavene knyttet til det utvalgte området, samt ansvar for kontakten mot det sentrale sekretariatet. Kommunalt landbrukskontor bør ha et større ansvar når det gjelder kontakt direkte mot den enkelte grunneier mfl., og når det gjelder næringsutvikling i området.

Som nevnt har myndighetene som forvalter ordningen stor frihet i gjennomføringen. Dette gir rom for lokale tilpassinger og fleksibilitet. Grad av lokal organisering og form for organisering varierer mellom områdene. I en del områder er det etablert en form for felles utvalg/gruppe. Disse har noe ulike rolle og «myndighet» og er en arena for diskusjon mellom ulike parter, både offentlige aktører og representanter for grunneiere m.fl.. Slike grupper ser ut til å være viktige. En fordel som trekkes fram i enkelte områder er at slike samarbeidsutvalg er viktige for å ivareta en helhetlig utvikling av området ved at de f.eks. er ansvarlig for gjennomføring av enkelte fellestiltak i området. Det er imidlertid i liten grad gitt føringer for slike utvalg utover at fylkesmannen er gitt ansvar for koordinering og økonomi.

Etablering av gruppe i seg selv, er ingen garanti for gode resultater. Det er viktig at representantene har tillit blant «sine» og at de fungerer som gode og effektive bindeledd både til offentlig forvaltning og grunneiere. Det forutsetter at spørsmål om habilitet er ivarettatt. Slik sett er det fordeler med en viss avstand ved at fylkesmannens landbruksavdeling innstiller og har det avgjørende ordet ved tildeling av tilskudd.

Etablering av grupper kan ikke erstatte arenaer hvor alle inviteres. Fellesskapsfølelse og en felles forståelse for ønsket utvikling i området er viktig. Åpne fellesmøter som gir alle grunneiere mfl. mulighet til å treffes, få kunnskap og påvirke det som skjer i områdene kan bidra til dette. En ser allerede at en del åpne møter besøkes av mange. Det er grunn til å anta at minst ett fellesmøte per år vil øke kunnskap og kanskje oppslutning om arbeidet i det enkelte utvalgte kulturlandskap. For å få flere aktivt involvert kan det også være grunn til å se på mulighet for større rotasjon av grunneierrepresentanter i samarbeidsorganer, men dette forutsetter at det er interesse for å delta.

Når det gjelder hele systemet omkring de utvalgte kulturlandskap så mener vel 60 prosent av grunneierne som helhet at det er for mange offentlige aktører involvert og at ordningen er for byråkratisk. Dette er imidlertid et skjevt bilde, fordi totalen i stor grad påvirkes av de mange respondentene fra fjell- og seterområder, særlig fra Vangrøftdalen - Kjurrudalen og Budalen. Begge ligger nær Forollhogna nasjonalpark og er landskapsvernområder, og er berørt av bl.a. regional plan for Forollhogna villreinområde. Det kan føre til oppfatning av at tiltak og aktiviteter i noen tilfeller skal måtte avklares i forhold til ekstra mange instanser, hvilket kan bidra til å forklare deres syn på spørsmål om antall aktører og byråkrati. I de øvrige områdene har en i hovedsak ikke dette synet om for mange offentlige

aktører og at det er for byråkratisk, selv om det også i andre utvalgte områder er verneområder.

Materialet kan tyde på at det avventende og mer skeptiske synet på satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket som grunneiere m.fl. hadde i enkelte områder i starten, bl.a. som følge av erfaringer med verneområder, er endret i retning av en mer positiv holdning. Vistad mfl. (2013) viser i sin detaljerte studie av Leka og Nordherad til noe av den samme tendensen, nemlig en skeptisk holdning i starten fordi en ofte tenker konvensjonelt vern, men at dette endres over tid når en ser at Utvalgte kulturlandskap er noe annet og at det gir muligheter for utvikling av eiendom og inntektsgrunnlag. Det etter vårt syn grunn til å se på om en kan forenkle administreringen i de tilfeller der utvalgte kulturlandskap sammenfaller med verneområder.

På bakgrunn av denne diskusjonen anbefaler vi at en opprettholder dagens roller og fordeling av oppgaver mellom de ulike forvaltningsnivåene og innad på disse. Dette inkluderer den store muligheten til selv å velge organisering. Det bør gjennomføres minst ett årlig fellesmøte for alle interessenter i hvert av områdene. Samarbeidsorganer bør vurdere hvordan de kan ivareta balansegangen mellom nærhet til beslutninger og den nødvendige distanse for å unngå spørsmål om habilitet.

Forvaltning av tilskuddsordning og administrative rutiner omkring dette

Hovedtrekket er at dagens forvaltning av tilskuddsordningen i hovedsak fungerer bra og at de administrative rutiner for forvaltningen av midlene fungerer hensiktsmessig. Den nærmere gjennomgang av hvordan dette fungerer i enkeltområder tyder også på at dagens system er bra nok. I mange områder ønsker en flere tiltak enn det er midler til, og det medfører at det må prioriteres. I slike tilfeller bruker en forvaltningsplanen som utgangspunkt og i de tilfeller der det er samarbeidsorgan så diskuteres og prioriteres tiltak der. I andre sammenhenger så skjer prioriteringen via diskusjon mellom kommune og fylkesmann.

Materialet viser et sammensatt bilde av om den enkelte grunneier er invitert med, har deltatt og syns de har påvirket skjøtelsesplanen som berørte deres eiendom. Dette varierer bl.a. mellom de ulike områdetypene. Det er overraskende at så mange synes de i liten grad eller ikke i det hele tatt har påvirket innholdet i planen. Offentlige aktører mener i mye større grad enn grunneiere m.fl. at de sistnevnte ble invitert med, deltok og påvirket skjøtelsesplanen enn grunneierne selve mente. Hovedtrekket er likevel at grunneiere m.fl. er godt fornøyde med selve skjøtelsesplanen.

Når det gjelder effektivitet så er langsiktige skjøtselstiltak, som rydding, avhengig av en skjøtelsesplan, og en ser at mangel på slike er en faktor som har medført at grunneiere ikke får tilskudd. Det er også rapportert at arbeidet med skjøtelsesplaner kan ta svært lang tid, opptil 1 ½ år. Det er uheldig fordi søkere har forventning om at de kan starte opp relativt

raskt, og har tanker om hvordan dette kan gjøres utfra «dagens» tilgangen på tid og arbeidskraft. Selv om det opplyses at det er en dialog mellom den som utarbeider skjøtselsplan og grunneier, så kan det i enkelte tilfeller også være grunn til å stille spørsmål ved i hvilken grad det er en slik dialog.

De naturgitte og klimatiske forhold spiller inn mht hvor lett det er å få utarbeidet en skjøtselsplan raskt, f.eks. er Vangrøftdalen ikke tilgjengelig før ute i juni samt at sommersesongen er kort. Dette påvirker mulighet til å utarbeide slike planer, pga. behov for befaringspåkø på barmark, men det gjør også at søker blir enda mer avhengig av at planer er klare så raskt som mulig. Det er grunn til å se nærmere på tidsbruk og involvering i forbindelse med utarbeiding av skjøtselsplaner med sikte på å få en raskere utarbeiding av disse.

Når det gjelder selve ressursbruken mellom ulike aktører på ulikt nivå så er det vanskelig å se hvordan denne kan endres gitt den administrative organisering der f.eks. kulturminner er en del av fylkeskommunens kulturminneforvaltning /Sametingets kulturminneforvaltning sitt ansvarsområde. Likevel gjenspeiler antall aktører som er involvert også at jordbrukets kulturlandskap er en områdetype med et så bredt spekter av interesser at det faktisk er mange aktører som er naturlige i arbeidet og dermed også i forvaltningen av tilskuddsordningen. Dette er trolig et særtrekk når en kommer over på forvaltning av jordbrukets kulturlandskap; det berører mange ulike interesser og dermed mange ulike aktører. Det er også påpekt av Vistad mfl. (2013). Statens regler for forvaltning av tilskudd legger også en del føringer for hvem som kan inngå avtaler på statens vegne og utbetale tilskudd.

På bakgrunn av dette finner vi at dagens administrative rutiner og praksis i store trekk er hensiktsmessig, men at en bør se på om det er mulig å få en raskere prosess ved utarbeiding av skjøtselsplaner. Her er det også viktig at grunneier mfl. faktisk er involvert og påvirker.

Ressursbruk i forbindelse med planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak

Materialet viser at respondentene i hovedsak mener det er en passende ressursbruk i de ulike fasene i forbindelse med tiltak. Likevel synes vel 20 prosent av grunneiere mfl. at det brukes for mye ressurser på planlegging, hvilket også støttes av skriftlige kommentarer og intervjuer. Selv om hovedtrekket er at det er passe ressursbruk på gjennomføring mener vel ¼ av grunneiere mfl. at det er for lite ressursbruk på gjennomføring. I den forbindelse kan en også se på hvordan ressursene brukes og det påpekes ved intervjuer at f.eks. maskinell rydding gir en mye mer effektiv bruk av ressurser enn manuell rydding, men at en til nå har anvendt maskinell rydding i for liten grad. I slike sammenhenger påpekes det også at større klarhet i avtaler mht hva som f.eks. er «tilfredsstillende» for det arbeidet som skal gjennomføres vil gjøre gjennomføringen mer effektiv.

I forbindelse med dette er det grunn til å se på den veiledning og de råd som grunneiere mfl. får i forbindelse med planlegging og gjennomføring av tiltak. Vår undersøkelse viser at 70 - 90 prosent av dem synes de får bra eller meget bra veiledning i forbindelse med planlegging og gjennomføring av tiltak.

I forbindelse med oppfølging, altså fasen etter at selve tiltaket er gjennomført, mener nesten 40 prosent av de offentlige aktørene og næringsorganisasjonene at det brukes for lite ressurser på dette. Etter hvert som flere og flere av tiltakene kommer over i den fasen vil det være mer behov for ressurser til oppfølging og vedlikehold av det som er oppnådd i de tidligere fasene. Det er imidlertid forskjeller områdene, og tiltakene i mellom, mht hvilken fase en er i. Et annet moment kan være at en i disse årene har hatt mest fokus på istandsetting av områdene. I flere områder er dette kommet langt, og noen mener nå å være over i en driftsfase. Ønsker om mer ressurser knyttet til oppfølging kan også være et signal om et økt fokus mot oppnådde resultater og resultatmålinger. Dette vil også kreve ressurser og kompetanse. Økt fokus framover på resultatmåling kommer fram i intervju med sekretariatsmedlemmer. Mål og resultatstyring er et viktig prinsipp som også vil gjelde denne satsingen.

Materialet tyder på at det er en hensiktsmessig ressursbruk i de ulike fasene. Når en etter hvert i større grad trolig går over i oppfølgings-/vedlikeholdsfase av tiltak vil det være behov for mere ressurser dit. Det er også behov for å se på om ressursene brukes mest mulig effektivt i de ulike fasene, og hvordan dette kan forbedres, f.eks. økt bruk av maskinell rydding.

Frivillige avtaler

Til forskjell fra mange andre virkemidler, er satsingen ikke hjemlet i lov og forskrift. Satsingen bygger på frivillighet, samarbeid og avtaler mellom myndigheter og grunneiere. Avtalene mellom staten ved Fylkesmannen og den enkelte grunneier erstatter lovhjemmel og forskrift.

De frivillige avtalene er et sentralt virkemiddel for å nå målene i satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Dette er et konkret uttrykk for den typen styring som Utvalgte kulturlandskap er en del av, nemlig at styringen av utviklingen av landskapet skjer i et samspill mellom ulike typer aktører fra ulike sektorer, heller enn å være et rent vern. Dette er særlig aktuelt for jordbrukets kulturlandskap der en er avhengig av at den videre utvikling skjer på bakgrunn av grunneier sine interesser av å opprettholde og videreutvikle sin landbrukseiendom. Dette er et eksempel på det Øian & Rønningen (2013) og Vistad mfl. (2013) kaller «Grønt partnerskap».

Respondentene ser i stor grad frivillige avtaler som et godt virkemiddel til å realisere målene, og de som har inngått frivillige avtaler er godt fornøyde med avtalene. Likevel er det forhold som grunneiere mfl. opplever som problematiske, bl.a. at de ønsker avtaler som

er lengre enn fire år. Det er også lagt vekt på at disse avtalene ikke må hindre den nødvendige utvikling av jordbruket.

Frivillighet og frivillige avtaler er viktig og må videreføres som prinsipp for satsingen. Det er i tråd med intensjoner i forbindelse med denne ordningen, og dens vektlegging av frihet og lokal tilpasning. Avtalene må sikre en balansegang mellom verdiene en ønsker å ivareta og den langsiktige utviklingen av det «levende» landbruket, som er det bærende element i at det er et aktivt jordbrukslandskap.

9.2 Ulike temaer i forbindelse med kostnadseffektivitet

Nivået på tilskuddene i forhold til de enkelte typer tiltak

Omkring 80 prosent av grunneiere mfl. mener at det er veldig godt eller godt samsvar mellom tilskuddet fra utvalgte kulturlandskap og omfanget av tiltaket. Det er imidlertid variasjoner tiltakene i mellom og det synes å være dårligst samsvar mellom bygningstiltak og de tildelte midlene fra satsingen. Tiltak i forbindelse med kystlynghei synes å ha best samsvar.

Materialet tyder dermed på at nivået på tilskudd i dag generelt er bra nok, men at det er grunn for å se nærmere på nivået for tilskudd til bygningstiltak. Nivået på tilskudd er imidlertid trolig påvirket av den totale tilgang på midler og uttrykk for at en har prioritert noen tiltak – som har fått tilstrekkelig med midler. Dersom flere tiltak skal få tilstrekkelig med midler så bør den totale potten økes, selv om en over tid trolig går mer i retning av vedlikehold og opprettholdelse av den tilstand som er oppnådd via innsats til nå.

Omfang av tilskudd i forhold til antall gjennomførte tiltak og områder

Vi har oversikt over bevilgede midler per år, og for 2011 og 2012 er det også oversikter over hvor mye som bevilges samlet til tiltak innen ulike typer områder. Dette viser at det aller meste av de bevilgede midler går direkte videre til tiltak i de ulike Utvalgte kulturlandskapene. Det er også noen midler til fellestiltak, som formidling, logo og profilering, nettverkssamlinger, refotograferingsprosjektet mv.

Vi har ikke oversikt over antall gjennomførte tiltak per år, hvor mye hvert tiltak har kostet mv., og hvordan hvert enkelt tiltak eventuelt er samfinansiert med andre midler eller andel av egen innsats. Materialet som er stilt til rådighet for oss, og intervjuer, viser at det ofte er større etterspørsel etter midler enn det som er tilgjengelig.

Det er usikkerhet ved å bruke dette som indikasjon på hva som er ønskelig fordi en i noen fylker ved innmelding av behov tilpasser seg det antatt mulige mens andre kan legge inn større summer. *Utfra at en i fylkene ser ut til å måtte prioritere tiltak, så kan det synes som at*

tilskuddsomfanget er for lavt. Som nevnt gjør manglende oversikt over antall tiltak m.v. per år det vanskelig å svare sikkert på dette punktet.

Samla effekt av satsingen i forhold til de samla kostnader for drift/skjøtsel, investeringer/engangskostnader og planlegging/tilrettelegging av de ulike områdene

Dette punktet har vi ikke mulighet å svare på i dag. Data som kan gi grunnlag for å si noe om dette finnes i fagsystemet Saturn. Det er imidlertid tidkrevende å tilrettelegge dette for hele perioden fra oppstart av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Vi mangler dermed sammenlignbare data om den faktiske bruk av midler i forhold til planlegging og tilrettelegging, investeringer/engangskostnader, drift/vedlikehold og prosess. Fra 2103 vil det foreligge en rapportering av dette.

Det er også klart at satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket har et vidt spekter av effekter. Sentralt her er ønskede effekter i forhold til biologisk mangfold, kulturminner og landbruksdrift. Noen effekter ser en på kort sikt, f.eks. at landskap ryddes, at enger slås og at det kommer tilbake en variert flora, eller at bygninger og andre kulturminner istandsettes. Dette kan en til dels måle, men det vil være et spørsmål om effekter både på kort- og langsikt, og i forbindelse med særlig det siste vil spørsmålet om oppfølging og vedlikehold være sentralt. Langsiktighet og forutsigbarhet mht økonomisk støtte er da viktig.

Som vi kommer tilbake til er det imidlertid også en rekke andre effekter som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, f.eks. i forhold til økt stolthet. Et tiltak kan også vurderes forskjellig av ulike bønder, hvilket har sammenheng med driftsform og mål med driften, jf. Øian & Rønningen (2013) sine eksempler på dette. Dette påvirker hvordan en skal måle effekten av ulike typer tiltak.

Det er viktig å påpeke at en del av ressursene innen satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er knyttet til prosesser for området som helhet og for de enkelte skjøtselsplaner, frivillige avtaler og tiltak. Som i annen planlegging er dette ressurskrevende, men nødvendig for å få bedre planer og dermed bedre tiltak og gjennomføring. Dette blir trolig ekstra nødvendig i forbindelse med planlegging i jordbrukets kulturlandskap fordi ulike sektorer er involvert og fordi en ønsker sektorovergripende handling. I mange områder er det også et mye videre spekter av aktører enn bare grunneiere/bønder fordi områder inkluderer både fastboende og personer som har fritidshus der. Det gir behov for bredere prosesser.

Som nevnt er det ikke mulig å svare på dette punktet. En bør imidlertid få bedre kunnskap om sammenhengen mellom mål og resultater innen ulike deler av denne ordningen. Det er derfor all grunn til å styrke det initiativet som er tatt i den retning, herunder inkludering av overvåkning. Utvikling av indikatorer vil være viktig. Det vil også være viktig å få erfaringstall fra ønskede

effekter av andre ordninger, som Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) og Regionale miljøprogram (RMP).

9.3 Måloppnåelse og effekt av Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Er tiltakene gjennomført slik at miljøverdiene i områdene opprettholdes eller økes?

Det ligger utenfor mandatet til denne evalueringen å vurdere miljøresultater eller miljøeffekter fordi satsingen bare har eksistert i fire år. Vistad mfl. (2013) skriver at modellen med Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er egnet til å fremme en «helhetsbevaring». Videre skriver Vistad mfl. (2013, s. 14): «Dermed kan vi slutte at den er en hensiktsmessig modell for å fremme integrert skjøtsel av biodiversitet og kulturminner og kulturmiljø innen landbruksmiljø». Dette er imidlertid et spørsmål som må bli gjenstand for en mer langsiktig vurdering.

Grunneiere mfl. synes imidlertid at en i stor grad har fått ivaretatt gamle slåttemarker og beiter både på egen eiendom og i området som helhet som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, selv om det er variasjoner områdetypene i mellom. Det synes imidlertid, ifølge grunneiere mfl. å være en noe lavere oppnåelse av mål om å sikre naturmangfold.

Halvparten av grunneierne mfl. som har fått tilskudd mener at en i stor grad har fått ivaretatt målet om å ivareta bygninger og andre kulturminner. En lavere score enn for slåttemark og beiter kan ha sammenheng med at bygninger og andre kulturminner er mer kostnadskrevende å ivareta og at det ikke er gitt nok ressurser til de enkelte.

Materialet viser at satsingen er viktig fordi de tiltak som gir miljøeffekter ikke ville blitt gjennomført uten tilskuddet eller det ville tatt lengre tid å gjennomføre dem.

Har tiltakene hatt andre positive eller negative effekter?

Våre funn viser at tiltakene har ført til økt stolthet for egen eiendom og området som helhet. Dette er i tråd med funn fra Øian & Rønningen (2013) og Vistad mfl. (2013) om at satsingen har gitt større oppmerksomhet for landskapet som helhet og håp om en større identifisering med landskapet. Økt oppmerksomhet fra andre grupper er en del av dette. Vistad mfl. (2013) påpeker at måten dette er organisert på trolig var viktig for lokalt og regionalt engasjement, via delegering av ansvar, lokale tilpasninger og at fylkene fikk peke ut et område.

Utvalgte kulturlandskap har imidlertid ifølge våre funn i mindre grad påvirket at en fortsetter som aktiv bruker, at en fortsetter å bo der og at neste generasjon vil overta. Dette er ikke overraskende fordi en rekke andre forhold, som den generelle utvikling i

landbruket og dels distrikts-Norge trekker i andre retninger mht å bo og drive et gårdsbruk. Likevel er utgangspunktet bedret vet at stoltheten for området er økt.

Øian & Rønningen (2013) og Vistad mfl. (2013) skriver at flere i de undersøkte områdene håper at deltakelse i satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket vil forsterke bolyst hos yngre og at det vil stimulerer dem til å overta driften. Likevel vil den enkelte bruker sitt utgangspunkt for dette være avgjørende, herunder annen type næringsaktivitet. Utsiktene til at nye generasjoner vil overta eller ikke anses som viktig for hvordan bøndene deltar og forvalter sin eiendom.

Grunneiere mfl. mener at det i liten grad er utviklet ny type næringsvirksomhet som følge av at området er med i satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, men de mener at området som helhet er blitt mer attraktivt for turisme. Det første sammenfaller med at det er først nå, etter at en har gjort tiltak i landskapet, at det er mer aktuelt å fokusere på annen næringsvirksomhet, som turisme. Dette gir en utfordring i forhold til at andre deler av kommunal administrasjon, enn landbrukskontoret, foreløpig er mindre involvert. Det kan kanskje også være et uttrykk for at det er satset lite utover den mer landbrusktilknyttede delen av satsingen. I Øian & Rønningen (2013) sin studie kommer det også fram at en håper på økt interesse fra reiselivet som følge av denne satsingen. Økt fokus på næringsaktiviteter og utvikling av ny næringsvirksomhet vil måtte involvere flere og andre aktører, slik som andre deler av kommunen og Innovasjon Norge. I dag er andre avdelinger og politikere etter grunneiere m.fl. sin vurdering ikke så involverte.

Det er et hovedtrekk i våre data at områdets status som utvalgte kulturlandskap i jordbruket legger til rette for jordbruksbasert næringsvirksomhet i området.

Videre gir tiltakene ifølge grunneiere mfl. en mer positiv innstilling til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, altså en form for selvforsterkende effekt. En ser også at ifølge disse så fører denne satsingen til at tiltak som ellers ikke ville blitt gjennomført blir gjennomført eller de blir gjennomført raskere enn uten satsingen.

Gjennomgangen viser at tiltakene har hatt andre positive effekter, bl.a. økt stolthet for egen eiendom og området som helhet. Organisering og gjennomføring av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket bidrar også til å styrke forvaltningens arbeid, både nasjonalt og regionalt, ved at det bringes sammen kompetanse innen biologisk mangfold, kulturminner og landbruk. Bak dette ligger at jordbrukets kulturlandskap er en type områder der en er avhengig av ulike typer kompetanse, men på basis av et aktivt landbruk.

Er tiltakene igangsatt og gjennomført på en tilfredsstillende måte slik at de gir lokal forankring?

Det er vanskelig å svare klart på dette punktet, men de fleste er godt fornøyde med skjetselsplanene. Tiltakene fører også til at en blir mer positiv til satsingen. Økt stolthet for

egen eiendom og området som følge av satsingen trekker i retning av at satsingen har en lokal forankring. Den store tilfredsheten med frivillige planer styrker tesen om at planer og tiltak har fått en lokal forankring. *Samla sett tyder flere faktorer på at gjennomføring av tiltakene har gitt økt lokal forankring.*

9.4 Sammenligning av Utvalgte kulturlandskap i jordbruket med andre ordninger

Kan målsetting og effekter oppnås bedre ved bare bruk av andre etablerte ordninger?

I forarbeidet til denne satsingen ble det gjort en vurdering av om tiltak rettet mot utvalgte kulturlandskap kunne forvaltes innenfor eksisterende ordninger og virkemidler. En kom da til at «Det er behov for et nytt økonomisk virkemiddel på nasjonalt nivå for å sikre langsiktig forvaltning av Utvalgte kulturlandskap i jordbruket uavhengig av produksjonskrav. Dette må supplere eksisterende ordninger og være av en størrelse som gjør det realistisk å få på plass planer og langsiktig skjøtsel og vedlikehold av verdiene i området (s.VII)». Vi kan ikke se at det i perioden fra 2009 fram til i dag er framkommet momenter som tilsier at denne satsingen kan erstattes av andre enkeltordninger, heller at utviklingen har underbygget behovet for satsingen.

I det enkelte kulturlandskap er helhetlig forvaltning viktig for å utvikle og opprettholde de ulike verdiene i landskapet som helhet, der forvaltningen av forskjellige fagområder i følge Bugge (2013) tradisjonelt har vært for lite koblet. Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket slik den er innrettet legger til rette for samarbeid mellom de ulike forvaltningsområdene på ulike nivå. I og med at denne satsingen ikke er avgrenset til bruk i drift, kan den brukes bredere og mer tilpasset det enkelte område. Dette gir trolig en mer effektiv satsing enn om mange ulike enkeltordninger må kombineres.

De 22 områdene som i dag omfattes av ordningen er ulike hva gjelder landskapstype, form for jordbruksdrift, behov for typer tiltak mv. Det innebærer at innretting og behov for tiltak varierer mye og det varierer etter hva en lokalt ønsker å legge vekt på. Det tilsier at det er behov for fleksibilitet og regional tilpassing. En egen satsing kan gi grunnlag for en helhetlig målrettet innsats i forhold til det enkelte området, samt at det gir en fleksibilitet i forhold til behovene for tiltak over tid i det enkelte jordbrukslandskap.

Dersom en så løfter fokuset fra selve landskapet til en videre samfunnsmessig kontekst der slike områder skal være en type kvalitetssikret, og autentisk landskap, som kan brukes i bl.a. en videre næringssammenheng enn bare landbruket så byr det på utfordringer for bruk av enkeltordninger slik som SMIL, RMP, utvalgte naturtyper og Kulturminnefondet. Utvalgte kulturlandskap er en ordning som gjør en mindre avhengig av mer tilfeldige

søknader om ulike tilskudd innenfor ulike enkeltordninger. Satsingen legger til rette for en helhetlig og langsiktig forvaltning med flerårige avtaler.

Det er grunn til å anta at en kombinasjon av ulike virkemidler for å nå de samme mål ville bli komplisert og arbeidskrevende. Det krever at den enkelte setter seg inn i og bruker ulike ordninger med ulike regler og aktører. I tillegg vil det kreve en aktør som kan sikre helhetlig utvikling av området. Trolig ville dette føre til større transaksjonskostnader enn om en bygger på en, fleksibel ordning som over en viss tid kan brukes i tråd med varierte og skiftende behov. Denne kan så kombineres med andre virkemidler etter behov. Om denne vurderinger holder på lang sikt må vurderes med grunnlag i mer langsiktige erfaringer.

I en videre sammenheng er målet med å ivareta disse kulturlandskapene og verdiene i dem avhengig av den generelle utviklingen i landbruket: Jordbrukets kulturlandskap er avhengig av aktive brukere som bor i området og har en del av sin inntekt fra landbruket. Det er også grunn til å hevde at ordningen er positiv i den sammenheng fordi mye av det som er utgifter i ordningen er inntekter for grunneiere og rettighetshavere som gjennomfører tiltak på egen eiendom og dermed opprettholder og videreutvikler den. Slik sett oppnår en å gi grunneiere mfl. inntekter, en styrker brukene, landbruket og områdene i en videre sammenheng, og en oppnår det via frivillighet.

Utfra dette kan vi ikke se at målsetting og effekter innen relativt kort tid kan oppnås bedre ved bruk av andre etablerte ordninger enn utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Altså bør denne ordningen fortsette i hvert fall til de enkelte områdene er vel etablert og velfungerende som områder i forhold til målene med satsingen. Det er ikke uten grunn at det er stor tilfredshet med satsingen og at den anses som godt egnet til å ivareta jordbrukets kulturlandskap. Erfaringer med denne satsingen og denne form for organisering er også interessant på lang sikt når det gjelder bruk og forvaltning av landskap mer generelt.

9.5 Oppsummerende konklusjoner og anbefalinger

Konklusjoner

- Det er en hensiktsmessig ressursbruk i de ulike fasene imellom, men det vil bli mer behov for ressurser til oppfølgings-/vedlikeholdsfasen.
- Satsingen er viktig fordi tiltak som gir miljøeffekter ikke ville blitt gjennomført uten tilskuddet eller det ville tatt lengre tid å gjennomføre dem.
- Tiltakene innen Utvalgte kulturlandskap har ført til økt stolthet for egen eiendom og området som helhet.
- Utvalgte kulturlandskap har i mindre grad påvirket at en fortsetter som aktiv bruker, at en fortsetter å bo der og at neste generasjon vil overta.

- Status som utvalgte kulturlandskap i jordbruket legger til rette for jordbruksbasert næringsvirksomhet i området.
- Tiltakene har ført til at grunneiere mfl. en mer positiv innstilling til satsingen.
- Utvalgte kulturlandskap fører til at tiltak som ellers ikke ville blitt gjennomført blir gjennomført eller de blir gjennomført raskere enn uten satsingen.
- Organisering og gjennomføring av satsingen Utvalgte kulturlandskap bidrar til å styrke forvaltningens arbeid, både nasjonalt og regionalt, ved at det bringes sammen kompetanse innen biologisk mangfold, kulturminner og landbruk.
- Igangsetting og gjennomføring av tiltak synes å gi økt lokal forankring
- Det er stor tilfredshet med satsingen og den anses som godt egnet til å ivareta jordbrukets kulturlandskap.

Anbefalinger

- Dagens roller og fordeling av oppgaver mellom de ulike forvaltningsnivåene og innad på disse bør beholdes, herunder muligheten til selv å velge organisering regionalt.
- Det bør gjennomføres minst ett årlig fellesmøte for alle interessenter i hvert av områdene. Samarbeidsorganer bør vurdere hvordan de kan ivareta balansegangen mellom nærhet til beslutninger og distanse for å unngå spørsmål om habilitet.
- Dagens administrative rutiner og praksis er hensiktsmessig, men raskere prosesser ved utarbeiding av skjøtelsplaner bør vurderes. Viktig at grunneier mfl. faktisk er involvert og påvirker.
- En må fokusere på effektiv bruk av ressurser i de ulike fasene.
- Frivillighet og frivillige avtaler er viktig og må videreføres som prinsipp.
- Frivillige avtaler må sikre en balansegang mellom verdiene en ønsker å ivareta og den langsiktige utviklingen av det «levende» landbruket, som er det bærende element i et aktivt jordbrukslandskap.
- Nivået på tilskudd er generelt bra nok, men at det er grunn for å se nærmere på nivået for tilskudd til bygningstiltak.
- Få bedre kunnskap om sammenhengen mellom mål og resultater innen ulike deler av denne ordningen.
- Utvikling av indikatorer vil være viktig. Det vil også være viktig å få erfaringstall fra ønskede effekter av andre ordninger.
- Det er behov for økt fokuset på nye typer næringsvirksomhet fordi det er utviklet lite av dette.
- Målsetting og effekter kan ikke oppnås bedre ved bare bruk av andre etablerte ordninger enn Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.
- Utvalgte kulturlandskap i jordbruket bør fortsette i hvert fall til de enkelte områdene er vel etablert og velfungerende som områder i forhold til målene med satsingen.

10 REFERANSELISTE

Bugge, H. Chr. (2013): Vern av verdifulle kulturlandskap: Har vi de rettslige redskapene som trengs? *Utmark* nr. 1 2013. Lokalisert på <http://www.utmark.org/>

Direktoratet for naturforvaltning, Riksantikvaren og Statens landbruksforvaltning (2008). *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Tilråding til Landbruks- og matdepartementet.*

Landbruks- og matdepartementet (2005). *Budsjettåret 2006.* (St.prp. nr. 1, 2005–2006). Oslo: Departementet.

Landbruks- og matdepartementet (2012). *Jordbruksoppgjøret 2012 – endringer i statsbudsjettet for 2012 m.m.* (Prop. 122 S, 2011–2012). Oslo: Departementet.

Miljøverndepartementet (2005). *Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand.* (St.meld. nr. 21, 2004–2005). Oslo: Departementet.

Statens landbruksforvaltning, Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren (2007). *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Endelig rapport 1.juli 2007.*

Vistad, O.I., Skjeggedal, T., Berglann, H., Bugge, H. Chr., Norderhaug, A., Rønningen, K., Swensen, G. & Øian, H. (2013): Grønt partnerskap i landbruksforvaltning – erfaringer fra prosjektet «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket». *Utmark* nr. 1 2013. Lokalisert på <http://www.utmark.org/>

Øian, H. & Rønningen, K. (2013): Utvalgte kulturlandskap – mellom landbruksdrift, endring, forståelse og mening i landskapet. *Utmark* nr. 1 2013. Lokalisert på <http://www.utmark.org/>

11 VEDLEGG

11.1 Vedlegg 1: Intervjuguider

Momenter til intervjuer med grunneiere/rettighetshavere

- 1) Hva slags eiendom har du i det området?
- 2) Hvordan har du vært påvirket av satsingen på utvalgte kulturlandskap i jordbruket?
 - tilskudd?
 - hvor langt er eventuelle tiltak kommet
- 3) Hva synes du om dagens forvaltning
 - arbeid på fylkesnivå
 - arbeid på kommunalt nivå
 - deltakelse fra bondelag/bonde- og småbrukarlag, hamnelag, andre
 - arbeidsutvalg/samarbeidsorgan
- 4) Om tildelingen av tilskuddsmidler
 - Er denne enkel/grei?
 - Utbetales tilskudd til riktig tid
 - Er det nok tilskudd til at tiltaket blir skikkelig gjort
- 5) Positive eller negative effekter av satsingen?
- 6) Hva tror du om de langsiktige muligheter for å ivareta slike utvalgte områder av jordbrukets kulturlandskap?
- 7) Hvordan fungerer satsingen i forhold til bruk av ulike typer virkemidler?
 - Utfyller de hverandre
 - Overlapper de
- 8) Bør denne satsingen videreføres som i dag, med justeringer, eller inkluderes i andre satsinger – hvilke?

Momenter til intervjuer med Fylkesmannens landbruksavdeling/kommunalt landbrukskontor

- 1) Hva er dine viktigste arbeidsoppgaver i forhold til satsingen på utvalgte kulturlandskap i jordbruket?
 - kontakt med sekretariatet
 - kontakt/samordning med andre på fylkesnivå
 - kontakt med kommuner/landbrukskontor og andre

- innhenting av kunnskap
 - inngåelse av avtaler og tildeling av midler mm
 - annet
- 2) Hvordan fungerer dagens forvaltning mht å løse oppgaver på henholdsvis regionalt kontra kommunalt nivå?:
- for å nå mål om å ivareta jordbrukets kulturlandskap
 - for en mest mulig effektiv bruk av ressurser (hindre dobbeltarbeid)
 - sikre lokal forankring og lokal nytte
 - ulike modeller i ulike fylker – fordeler og ulemper
 - læring mellom områder, nettverkssamlinger
- 3) Hvordan fungerer dagens forvaltning mht å løse oppgaver på kommunalt nivå?:
- for å nå mål om å ivareta jordbrukets kulturlandskap
 - for en mest mulig effektiv bruk av ressurser (hindre dobbeltarbeid)
 - sikre lokal forankring og lokal nytte
 - ulike modeller i ulike fylker – fordeler og ulemper
- 4) Hva synes du om ressursbruk/innsats i forhold til planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak?
- for mye, passende, for lite i ulike faser
- 5) Hva synes du om dagens praksis ved selve tildelingen av tilskuddsmidler?
- 6) Hva synes du om frivillige avtaler som verktøy for å nå målene med satsingen?
- 7) Hva synes du om nivået på tilskuddene i forhold til ulike typer tiltak:
- gis det nok eller for mye i forhold til ulike typer tiltak?
- 8) Hva synes du om vektleggingen av midler på henholdsvis drift/skjøtsel, investeringer/engangskostnader, planlegging/tilrettelegging?
- 9) Klarer en å opprettholde/øke de ulike miljøverdiene via dagens tiltak?
- naturmangfold, setre, bygninger, andre kulturminner mm.
- 10) Positive eller negative effekter av satsingen?
- 11) Hva begrenser arbeidet med de utvalgte områdene av jordbrukets kulturlandskap i dag?
- organisering, kunnskap/FoU, penger, oppslutning lokalt, få eiendommer, m.v.
- 12) Hva tror du om de langsiktige muligheter for å ivareta slike utvalgte områder av jordbrukets kulturlandskap?
- 13) Hvordan fungerer satsingen i forhold til bruk av ulike typer virkemidler?
- Overlapper/utfyller ordningene hverandre?
- 14) Bør denne satsingen videreføres som i dag, med justeringer, eller inkluderes i andre satsinger – hvilke?

Momenter til intervjuer med sekretariatet

- 1) Kan du beskrive hovedtrekket i utviklingen av UKL over tid?
- 2) Kan du beskrive hovedtrekket i arbeidet i sekretariatet?

- 3) Hvordan fungerer dagens forvaltning mht å løse oppgaver på henholdsvis regionalt kontra kommunalt nivå?:
 - for å nå mål om å ivareta jordbrukets kulturlandskap
 - for en mest mulig effektiv bruk av ressurser (hindre dobbeltarbeid)
 - sikre lokal forankring og lokal nytte
 - ulike modeller i ulike fylker – fordeler og ulemper
 - læring mellom områder, nettverkssamlinger
- 4) Hvordan fungerer dagens forvaltning mht å løse oppgaver på kommunalt nivå?:
 - for å nå mål om å ivareta jordbrukets kulturlandskap
 - for en mest mulig effektiv bruk av ressurser (hindre dobbeltarbeid)
 - sikre lokal forankring og lokal nytte
 - ulike modeller i ulike fylker – fordeler og ulemper
- 5) Hva synes du om ressursbruk/innsats i forhold til planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak?
 - for mye, passende, for lite i ulike faser
- 6) Hva synes du om dagens praksis ved selve tildelingen av tilskuddsmidler?
- 7) Hva synes du om frivillige avtaler som verktøy for å nå målene med satsingen?
- 8) Hva synes du om nivået på tilskuddene i forhold til ulike typer tiltak:
 - gis det nok eller for mye i forhold til ulike typer tiltak?
- 9) Hva synes du om vektleggingen av midler på henholdsvis drift/skjøtsel, investeringer/engangskostnader, planlegging/tilrettelegging?
- 10) Klarer en å opprettholde/øke de ulike miljøverdiene via dagens tiltak?
 - naturmangfold, setre, bygninger, andre kulturminner mm.
- 11) Positive eller negative effekter av satsingen?
- 12) Hva begrenser arbeidet med de utvalgte områdene av jordbrukets kulturlandskap i dag?
 - organisering, kunnskap/FoU, penger, oppslutning lokalt, få eiendommer, m.v.
- 13) Hva tror du om de langsiktige muligheter for å ivareta slike utvalgte områder av jordbrukets kulturlandskap?
- 14) Hvordan fungerer satsingen i forhold til bruk av ulike typer virkemidler?
 - Overlapper/utfyller ordningene hverandre?
- 15) Bør denne satsingen videreføres som i dag, med justeringer, eller inkluderes i andre satsinger – hvilke?

11.2 Vedlegg 2: Spørreskjema til grunneiere, brukere/drivere og rettighetshavere

Østlandsforskning

Referansenummer:

SPØRRERESKJEMA OM SATSINGEN UTVALGTE KULTURLANDSKAP I JORDBRUKET

A. OM DEG OG DET UTVALGTE KULTURLANDSKAPSOMRÅDET

1: Hvilket område innen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket berører deg?

- ☐ Østfold - Bøensætre med plasser
- ☐ Akershus - Øya-Nordre Eik
- ☐ Oslo - Nordmarks plasser
- ☐ Hedmark - Vangrøftdalen - Kjørrudalen
- ☐ Oppland - Nordherad
- ☐ Buskerud - Steinssletta
- ☐ Vestfold - Skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme
- ☐ Telemark - Jomfruland og Stråholmen
- ☐ Aust-Agder - Rygnestad og Flateland
- ☐ Vest-Agder - Vest-Lista
- ☐ Rogaland - Hodne-Vikevåg, Helland-Bø og Førsvoll
- ☐ Hordaland - Gjuvslandslia
- ☐ Sogn og Fjordane - Grinde-Engjasete
- ☐ Sogn og Fjordane - Hoddevik - Liset
- ☐ Møre og Romsdal - Fjellgardane og seterdalane i Øvre Sunndal
- ☐ Sør-Trøndelag - Seterdalane i Budalen
- ☐ Sør-Trøndelag - Tarva
- ☐ Nord-Trøndelag - Skei og Skeisnesset
- ☐ Nordland - Engjan-Ørnes Kjelvik
- ☐ Nordland - Blomsøy-Hestøy og Skålvær
- ☐ Troms - Skårfvåggi/Skardalen
- ☐ Vet ikke

2: Er du grunneier, driver/forpakter eller rettighetshaver innenfor det utvalgte området? Rettighetshaver kan være knyttet til beiterett, leie av festetomt, leie av bolig etc. Flere valg er mulig.

- ☐ Grunneier ☐ Driver/forpakter ☐ Beiterett
☐ Andre rettigheter, slik som festetomt, leie av bolig etc.
☐ Annet eiendoms- eller driftsforhold ☐ Vet ikke

3: Utøver du næringsvirksomhet innenfor dette området? Flere valg er mulig.

- ☐ Nei
☐ Ja innenfor jordbruk og/eller skogbruk
☐ Ja annen næringsvirksomhet, spesifiser
☐ Vet ikke

4: Har du fast bopel, seter eller fritidsbolig i det aktuelle området? Flere valg er mulig.

- ☐ Jeg har fastbopel i et hus/ en leilighet i området
☐ Jeg har fast bopel på en gard i området
☐ Jeg har seter i området
☐ Jeg har en fritidsbolig i området
☐ Nei, jeg har verken fast bopel, seter eller fritidsbolig i området
☐ Vet ikke

5: Hvor stor andel av det samlede arealet du eier, disponerer eller har rettigheter til ligger innenfor området utpekt som utvalgt kulturlandskapet i jordbruket?

- ☐ Mindre enn 10 %
☐ 11-25 %
☐ 26-50%
☐ Mer enn 50 %
☐ Har ikke areal som er berørt av dette området
☐ Ikke aktuelt
☐ Vet ikke

B. OM FORVALTNINGEN

6: Nedenfor er det listet opp ulike aktører. Vær vennlig å vurder omfanget av disse aktørene sin deltakelse i forhold til arbeidet med det utvalgte kulturlandskapet som helhet.

Aktører	Deltakelsen bør økes	Deltakelsen bør opprettholdes på samme nivå	Deltakelsen bør reduseres	Deltar ikke per i dag, men bør delta	Bør ikke delta	Vet ikke
Fylkesmannens landbruksavdeling						
Fylkesmannens miljøvern avdeling						
Kulturminneforvaltning i Sametinget						
Kulturminneforvaltning i fylkeskommunen						
Innovasjon Norge						
Kommunalt landbrukskontor						
Andre avdelinger i kommunen						
Kommunale politikere						
Statens naturoppsyn (SNO)						
Fylkeslagene av Norges Bondelag og Norges Bonde- og Småbrukarlag						
Lokallag av Norges Bondelag og Norges Bonde- og Småbrukarlag						
Andre, spesifiser						

C. OM PLANER FOR OMRÅDET

I denne seksjonen ønsker vi å få vite mer om planene som foreligger for området og hvordan prosessen rundt utarbeidelsen av disse planene har vært. For alle de utvalgte områdene skal det utarbeides en overordnet plan (omtalt som forvaltningsplan eller områdeplan). I det videre kaller vi dette områdeplan.

Det kan også være utarbeidet skjøtsels- og vedlikeholdsplaner for avgrensede tema eller delområder. Slike planer omtaler vi som skjøtselsplaner

7: Er det utarbeidet en områdeplan som omfatter hele eller deler av den eiendommen du eier, disponerer eller har rettigheter til?

- ☐ Ja
- ☐ Nei, men en områdeplan er under utarbeiding
- ☐ Nei og arbeidet med en plan er heller ikke startet
- ☐ Vet ikke

DERSOM DU SVARTE **JA** PÅ SPØRSMÅL 7 – FORTSETT MED SPØRSMÅL 8

DERSOM DU SVARTE **NEI** ELLER **VET IKKE** PÅ SPØRSMÅL 7 - GÅ TIL SPØRSMÅL 10

8: Nedenfor er det satt opp tre påstander om prosessen for utarbeiding av område-planen. Vi ber deg vurdere i hvilken grad disse påstandene passer i forhold til din rolle i denne prosessen.

Påstander	I stor grad	I noen grad	Liten grad	Ikke i det hele tatt	For tidlig	Vet ikke
Jeg ble invitert med i prosessen for utarbeiding av områdeplanen						
Jeg deltok i prosessen med utarbeiding av områdeplanen						
Jeg påvirket innholdet i områdeplanen						

9: Hvor fornøyd er du med områdeplanen?

- ☐ Svært godt fornøyd ☐ Godt fornøyd ☐ Middels fornøyd
- ☐ Litt fornøyd ☐ Svært lite fornøyd ☐ Vet ikke

10: Er det utarbeidet en skjøtelsesplan(er) som omfatter hele eller deler av den eiendommen du eier, disponerer eller har rettigheter til?

- ☐ Ja, og den/de er vedtatt
- ☐ Nei, men den/de er under utarbeiding
- ☐ Nei og arbeidet med den/de er heller ikke startet
- ☐ Vet ikke

DERSOM DU SVARTE **JA** PÅ SPØRSMÅL 10 – FORTSETT MED SPØRSMÅL 11

DERSOM DU SVARTE **NEI** PÅ SPØRSMÅL 10 - GÅ TIL SPØRSMÅL 13

DERSOM DU SVARTE **VET IKKE** PÅ SPØRSMÅL 10 – GÅ TIL SPØRSMÅL 14

11: Nedenfor er det satt opp tre påstander om prosessen for utarbeiding av skjøtelsesplanen(e). Vi ber deg vurdere i hvilken grad disse påstandene passer i forhold til din rolle i denne prosessen.

Påstander	I stor grad	I noen grad	Liten grad	Ikke i det hele tatt	For tidlig	Vet ikke
Jeg ble invitert med i prosessen for utarbeiding av skjøtelsesplanen(e)						
Jeg deltok i prosessen med utarbeiding av skjøtelsesplanen(e)						
Jeg påvirket innholdet i skjøtelsesplanen(e)						

12: Hvor fornøyd er du med skjøtelsesplanen(e)?

- ☐ Svært godt fornøyd ☐ Godt fornøyd ☐ Middels fornøyd
- ☐ Litt fornøyd ☐ Svært lite fornøyd ☐ Ikke aktuelt
- ☐ Vet ikke

DERSOM DU KRYSSET AV **JA** PÅ SPØRSMÅL 10 – GÅ DIREKTE TIL SPØRSMÅL 14

13: Hva er årsaken til at det ikke er utarbeidet en skjøtelsesplan (skjøtelsesplaner) for eiendommen du eier, disponerer eller har rettigheter til?

D. OM FRIVILLIGE AVTALER

Regjeringen har pekt ut 22 utvalgte kulturlandskap i jordbruket, og disse skal gis en særskilt skjøtsel og forvaltning for å bevare verdiene i disse områdene. Forvaltningen av disse områdene baseres på frivillige privatrettslige avtaler.

I denne seksjonen ønsker vi å få vite mer om hvilke frivillige avtaler som er inngått.

14: Har du som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket inngått en frivillig avtale om forvaltningen av eiendommen som du eier, disponerer eller har rettigheter til?

- ☐ Ja
- ☐ Nei, men den er under utarbeiding
- ☐ Nei, det er ikke startet et slikt arbeid
- ☐ Ikke aktuelt
- ☐ Vet ikke

DERSOM DU SVARTE JA PÅ SPØRSMÅL 14 – FORTSETT MED SPØRSMÅL 15

DERSOM DU SVARTE NEI PÅ SPØRSMÅL 14 - GÅ TIL SPØRSMÅL 17

DERSOM DU SVARTE IKKE AKTUELT ELLER VET IKKE PÅ SPØRSMÅL 14 – GÅ TIL SPØRSMÅL 18

15: Hvor tilfreds er du med den frivillige avtalen?

- ☐ Svært godt fornøyd
- ☐ Godt fornøyd
- ☐ Middels fornøyd
- ☐ Lite fornøyd
- ☐ Svært lite fornøyd
- ☐ Vet ikke

16: Er det forhold i den frivillige avtalen du er fornøyd eller misfornøyd med?
Spesifiser dette nedenfor.

17: Hva er årsaken til at det ikke er inngått en frivillig avtale (enda)? Du kan krysse av for flere årsaker.

- ☐ Det mangler skjøtselsplan for dette området
- ☐ Vi er uenige om den frivillige avtalens innhold med hensyn til økonomi
- ☐ Vi er uenige om den frivillige avtalen med hensyn til type tiltak og gjennomføring av tiltakene
- ☐ Vi er uenige om andre forhold
- ☐ Det er for tidlig i forhold til arbeidet i dette området
- ☐ Det er ikke behov for frivillig avtale for denne eiendommen
- ☐ Fordi jeg ikke ønsker å delta i denne satsingen
- ☐ Annet, spesifiser
- ☐ Vet ikke

18: I hvilken grad mener du at frivillige avtaler kan være et hensiktsmessig virkemiddel for å realisere målene om forvaltning og skjøtsel av Utvalgte kulturlandskap i jordbruket?

☐ I svært stor grad	☐ I stor grad	☐ I middels grad
☐ I liten grad	☐ I svært liten grad	☐ Vet ikke

E. OM PLANLEGGING, GJENNOMFØRING OG OPPFØLGING AV TILTAK I OMRÅDET

19: Er det planlagt eller gjennomført tiltak relatert til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket på eiendommen som du eier, disponerer eller har rettigheter til?

- ☐ Ja, tiltak er planlagt og igangsatte/gjennomført
- ☐ Ja, men foreløpig er de bare planlagt
- ☐ Nei, det er ikke planlagt tiltak
- ☐ Vet ikke

DERSOM DU SVARTE **JA** PÅ SPØRSMÅL 19 – FORTSETT PÅ SPØRSMÅL 20

DERSOM DU SVARTE **NEI** ELLER **VET IKKE** PÅ SPØRSMÅL 19 FORTSETT TIL SPØRSMÅL 23

20: Hvilke typer områder/objekter gjelder tiltaket/tiltakene? Det er mulig å krysse av på flere alternativer.

☐ Beiter	☐ Seterområder	☐ Kystlynghei	☐ Slåttemark

☐ Bygninger ☐ Andre kulturminner ☐ Andre tiltak

21: Hva synes du om den samla ressursbruken i forbindelse med henholdsvis planlegging, gjennomføring og oppfølging av tiltak? Med ressursbruk menes den samla bruken av tilførte midler i form av penger og arbeidsinnsats fra både private og offentlig.

	For stor ressursbruk	Passe ressursbruk	For liten ressursbruk	Vet ikke
Planlegging				
Gjennomføring				
Oppfølging				

22: Påvirker tiltakene din holdning til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket?

- ☐ Tiltakene har ført til at jeg blir mer positiv.
☐ Tiltakene har ikke hatt noen betydning.
☐ Tiltakene har ført til at jeg er blitt mer negativ
☐ Vet ikke

F. OM STØTTE TIL TILTAK I DET UTVALGTE OMRÅDET

I denne seksjonen stiller vi spørsmål om finansiering av tiltak innenfor satsingen *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* og tilgrensende ordninger.

23: Synes du at det er lett eller vanskelig å få økonomisk støtte via satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket? Utdyp gjerne.

- ☐ Det er svært lett å få økonomisk støtte
☐ Det er lett å få økonomisk støtte
☐ Det er vanskelig å få økonomisk støtte
☐ Vet ikke

24: Har du mottatt økonomisk støtte fra satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket?

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

DERSOM DU SVARTE **JA** PÅ SPØRSMÅL 24 – FORTSETT PÅ SPØRSMÅL 25

DERSOM DU SVARTE **NEI** PÅ SPØRSMÅL 24 – GÅ TIL SPØRSMÅL 27

DERSOM DU SVARTE **VET IKKE** PÅ SPØRSMÅL 24 - GÅ TIL SPØRSMÅL 29

25: Hvilken type tiltak er du innvilget økonomisk støtte til? Du kan krysse av for flere alternativer. Tiltak i forbindelse med:

☐ Beiter	☐ Seterområder	☐ Kystlynghei	☐ Slåttemark
☐ Bygninger	☐ Andre kulturminner	☐ Andre tiltak	

26: Hva ville skjedd dersom tiltaket ikke hadde blitt tildelt tilskudd?

- ☐ Tiltaket ville blitt gjennomført uansett
- ☐ Det ville tatt lengre tid å gjennomføre tiltaket
- ☐ Tiltaket ville ikke blitt gjennomført
- ☐ Vet ikke

27: Hva mener du kan være årsaken til at du ikke er tildelt midler via satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket? Du kan krysse av for flere årsaker.

- ☐ Tilskudd er ikke relevant for eiendommen(e) som jeg eier, disponerer eller har rettigheter til
- ☐ Jeg har vært for lite kjent med muligheten
- ☐ Tiltak på eiendommen(e) som jeg eier, disponerer eller har rettigheter til er ikke prioritert
- ☐ Jeg har fått tilskudd via andre ordninger
- ☐ Jeg ønsker ikke å drive i samsvar med skjøtselsplanen(e)
- ☐ Andre grunner, spesifiser
- ☐ Vet ikke

28: I hvilken grad oppfatter du at det er samsvar mellom den økonomiske støtten du er innvilget fra satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og omfanget på tiltaket som skal gjennomføres? Med samsvar mener vi her både i forhold til arbeidsinnsats og totale kostnader. Du kan krysse av for flere typer tiltak.

Tiltak	Veldig godt samsvar	Godt samsvar	Lite samsvar	Vet ikke	Ikke aktuelt
På beite					
På setra					
I kystlynghei					
For slåttemark					
For bygninger					
For andre kulturminner					
Andre spesifiser					

29: Har du fått tilskudd til gjennomføring av tiltak i det utvalgte området fra andre ordninger enn Utvalgte

- ☐ Ja
☐ Nei
☐ Vet ikke

DERSOM DU SVARTE **JA** PÅ SPØRSMÅL 29 – FORTSETT MED SPØRSMÅL 30
 DERSOM DU SVARTE **NEI** ELLER **VET IKKE** PÅ SPØRSMÅL 29 – GÅ TIL SPØRSMÅL 32

30: Hvilke andre ordninger har du fått tilskudd fra til gjennomføring av tiltak i det utvalgte området? Flere valg er mulig.

- ☐ Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-ordningen)
☐ Bygdeutviklingsmidler (BU-midler)
☐ Regionalt miljøprogram (RMP) - Miljøtilskudd i jordbruket
☐ Kommunale midler, spesifiser
☐ Fylkeskommunale midler, spesifiser
☐ Innovasjon Norge, spesifiser
☐ Utvalgte naturtyper
☐ Norsk Kulturminnefond
☐ Andre spesifiser

31: Hvordan mener du satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket kan virke sammen med andre økonomiske ordninger? Du kan krysse av for flere typer ordninger.

	Ordningene har ulike formål og utfyller hverandre	Ordningene er for like og overlapper hverandre	Kjenner ikke til ordningen
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-ordningen)			
Bygdeutviklingsmidler (BU-midler)			
Regionalt miljøprogram (RMP) - Miljøtilskudd i jordbruket			
Kommunale midler, spesifiser			
Fylkeskommunale midler, spesifiser			
Innovasjon Norge sine virkemidler, spesifiser			
Utvalgte naturtyper			
Norsk Kulturminnefond			
Andre spesifiser			

G. OM EFFEKTER AV ORDNINGEN MED UTVALGTE KULTURLANDSKAP I JORDBRUKET

I denne seksjonen ønsker vi dine vurderinger av effekter som følge av satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket.

32: I hvilken grad mener du at satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket har bidratt til følgende på eiendommen(e) som du eier, disponerer eller har rettigheter til i det utvalgte området? Vurder for hvert enkelt element.

Satsingen har bidratt til	I stor grad	I middels grad	Liten grad	For tidlig	Ikke relevant	Vet ikke
Ivaretagelse av bygninger som kulturminner						
Ivaretagelse av andre kulturminner						
Ivaretagelse av gamle slåttemarker og beiter						
Ivaretagelse av naturmangfoldet						
Økt stolthet for området						
At jeg vil fortsette som aktiv bruker her						
At jeg ønsker å fortsatt bo på eiendommen her						
At neste generasjon vil ta over						
At det er utviklet ny type næringsvirksomhet						
At eiendommen er blitt mer attraktiv for turisme						
Andre positive effekter						
Andre negative effekter						
Det har hindret drift og utvikling av min eiendom						

33: I hvilken grad mener du at satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket har bidratt til følgende i forhold til hele det utvalgte området? Vurder for hvert enkelt element.

Satsingen har bidratt til	I stor grad	I middels grad	Liten grad	For tidlig	Ikke relevant	Vet ikke
Ivaretagelse av bygninger som kulturminner						
Ivaretagelse av andre kulturminner						
Ivaretagelse av gamle slåtte- marker og beiter						
Ivaretagelse av naturmangfoldet						
Økt stolthet for området						
At jeg vil fortsette som aktiv bruker her						
At jeg ønsker å fortsatt bo på eiendommen her						
At neste generasjon vil ta over						
At det er utviklet ny type næringsvirksomhet						
At eiendommen er blitt mer attraktiv for turisme						
Andre positive effekter						
Det har hindret drift og utvikling av min eiendom						
Andre negative effekter						

H. OM VURDERINGER AV SATSINGEN *UTVALGTE KULTURLANDSKAP I JORDBRUKET*

34: Påvirker områdets status som utvalgt kulturlandskap din mulighet til å drive næringsvirksomhet innenfor området?

☐ Negativt i stor grad	☐ Litt negativt	☐ Har ingen betydning
☐ Litt positivt	☐ Svært positivt	☐ Vet ikke

35: Nedenfor har vi satt fram et sett av påstander. Vurder hvordan hver av disse påstandene passer i forhold til Utvalgte Kulturlandskap i Jordbruket.

	Passer meget bra	Passer bra	Passer dårlig	For tidlig	Ikke aktuelt	Vet ikke
Det har vært god informasjon til grunneiere, drivere og rettighetshavere						
Det er utarbeidet god informasjon til besøkende i området						
Det er gode parkeringsmuligheter for besøkende til området						
Det er utarbeidet brosjyrer med informasjon om området						
Det er satt opp informasjonstavler i tilknytning til området						
Det er god tilretteleggingen for funksjonshemmede i området						
Jeg får tilstrekkelig veiledning og rådgivning i forbindelse med planlegging av tiltak						
Jeg får tilstrekkelig veiledning og rådgivning i forbindelse med gjennomføring av tiltak						
Forvaltningen av det utvalgte området legger til rette for jordbruksbasert næringsutvikling						
Forvaltningen av det utvalgte området legger til rette for næringsutvikling utover den direkte jordbrukstilknnyttede						
Det er god kunnskap om satsingen og dette området hos fylkesmannens landbruksavdeling						
Det er god kunnskap om satsingen og dette området på kommunalt nivå						
Det er for mange offentlige aktører involvert						
Ordningen er byråkratisk						
Jeg har fått lite informasjon i forkant av besøk fra offentlige aktører, FoU-institusjoner etc.						
Annet						

36: Satsingen har bare eksistert i noen år. Vi ber deg likevel vurdere hvordan du tror satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket vil fungere som virkemiddel for å ta vare på kulturlandskapet på lang sikt, både for eiendom du eier, disponerer eller har rettigheter til og det utvalgte området som helhet.

	Meget godt egnet	Godt egnet	Middels egnet	Lite egnet	Svært lite egnet	Vet ikke
Utvalgte kulturlandskap i jordbruket som virkemiddel for å ta vare på kulturlandskapet <u>på eiendommen du eier, disponerer eller har rettigheter til</u>						
Utvalgte kulturlandskap i jordbruket som virkemiddel for å ta vare på kulturlandskapet i <u>hele det utvalgte kulturlandskapsområdet</u>						

37: Hvor godt egnet mener du følgende er for å ta vare på jordbrukets kulturlandskap på eiendommen du eier, disponerer eller har rettighet til? Vi ber deg vurdere hvert av tiltakene/virkemidlene.

	I svært stor grad	I stor grad	I middels grad	I liten grad	Vet ikke
Utvalgte kulturlandskap i jordbruket					
Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL-midler)					
Regionale Miljøprogram (RMP) - Miljøtilskudd i jordbruket					
Bygdeutviklingsmidler (BU- midler)					
Andre virkemidler i landbruket					
Landskapsvernområde					
Plan- og bygningsloven					
Regionale Miljøprogram (RMP) - Miljøtilskudd i jordbruket					
Andre virkemidler, spesifiser					

38: Samlet sett, hvor tilfreds er du med satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket? Utdyp gjerne svaret.

☐ Svært godt tilfreds	☐ Godt tilfreds	☐ Middels tilfreds
☐ Lite tilfreds	☐ Svært lite tilfreds	☐ Vet ikke

39: Ser du på kort eller lang sikt noen spesielle utfordringer for satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket for å ivareta kulturlandskapet med tilhørende verdier? Svar på baksiden av skjemaet eller eget ark.

I. DATA OM DEG

40: Er du mann eller kvinne?

- ☐ Mann ☐ Kvinne

41: Hvordan vil du karakterisere din kjennskap til satsingen Utvalgte Kulturlandskap i Jordbruket?

- ☐ Jeg kjenner meget godt til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket
- ☐ Jeg kjenner godt til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket
- ☐ Jeg kjenner litt til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket
- ☐ Jeg har hørt om satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket
- ☐ Jeg kjenner ikke til satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

42: Hvor gammel er du?

- ☐ Yngre enn 20 år ☐ 21-30 år ☐ 31-40 år ☐ 41-50 år
- ☐ 51 – 60 år ☐ 61 år – 70 år ☐ 71 år og eldre

43 Hvor kommer din viktigste inntektskilde (mer enn 50 % av inntekten) fra?

- ☐ Jordbruk, skogbruk og fiske
- ☐ Sekundærnæringer (industri, bergverk, vann- og kraftforsyning, bygg og anlegg)
- ☐ Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finansiell-, forretningsmessig- og personlig tjenesteyting, eiendom)
- ☐ Offentlig administrasjon, forsvar
- ☐ Undervisning
- ☐ Helse- og sosialtjenester
- ☐ Inntekter fra pensjon eller annen trygd
- ☐ Er under utdanning
- ☐ Er hjemmeværende
- ☐ Annet

TAKK FOR HJELPEN

Kommentarer og utfyllende opplysninger på spørsmålene.

Satsingen Utvalgte kulturlandskap i jordbruket startet i 2009 og omfatter 22 områder i hele landet. Den er finansiert av Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet. Satsingen er basert på frivillighet og det er frivillig for grunneiere om de vil delta. Den regionale organisering i forbindelse med de enkelte kulturlandskap formes av de som deltar regionalt. Kort virketid har gitt begrensa muligheter til å måle effekter, men satsingen har blant annet ført til økt stolthet for verdiene i det enkelte området. Andre offentlige ordninger brukes og kan brukes til å ivareta de sammensatte verdiene i jordbrukets kulturlandskap, men satsingen synes spesielt fordelaktig fordi den fokuserer på området som helhet, er fleksibel og langsiktig. Den bør videreføres.

ØF-rapport 9/2013

ISBN nr: 978-82-7356-725-3